

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X (PRINT) • ISSN 2738-845X (ONLINE)

ГОДИНА XXVIII (LXVII)

4•2021

РЕДАКТОР д-р ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ЮЛИЯН ДОЙЧИНОВ

ПЕЧАТНИ КОЛИ 6,75 ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2021

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Превод и редакция на резюметата д-р Радослава Стефанова

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Снимка – Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

гл. ас. д-р Анка Стоилова
доц. д-р Анна Ангелова
гл. ас. д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загоров
проф. д.и.н., д.н.к. Вера Бонева
Веселин Тодоров
проф. Владимир Ключев
Георги Бобев
д-р Джени Иванова
Елизабета Георгиев
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Заров
д-р Камелия Христова-Йорданова
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
д-р Петър Величков
проф. Роман Мотулски
д-р Руслан Иванов
д-р Силвия Найденова
ас. Силвия Филипова
доц. д-р Тодор Чобанов
доц. д-р Християн Атанасов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития 5–6	Националната библиотека стана носител на приза „Христо Г. Данов“ в категория „Библиотечно дело“
7–8	Кът на Словения в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
200 години от рождението на Г. С. Раковски 9–13	Михаил Симов Националният исторически музей представя: „През пресата и сабята“
Дигитализация 14–19	Мария Бранкова Колекция от екслибриси на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
Клуб „Писмена“ 20–21	Клуб „Писмена“ бе възроден с премиера на „Изкуството да се сбогуваш“ от Аксиния Михайлова
22–28	Яница Радева В същността си целият човешки живот е едно сбогуване. Интервю с Аксиния Михайлова, гост на клуб „Писмена“ по повод новата ѝ поетична книга „Изкуството да се сбогуваш“
COVID-19 29–35	Събина Ефтимова, Ивелина Дамянова Библиотерапията: как да се справим със стреса чрез силата на книгите
Рестаурация и консервация 36–40	Йорданка Иванова, Веска Лашева, Искрен Спиридонов, Нели Чавдарова Рестаурация чрез метода на листоотпливане
Млади автори 41–60	Ангел Георгиев, Любов Йовинска, Памела Делева Българската ROSSICA– вечната ERUDITICA. Дистанционна премиера на новите е-библиотеки на УниБИТ

Млади автори

61–65

Илияна Камбурова

Архивно-документалното наследство на списание „Ден“.
По повод 130 години от издаването му

66–82

Андреана Спасова

Библиография от/за Найдено Геров (1823–1900)

Минало

83–93

Радка Пенчева

Блага Димитрова и Емилиян Станев: творчески
съприкосновения

94–101

Красимира Чакърова

Историята на един ръкопис на Сава Чукалов от фонда му
в Централния държавен архив

Нови книги

102–104

Калина Бахнева

Литературна история на факта: *Полски автори,
преведени на български език. Библиографски указател
2009–2020*

105–108

Радка Недева

Ролята на евреите за въоръжаването на Ботевата чета

Националната библиотека стана носител на приза „Христо Г. Данов“ в категория „Библиотечно дело“

The National Library won the “Hristo G. Danov” Prize in the “Librarianship” category

Summary

Maya Dimitrova, Head of the User Services Department of the “St. St. Cyril and Methodius” National Library, was awarded the prestigious prize “Hristo G. Danov” in the “Librarianship” category.

Key-words: Maya Dimitrova, “Hristo G. Danov” Award, “St. St. Cyril and Methodius” National Library.

С високото отличие за принос в българската книжовна култура беше наградена колегата Мая Димитрова, ръководител на направление „Обслужване на потребители“, библиотекар в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за нейната всеотдайна работа.

„Да си библиотекар е обич. Любов към книгите и отдаденост на търсещите знания в най-голямата книжовна съкровищница на България – Националната библиотека“, развълнувано заяви Мая Димитров при връчването на наградата. Тя се присъединява към екипа на НБКМ преди 30 години. Завършва „Библиотечен мениджмънт“ във Великотърновския университет „Кирил и Методий“ и през последните десет години е ръководител на едно от ключовите направления в Националната библиотека „Обслужване на потребители“.

Наградата „Хр. Г. Данов“ за принос в българската книжовна култура е сред най-престижните у нас и се връчва ежегодно от 1999 г. Тази година НБКМ беше номинирана в две от общо осемте категории: на конкурса „Представяне на българската книга“ за електронното издание на „Под игото“ (1894) от Иван Вазов и в категорията „Библиотечно дело“ на Мая Димитрова.

Призът представлява месингова статуетка на бухал, напомняща знака на

издателство „Христо Г. Данов“ и символ на мъдростта и знанието. Статуетката е дело на скулптора Диана Райнова, внучка на писателя Николай Райнов.

„Горди сме, че държим в ръцете си наградата „Христо Г. Данов“. Посвеждаме я на нашите читатели и посетители, с благодарност за всекидневната висока оценка, която те ни дават. Нашата книжовна съкровищница, която скоро ще навърши 143 години, неотлъчно следва мисията си – да поддържа, съхранява и да дава достъп до книжовното богатство на нацията“, каза доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека, минути след обявяването на победителите в осемте категории на престижния конкурс, организиран от Министерството на културата и община Пловдив.

Кът на Словения в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Slovenia corner at the “St. St. Cyril and Methodius” National Library

Summary

The “St. St. Cyril and Methodius” National Library opened a corner of Slovenia, together with the National and University Library in Ljubljana and the Embassy of the Republic of Slovenia in Sofia. Slovenia corner opened just before the country took over the presidency of the Council of the European Union on July 1st this year and celebrated Slovenia's national day.

Key-words: Slovenia, “St. St. Cyril and Methodius” National Library, National and University Library in Ljubljana.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ откри кът на Словения, съвместно с Националната и университетска библиотека в Любляна и с посолството на Словения в София. Посетителите и читателите в НБКМ ще могат да видят книги от колекциите на словенската библиотека за историята, изкуството и

Доц. д-р Красимира Александрова и г-жа Барбара Беричич

Кътът на Словения

и бивш лектор по български език, литература и култура в Люблянския университет, колеги и журналисти. НБКМ представи и експозиция в четири витрини, която очертава някои от аспектите на българо-словенските културни връзки – книги на видни словенски писатели и учени свързани с България, преведената на български език през 1853 г. историческа повест за покръстването на цар Борис I, написана от първата словенска писателка Йосефина Турноградска, и издания на български автори в превод на словенски език, сред които Христо Ботев, Алеко Константинов, Елисавета Багряна.

В инициативата „Литературни кътове в зала „История на книгата“ в Националната библиотека предстои откриване на кът на Азербайджан.

книжовното наследство на страната. Кътът на Словения в Националната библиотека се откри непосредствено преди страната да поеме председателството на Съвета на Европейския съюз от 1 юли и отбелязва националния празник на Словения.

Директорът на Националната библиотека доц. д-р Красимира Александрова откри къта, посветен на Република Словения, и изрази желанието на българската Национална библиотека да подпише Меморандум за сътрудничество с Националната и университетска библиотека на Словения. Документът бе връчен на г-жа Барбара Беричич, първи съветник в Посолството на Република Словения в София, с увереността, че сътрудничеството между двете библиотеки ще укрепи и традиционно добрите отношения между нашите две държави.

На събитието присъстваха: представители на Посолството на Република Словения, проф. д-р Людмил Димитров, преподавател по руска класическа литература в Софийския университет

Националният исторически музей представя: „През пресата и сабята“

МИХАИЛ СИМОВ

The National Museum of History presents: “Through the Press and the Sword”

Mihail Simov

Summary

In 2021 Bulgaria celebrates 200 years since the birth of Georgi Stoykov Rakovski. On this occasion The National Museum of History organized the exhibition “Through the Press and the Sword” which was opened in the central lobby of the museum on April 20, 2021. It was realized by the National Museum of History in partnership with Rousse Regional Museum of History and Kotel History Museum and with the cooperation of the “St. St Cyril and Methodius” National Library. The exhibition ranges over the whole lifetime and all-embracing activity of Georgi Stoykov Rakovski and brings him to the forefront as a man of vision, a true patriarch of the national revolution who managed to shift the political thought of his contemporaries and to turn the spontaneous discontent with the ottoman rule into organized revolutionary movement.

Key-words: Georgi Stoykov Rakovski, 200 years since the birth, National Museum of History, exhibition “Through the Press and the Sword”.

През 2021 г. България отбелязва 200 години от рождението на Георги Стойков Раковски. Знаковата годишнина постави във фокуса на историческите дискусии тази забележителна историческа личност и стана повод за провеждането на редица събития и инициативи, призвани да подбудят към ново осмисляне на живота и делото му.

Националният исторически музей (НИМ) даде своя принос за подобаващото отбелязване на годишнината и популяризирането на делото на Георги Раковски с организирането на изложбата „През пресата и сабята“, проследяваща неговата неуморна борба за освобождението на отечеството, борба водена със силата на оръжието и печатното слово. Проектът се осъществи в партньорство с Исторически музей – Котел, Регионален исторически музей – Русе и при активното съдействие на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Изложбата е подредена в централното фойе на НИМ. Тя беше открита на 20 април т.г. и ще може да бъде разгледана до средата на декември 2021 г.

За почти трите десетилетия, в които е начело на революционната борба, Раковски се изявява като четнически войвода, военен стратег, организатор на Първата българска легия, поет, публицист, дипломат, политик, историк, езиковед и етнограф. От висотата на своята ерудиция и европейски мироглед той вижда борбата за свобода в цялата нейна сложност и не остава чужд на нито една от проявите на национална еманципация през Възраждането – стремеж към културно-просветна самостоятелност, църковна и политическа независимост. Било на полето на политическата революция, тактиката на въоръжената борба, поезията, науката или публицистиката неговият принос полага основите на нови направления и тенденции, става вдъхновяващ пример за идните поколения. Цялата всеобхватна дейност на Раковски обаче е подчинена на една обща цел – да се избави народа от потисниците, било то в лицето на гръцкото „лукаво священство“ или омразните „турци мъчители“. В съдържанието на своето недовършено житие Раковски отбелязва категоричното си решение за борба „през пресата и сабята“. Тези негови думи синтезират най-пълно цялата му дейност в полза на отечеството.

Изложбата „През пресата и сабята“ има за цел релефно да открие Раковски като последователен и целеустремен революционер и да изведе заключението, че отделните направления в многостранната му дейност са различни страни на една и съща борба – борбата за освобождение на отечеството. Изложбата засяга революционната, книжовната, публицистичната, изследователската и прочие дейност на бележития българин, като обаче поставя акцента не върху военния стратег,

Доц. Бони Петрунова и проф. Кирил Топалов
на официалното откриване на изложбата, 20.IV.2021 г.

дипломата, поета, публициста, историка или етнографа и фолклорист Раковски и неговите приноси във всяко отделно направление, а върху лидера, великана на мисълта, стратега на националната революция, човекът променил политическото мислене на съвременниците си и посочил им пътя към свободата.

Чрез показаните в рамките на изложбата експонати, допълвани от художествено изработените пана се постига наситен и ясно структуриран исторически разказ, проследяващ вълнуващата биография на родоначалника на националната революция и поставящ разнородната му дейност в макрорамката на възрожденските процеси у нас през същата епоха.

В изложбата „През пресата и сабыта“ са експонирани подбрани движими културни ценности от фонда на НИМ. Особено значими и атрактивни експонати бяха предоставени също така от РИМ – Русе и ИМ – Котел. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ предостави важни документи от архивния фонд на Раковски, чиито изработени впоследствие копия допринесоха изключително за постигането на последователен и релефен експозиционен разказ, проследяващ жизнения път на Георги Раковски от родния му Котел, през годините на най-активна революционна и книжовна дейност, та до кончината му в Букурещ през 1867 г.

В рамките на този хронологичен отрязък са открити предпоставките за израстването на Раковски като личност, способна да остави толкова дълбока следа

Копие на сабята на Г. С. Раковски, детайл

в историята – родното място и семейната среда. Разглеждат се първите му стъпки в революционната борба по време на бунтовете в Браила и Кримската война. На преден план е изведено организираното на Първата българска легия – събитие, отворило нова страница в историята на националноосвободителното ни движение. Борбата на котленеца посредством „сабята“ е илюстрирана чрез редица оригинални предмети и копия на документи, но определено вниманието пада главно върху неговото лично оръжие – кремъчен пистолет и сабя, собственост съответно на Исторически музей – Свищов и Регионален исторически музей – Русе.

Докато пистолетът е част и от постоянната експозиция на НИМ, то копието на сабята с надпис „Сава С Раковски 1 май 1854 год“ беше предоставено от колегите в Русе специално за изложбата „През пресата и сабята“ и логично се превърна в един от главните нейни акценти. Друг предмет, принадлежал лично на революционера и експониран в изложбата, е сребърна табакера с инициали „AS“, за която се знае, че е подарена от Раковски на Ангелаки Савич, участник в националноосвободителните борби от Свищов, а днес е част от фонда на НИМ.

Особено внимание изложбата отделя и на ролята на Раковски като просветител. Котленецът ясно си дава сметка, че непросветеният и непознаващ собственото си минало народ е обречен да живее в „скотско дълготърпие“ и никога не може да се осъзнае и да действа като общност. В печатното слово той вижда в мощно оръжие, способно с просветителската си функция и емоционално въздействие да даде кураж и вдъхнови сънародниците за решителна борба срещу тиранина. Именно по тази причина Раковски посвещава огромна част от времето си на системни проучвания на миналото, езика, народното творчество и обичаите на българския народ, проучва запазени исторически паметници, издирва и събира исторически извори. Резултатът от тази му дейност посетителите на НИМ могат да видят под формата на оригинални най-ранни издания на неговите научни трудове – етнографския „Показалец...“, списанието „Българска старина“, книгите „Няколко речи о Асенню първому“, „Ключ българского языка“ и последния му исторически труд – „Българските хайдути“.

В частта от изложбата, разглеждаща дейността на Раковски в последните години от живота му, е проследено организационното израстване на четническото

движение през втората половина на 60-те години на XIX в. Подчертава се огромната роля на котленеца за създаването и идейното израстване на новото поколение водачи на националната революция. Васил Левски, Любен Каравелов, Христо Ботев, Хаджи Димитър, Стефан Караджа и много други поемат по революционния път, водени именно от неговия вдъхновяващ пример. Наше основно желание беше да излезем от шаблона, поставящ дебела разграничителна линия между революционната тактика на Раковски и тази на Васил Левски, и да покажем колко всъщност основополагащи и трайни са идеите и начертанията на Раковски.

В хронологичния край на изложбата намери място може би най-атрактивният от всички експонати – специално изработеното ковчеже, с което през 1885 г. костните останки на Раковски са пренесени от Букурещ в София и положени в

Ковчежето, с което през 1885 г. са пренесени останките на Раковски от Букурещ в София

църквата „Св. Крал“. Ковчежето днес е част от фонда на ИМ – Котел и гостува в София специално за изложбата „През пресата и сабята“.

2021 г. е официално обявена за *година на Раковски*, остава само да се надяваме, че интересът към неговата личност няма да заглъхне с преминаването на официалните мероприятия и ще допринесе да изградим по-плътен и по-релефен образ на тази забележителна личност с огромни и все още недокрай оценени заслуги за духовната пробуда и политическата еманципация на българите през Възраждането. Всеки, който желае да научи повече за живота на българина, за когото „Любовта към Отечеството превъзхожда всички световни добрини“, нека заповяда в Националния исторически музей до средата на декември т.г.

Колекция от екслибриси на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

МАРИЯ БРАНКОВА

Collection of bookplates of the “St. St. Cyril and Methodius” National Library

Maria Brankova

Summary

The author reports on the digitalization in 2021 of the collection of bookplates, which is stored in the “Graphic and cartographic editions” sector of the “Special Collections” department of the National Library. Its purpose is to preserve the original works of art as part of the cultural and historical heritage located in the “St. St. Cyril and Methodius” National Library; virtual presentation and improvement of users' access to this collection; creating opportunities for the use of the collection for presentational, educational and research purposes in the form of digital copies without compromising the originals; creating lasting interest in the collection of bookplates among a wider range of readers; promoting the bookplate and the collection among the younger generation.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, collection of bookplates, digitalization.

Библиотечният фонд на отдел „Графични издания“ към отдел „Специални колекции“ надхвърля 140 000 библиотечни единици. Фондът обхваща цялата съвременна българска печатна графика и много чуждестранни, богато илюстрирани издания. В отдела се съхраняват голям брой шампи и литографии от времето на Българското Възраждане, част от които са единствени в страната. Особено ценни са литографиите на художниците-възрожденци Николай Павлович, Хенрих Дембицки, Георги Данчов и др.

На съхранение в отдела са и фотомеханични репродукции на художествени произведения (живописни картини, рисунки скулптурни фигури и предмети на декоративното-приложното изкуство), табла, български плакати, илюстрирани картички, диапозитиви, екслибриси.

Появяването на екслибриса в Германия (1470) е тясно свързано с изобретението на немският златар и печатар Гутенберг, пръв създал уред за изливане на подвижни метални букви и на дървена печатна преса, с което се слага началото на съвременното книгоиздаване. Така изготвянето на екслибриси от ръчен труд се превръща в механичен и предразполага разпространението му в Швейцария (1498), Полша, Франция, Италия, Англия, Швеция, Холандия.

Латинският израз *ex libris*, понякога *ex bibliotheca*, води началото си от преписката *hic liber mihi est*, поставяна на първата страница на средновековните ръкописи и книги, оценявани като истинско богатство. На български език се превежда – *из книгите на* или *из библиотеката на* (този или онзи собственик на библиотека).

Чрез екслибриса, който се поставя в книгата, се подчертава не само чувството за собственост, а и интимната връзка с книгата и нейното съдържание. В началото знакът за собственост е отбелязван ръкописно, по-късно се появява рисунка, която образно говори за интересите или професията на собственика. Бързото развитие на графичните техники и художественото оформление на книгите допринася допълнително за развитието на екслибриса, обогатява го с нови стилистични, сюжетни и артистични елементи, превръща го от знак за собственост, в знак за индивидуалност.

В наши дни екслибрисът е загубил практическото си приложение – да посочва чия собственост е книгата, а се превръща в малка графика, показвана на изложби и отпечатвана в албуми.

Екслибрисите далече надхвърлят представата за произволни графични произведения. В тях се преплитат текст и образ, усеща се оригиналността на концепцията, артистичността и майсторството на изпълнение.

Българският екслибрис се появява преди два века и преминава през различни етапи на своето развитие, повлияни от историческата съдба на българския народ: от скромните екслибриси, написани на ръка, до днешните художествено оформени и прецизно изработени самостоятелни произведения на изкуството.

Първият запазен художествено изработен екслибрис у нас е универсален и е дело на Харалампи Тачев (1907). По-късно графикът Васил Захариев, който създава творби на европейско ниво, последван от по-младите графици Преслав Кършовски, Бинка Вазова, Анна Крамер-Бехар и Миша Попова, съществено допринасят за появата на художествено изработени екслибриси през 20-те и 30-те години на XX в. След 1944 г. доайени на българския екслибрис са Пенчо Кулеков и Митко Бакалов.

Отдел „Специални колекции“ – сектор „Картографски и графични издания“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, притежава уникална колекция от стари и нови екслибриси. Сбирката е резултат на дарения от различни художници, направени предимно през 80-те години на миналия век. Колекцията се състои от над 1000 графични художествени произведения от български и чужди автори и е ценно културно-историческо наследство с непреходна значимост. Основните дарители на тази безценна колекция от екслибриси са известният график Пенчо Кулеков и колекционерката Виолета Людсканова.

Пенчо Кулеков е носител на множество награди, сред които Грамота за екслибрис на IX национална изложба на илюстрацията и изкуството на българската книга (1982) и награда за цялостно творчество на II международно биенале на екслибриса в България (2006).

Графичният му стил следва различни вдъхновения на фолклора и българската история и разработва нейните постижения в различни насоки и теми в рамките

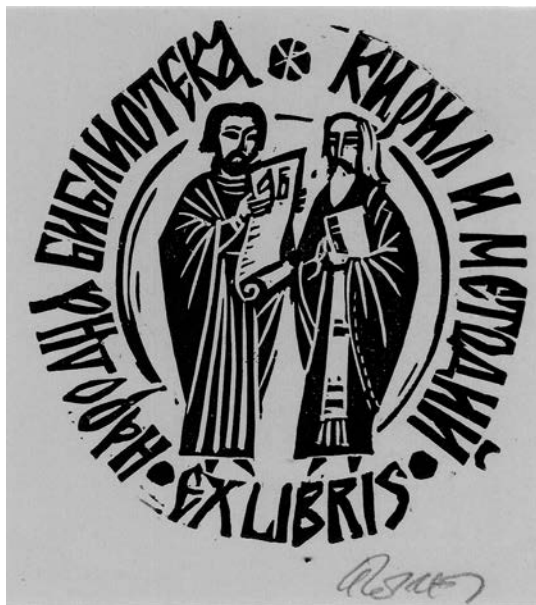
на средновековната българска миниатюра. Пенчо Кулеков умело използва композиционната концепция, типичната, изящна и съвършена условност на тази композиция, образи и ракурси, графични решения и орнаментика, но се опитва и да ги развие и обедини в мащабите и средствата на съвременната графика, допадащи на на съвременната чувствителност.

Представяме два екслибриса на Пенчо Кулеков от колекцията на Националната библиотека, които отразяват великото историческо значение на Светите братя Кирил и Методий – създатели на старобългарската писменост, първи учители и просветители на славянските народи.

Кулеков, Пенчо. Екслибрис на в. „АБВ“, [1980] – хартия : линогравюра, 10 x 7,5 см

Интересен факт е, че Пенчо Кулеков е автор на логото на Националната библиотека, което е направено през 2003 г. във връзка с 125-годишнината на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Първооснова е оригиналният екслибрис на Пенчо Кулеков за Библиотеката. Благодарение на художника-график Онник Каранфилян този екслибрис е осъвременен и преработен в лого, което е регистрирано в Патентното ведомство през 2016 г.

Кулеков, Пенчо. Екслибрис на Народна[та] библиотека „Кирил и Методий”,
1980 – хартия : линогравюра, 6,9 x 6,6 см

През 2021 г. в сектор „Графични и картографски издания“ на отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека започна дигитализацията на колекцията. Целта ѝ е:

- опазване на оригиналните произведения на изкуството като част от културно-историческото наследство, намиращо се в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”;
- виртуално представяне и усъвършенстване на достъпа на потребителите до тази колекция;
- създаване на възможности за използването на колекцията за презентационни, образователни и изследователски цели под формата на дигитални копия без опасност за оригиналите;
- създаване на траен интерес към колекцията от екслибриси сред по-широк кръг читатели;
- популяризиране на екслибриса и на колекцията сред младото поколение.

В дигиталната колекция ще бъдат включени екслибриси на известни български творци: Пенчо Кулеков (1924–2017), Анна Крамер-Бехар (1889 –1976), Бинка Вазова-Николова (1909–2007), Митко Бакалов (1938–1993), Евгений Босяцки (1929–2009), Преслав Кършовски (1905–2003), Георги Пенчев (1924–2014), Миша Попова (1906–2002), Гилермо Дейслер (1940–1995) и др. И на чуждестранни творци: Анатолий Калашников (1930–2007), Анатолий Сивак (1930–2001), Елена Антимонова (1945–2002), Лев Шерстяной (1945–), Алфред Гауда (1940–2005), Марияелиса

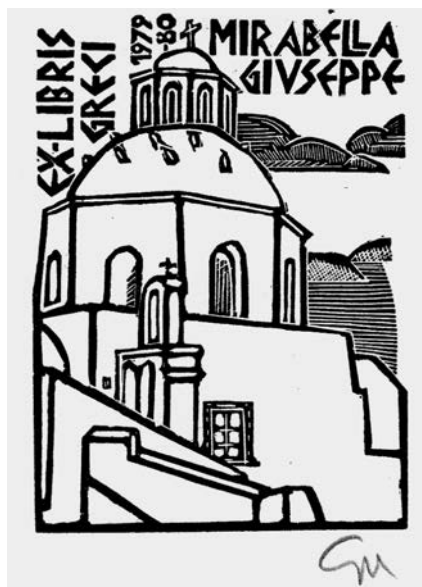
Кулеков, Пенчо. Из славянских книг prof. W. Butler, [1980] –
хартія : линогравюра, 10,5 x 7,5 см

Леборони (1934–), Джузепе Мирабела (1948–), Карл-Хайнц Ангер (1936–2006), Карой Андрушко, Гехард Таг (1921–1997), Отмар Премсталер (1927–2018) и др.

Главният резултат от проекта е създаването на екслибрисова дигитална колекция която със събраната в нея богата изкуствоведска, библиографска и справочна информация ще бъде принос в историята на тази миниатюрна графика. Колекцията е предназначена за дейци и творци на изкуството, художници, изкуствоведи, докторанти, студенти, ученици, на широк кръг от обществото. Несъмнено тя ще е полезна на бъдещите историци или изследователи на екслибриса. Колекцията ще бъде достъпна през сайта и Дигиталната библиотека на Националната библиотека, а това предполага широка аудитория не само у нас, но и в чужбина. Амбицията ни е тя да бъде предпоставка за организиране в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ на изложби и биеналета за екслибриси с международно участие.

Истомин, Владимир Алексеевич. Exlibris
Виолеты Людскановой, 1982. – картон :
офорт : ч. б. ; 6,5 х 6 см

MIRABELLA, Giuseppe. Exlibris
Mirabella Giuseppe 1979–1980, 1979. –
хартия : гравюра на дърво : ч. б. ; 7 х 5 см

Източници

Величков, Петър. Сто български екслибриса. – София : Бълг. художник, 1985 – 164 с. : с ил.

Второ международно биенале на екслибриса, София. – София : Междунар. екслибрис център, 2006. – 60 с. : с цв. ил.

Първо международно биенале на екслибриса, София. – София : Междунар. екслибрис център, 2003. – 120 с. : с цв. ил.

Шиклев, Стоян Ст. Екслибрис в България. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1971. – 164 с. : с ил..

Клуб „Писмена“ бе възроден с премиера на „Изкуството да се сбогуваш“ от Аксиния Михайлова

“Pismena” Club was revived with the premiere of “The Art of Saying Goodbye” by Aksinia Mihaylova

Summary

“Pismena” Club resumed its activities after the isolation due to COVID-19. On June 22 this year in the Central Lobby of the National Library the club welcomed its new guest – the poetess Aksinia Mihaylova, who has been awarded significant international literary prizes. She presented her latest book “The Art of Saying Goodbye”. The luxury anthology collection is published by Janet 45.

Key-words: Aksinia Mihailova, poetry, “Pismena” Club, “St. St. Cyril and Methodius” National Library.

Първата среща в Клуб „Писмена“ след изолацията поради COVID-19 се състоя на 22 юни т.г. в Централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Започнал своето съществуване през 2016 г., с идеята да кани талантиливи български творци, клубът посрещна новия си гост – Аксиния Михайлова. Поетесата, удостоена със значими международни литературни награди, представи в Библиотеката своята най-нова книга „Изкуството да се сбогуваш“. Луксозният автоантологичен сборник е издание на „Жанет 45“.

Доц. д-р Красимира Александрова подарява на Аксиния Михайлова албума „Слово с четка и длето“

Доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека, приветства поетесата и ѝ подари книга, реализирана от издателския център на Библиотеката – албума „Слово с четка и длето. Произведения на изкуството, дарени на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в която са събирани 71 творби на пейзажа, графиката, скулптурата и иконописта. Аксиния Михайлова, от своя страна, подари на Библиотеката своите книги “Descheierea corpului”, “Ciel à perdre”, “Le baiser du temps”, “Pētas debesīs”, издадени в чужбина.

Вечерта продължи с изпълнения на Грациела Панайотова – цигулка, и на София Радилова – виолончело. Последваха рециталът на Аксиния Михайлова и проникновеният анализ на литературния критик и преводач Юлиан Жилиев за включените в „Изкуството да се сбогуваш“ избрани и нови стихотворения на поетесата от 1990–2020 г. Юлиан Жилиев очерта водещото място на символиката на птицата в поезията на Аксиния Михайлова като израз на стремежа към свобода, преодоляване на пространствата и търсенето на обратния път към дома. „Рядко се случва да прочетем толкова свободни от реторически украшения творби, но изпълнени за сметка на това със закланателната сила на точен, ясен, понякога алегоричен, но непременно майсторски рисунък“, каза още той.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, като най-голямото книгохранилище в нашата страна, подготви за поетесата и гостите на събитието малка изненада. В специална витрина бяха подредени шестте издадени стихосбирки на Аксиния Михайлова, наред с някои нейни ранни публикации в списанията „Родна реч“ и „Ах, Мария“. Така публиката можеше да си припомни изданията, от които Аксиния Михайлова е подбирала творби за новата си книга.

Вечерта завърши с въпроси от публиката, сред която бяха Александър Шурбанов, Амелия Личева, Роман Кисъов, Виолета Гъркова, Екатерина Григорова, Илияна Делева, Иван Христов, Надежда Искрова...

Поетесата подари екземпляр от „Изкуството да се сбогуваш“ с автограф:

„На Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с пожелание да пребъде във времето и да пази българския корен здрав и завинаги! Амин! С почит“.

Авторката раздава автографи повече от час и получи много цветя от верните си читатели и приятели.

На Националната
Библиотека „Св. св. Кирил
и Методий“ с пожелание
да пребъде във
времето и да пази
българския корен
здрав и завинаги!
Амин!
С почит!
Аксиния Михайлова
22.06.2021г.

„Изкуството да се сбогуваш“ с
автограф на Аксиния Михайлова

В същността си целият човешки живот е едно сбогуване

Аксиния Михайлова, гост на клуб „Писмена“, по повод новата ѝ поетична книга „Изкуството да се сбогуваш“

**In its essence, the whole human life is a farewell
Aksinia Mihailova, guest of the “Pismena” Club, on the occasion of her
new poetic book “The Art of Saying Goodbye”**

Summary

Interview with the poetess Aksinia Mihailova is presented. It is a confession about poetry, creativity, the perception of her works in Bulgaria and abroad.

Key-words: Aksinia Mikhailova, “St. St. Cyril and Methodius” National Library, “Pismena” Club, poetry, creativity, readers.

– С най-новата си книга „Изкуството да се сбогуваш“ отбелязвате 30 години живот с поезията. Разкажете ни за началото на това съвместно битие.

– Животът с поезията не може да бъде поставен в точни хронологични граници. Най-малко защото преди да започне да пише стихове, човек е прочел десетки

или стотици книги. Виждал е в света около себе си неща, останали незабележими за другите, правил е странни връзки и асоциации с тях, а всички тези мисловни и емоционални процеси са в основата на един поетичен текст. Започнах на пиша сравнително късно, бях над дваисетгодишна, началото на осемдесетте години, но първият ми опит с изящната словесност беше през превода. През същото десетилетие са публикувани мои стихове в различни периодични издания, но не съм ги включвала никога в книга, защото вътрешното усещане ми подсказваше, че това са подобия на стиловете на поети, на които съм се възхищавала и обичала. Първата ми книга „Тревите на съня“ излезе в „Български писател“. Между другото има несъответствие в годините на титулната страница, където е обозначена 1994 и в издателското каре на гърба – 1993. Но това не е важно. Тя е тънка книжка, обединяваща около дванайсет стихотворения, няколко поетични прози и кратки текстове от по 1–2 изречения, също поезия в проза. От нея за антологичната ми книга избрах само няколко от стихотворенията. Едва сега, прелиствайки я, си давам сметка, че в нея са заложили зърната на начина на изказ в по-нататъшните ми текстове. Втората ми книга излезе 10 години по-късно. И понеже нямам навик да прехвърлям стихотворения от една в друга книга, може би само 3–4, преди време осъзнах, че тиражите на първите ми стихосбирки са изчерпани и бих могла да дам нов живот на част от стихотворенията в тях. Така се роди идеята за издание с избрани стихотворения. По принцип пиша малко. Имаше само един период на по-активно творческо „вдъхновение“, когато се появиха стихотворенията от последните ми две книги, просто ми се „даваха“ с лекота, без да търся и без особени мъки над текстовете. След „Смяна на огледалата“ (2015) съм написала дваисет и няколко стихотворения, но те продължаваха да обговарят теми, които съществуват вече в предходните ми книги, затова реших да не ги издавам в отделна стихосбирка. Защото наистина щеше да е „стихосбирка“, а не цялостно концепирана книга. И отново се върнах към идеята за автоантологична книга, където тя щяха да се чувстват на място и в контекста на вече изградените тематични ниши. Не искам да крия, че изпитвах известни колебания и съмнения. Но не към подбора на текстовете, а поради това, че на две съседни страници съжителстват стихотворения, между които лежат 30 и повече години. Защото е възможно да се получи стилистически дисбаланс. Но исках издание, което да не е сбор от всички издадени преди стихосбирки, а една добре обмислена и тематично структурирана книга, която да изразява онова, което ме е вълнувало през всичките тези десетилетия и съм успяла по някакъв начин да изразя в стихотворение. Дойде ми на идея да последвам чужди практики, поставяйки годината на написване или публикуване под всяко от стихотворенията, или поне под най-старите, но я отхвърлих веднага, защото ми се стори като молба за снизхождение към евентуалния бъдещ читател. Ако е поезия, тя е поезия, няма значение колко време е минало. Затова и поех риска. Надявам се да не съм сгрешила. Така се роди „Изкуството да се сбогуваш“.

– Случва се да се говори, че в поезията през изминалите десетилетия нищо не се променя. Но докато четях подобрите за „Изкуството да се сбогуваш“ твор-

би, промяната във вашия почерк личи, както и промяната в темите ви. Какво е важно за вас в поезията днес?

– Всичко се променя в този свят, а през последните години тези промени стават толкова бързо, че понякога не можем да ги осъзнаем напълно. Поезията е част от това и не може да остане капсулирана и вкаменена форма. Промени се представата за поезия. За нейната форма и структура – наситеността и умората от класическия римуван стих, налаган институционално във втората половина на миналия век, доведе дотам, че този тип поезия беше маргинализиран през 90-те години на миналия век и някои гледаха на него като на отживелица, което беше грешка, разбира се, но хубавото е, че от 7–8 години той отново се връща на литературната сцена, за да заеме полагащото му се място. Настъпиха промени и в отношението и употребата на изразните средства – виждам тенденцията за отказ от метафоричност и образност и изграждането на стихотворението върху скелета на изцяло мисловни конструкции – тази вълна беше актуална за френската поезия през 70–80-те години на миналия век и беше вече потънала в пясъците, но ние не бяхме сърфирали по нея и трябваше да изживеем това, да преминем през него. Промени се и начинът на представяне на поезията пред публика – слам, пърформанси, появата на една нова синкретичност на изкуствата. Понякога ми е ставало мъчно за Поезията, защото всичко извън самия текст ми се струва патерица, опит тя да бъде направена по-атрактивна за публиката, по-продаваема, по-желана. Не искам да употребя думата „комерсиална“. Защото словосъчетанието от двете думи за мен е оксиморон. Но времето ни е такова и трябва да се приспособяваме, да бъдем по-изобретателни, ако не искаме да се превърнем в музейни експонати, лежащи заключени в някоя витрина. С риск да бъде обявена за човек с консервативно и остаряло мислене, продължавам да мисля и твърдя, че повечето от изброените по-горе неща нямат нищо общо с Поезията. Промени се и представата за нейната функция дори. Нека да припомним, че преди 1989 г. определението „социална“ за поезията, освен че беше задължително и наложено като една от характеристиките на епохата (друг е въпросът, че още от времето на Чинтулов поезията ни е била призвана да изпълнява утилитарни, а не чисто естетически функции), то стоеше и на най-високото място в ценностната стълбица. Това понятие изчезна за около 20–25 години и се върна отново на литературната сцена преди пет години, че дори и с манифест – „нова социална поезия“. Тук не коментирам същността и пълнежа на това понятие, просто самото му наименование. Така че промени в поезията настъпиха, те са големи. Електронните социални мрежи и сайтове също допринесоха за промяна в отношението към поезията – освен че я направиха достъпна за всеки не само у нас, но и по света, свалиха „божествения“ ѝ ореол и десетки хора започнаха да пишат „стихотворения“ и да назовават себе си поети. И две думи за последната част от въпроса ви: какво е важно за мен за поезията днес. Онова, което е било важно и вчера. Да изразява онова, което ми е скровено, в което вярвам, което съм преживяла и ме е пронизало, да докосва по някакъв начин читателите, да следва не външни моди, а своя вътрешен процес на развитие. Да бъде Поезия.

– Докато сравнявах публикации на стихотворенията от новата ви книга и в предходните ви стихосбирки, забелязах някои малки промени. Кое беше водещо при новата подредба на стихотворенията и кое наложи новите редакции по тях?

– Трогната съм от факта, че сте вложили усилия и време да сравнявате. Промените са незначителни, по-скоро съм махала по някоя дума, която ми се е сторила излишна или съм добавила заглавие. По принцип смятам, че сериозното редактиране на един стар поетически текст е рисковано занимание и по-скоро може да развали, отколкото да подобри стихотворението. Просто защото вече си друг човек и дори да си станал по-мъдър и по-изкусен в „занаята“, не можеш да влезеш в същия енергиен облак, в които си бил, когато си го писал. А силата на една творба, и не само в поезията, е в енергията, вложена в нея. За подредбата на стихотворенията отговорих в началото.

– В „Изкуството да се сбогуваш“ не сте включили текстове от книгата си с хайку. Защо решихте да изключите хайкуто от концепцията за подредба?

– Хайку е една моя страст отпреди 15 години. Имах такъв период и съм щастлива. Защото ме научи да се освобождавам от всичко излишно, да фиксирам образа, картината, видението с възможно най-малко думи. Имам една издадена книга билингва, на български и френски, с кратки форми, някои от които наистина могат да бъдат определени за хайку. Участвала съм в много антологии, български и световни, дори съм един от съставителите и преводачите на антологията с френскоезично хайку „Сенки и светлини“, която излезе през 2005 г., ако не се лъжа. Но смятам, че биха стояли не на място в тази книга.

– Устойчив образ в поезията ви е птицата – щъркел, лястовица, гъска или просто криле на неопределена птица, дори ангел. Какво ви дава този образ като творец?

– Поддържа жив спомена, че съм „леля“ някога, а също и илюзията, че това може отново да ми се случи! А в самите стихотворения ми помагат за изградя асоциации и разкажа за хора, които са ми близки, или дори за мен самата. Картината с щъркела, размазан върху муцуната на влизащия в гарата локомотив, например, от цикъла „Корени и мълчания“, е напълно реална и преживяна на гарата в Бойчиновци. Тя успя да извади от мен един мъчителен спомен, свързан с последните часове на майка ми, преди да почине, спомен, който носех три години в себе си, но не можех да го изкажа. Беше една асоциация, която ме върхлетя изведнъж, като проблясък, и стихотворението се появи.

– Вие сте от малкото български творци на словото, получили истинско признание в чужбина. Как се гледа на поета извън България?

– Зависи от коя страна ще погледнем въпроса. Някои колеги се радват на успехите ми, получавала съм „истински“, хартиени писма, с много мили думи от френски поети, в които сме в една колекция в „Галимар“, други завиждат, също

като в България. Но от последното съм малко пощадена поради факта, че не споделяме общо географско пространство. Трудът им е доста по-добре оценяван, отколкото у нас. Имат си защитни тарифи при заплащане на хонорари за всяко участие и четене. У нас доскоро смятаха, че като те поканят някъде да четеш поезия, ти правят по-скоро жест и услуга, не го считаха за „труд“. Но нещата започнаха вече да се променят. Институционално са по-добре организирани, защото има доста фондове и институции, които се грижат за промотиране на авторите си в чужбина. Имат множество национални и регионални фестивали за поезия през цялата година, общините в различни части на Франция организират местни „панаири на книгата“ през уикендите, където авторът седи цял ден от 9 сутринта до 6 вечерта на „работното си място“, зад книгите си, и разговаря с хората, дава автографи. Получаването на престижна награда за поезия е фактор както за продаване на тиража на книгата, всички знаем, че поезията не е печеливш жанр никъде по света, така и за бъдещи покани за участия в антологии и събития. Авторите получават отчисления за авторски права при четене на техни творби по радио, телевизия или ако книгата им е ползвана в библиотеката. Чисто законово нещата са по-уредени. Но аз имам надежда, че нещата и тук ще се променят към по-добро.

– *Промени ли се и в каква посока отношението към вас като творец в България след наградите „Гийом Аполинер“, „Макс Жакоб“ или наградата за превод на името на Александър Чакс?*

– Да, промени се. Малко тъжно е, че отново се потвърди българската пословица, че „никой не е пророк в собственото си село“, но това е животът! След „Аполинер“ 2014 година и последвалите интервюта за различни медии и издания у нас беше пуснато второ издание на „Разкопчаване на тялото“ („Жанет 45“), издадената на следващата година „Смяна на огледалата“ отново имаше допечатка. Така че френската награда спомогна за популяризирането и продажбите на книгите ми и в България. „Макс Жакоб“ получих през март миналата година по време на пандемията. Тя, от своя страна, беше своеобразно потвърждение от френска страна, че първата награда не е била случайна, което ме радва. Но наградите са функция както на качеството на едни текстове, така и на известен късмет.

– *Бих искала да ви задам и един въпрос, свързан със списание „Ах, Мария“. Едно списание институция, което е важно за вашия творчески път и за българската литература. Изданията за литература, и в частност, за поезия се появяват и бързо изчезват у нас, някои имат съвсем кратък живот. „Ах, Мария“ остана като културна емблема и като списание феникс, което всеки момент може да се появи отново. Каква е вашата преценка за ролята на „Ах, Мария“ в българската културна история?*

– „Ах, Мария“, „Списание за литература и други наслади“, наистина се превърна в мит. Вътре може да се намери почти всичко – поезия, проза, манифести, откъси от романи, критика, закачки, мистификации, комикси. Списанието си беше поставило за цел да попълни празнините в литературното поле, публикувайки

високи образци на световната художествена литература и преводи от култови автори, които по известни причини не бяха още излизали на български. Тематичните първи броеве „Как се пише литература“, „Смъртта“, „Сюрреализмът“ дадоха много силен старт на изданието, оформиха кръг от ценители и почитатели, който непрекъснато се разширяваше. Броевете, посветени на средиземноморските и балканските литератури, и този, посветен на периодичните литературни издания у нас, и досега са ценни за онези, които се интересуват от литература. Почти всички известни български поети и прозаисти са печатали на страниците на изданието. Без значение към кой литературен кръг са принадлежали и какви естетически принципи са изповядвали. Списанието беше отворено за всяка качествена литература и обединяваше по естествен начин пишещите. За съжаление, с времето и младежкият ни ентузиазъм започва да поувяхва, всеки пое по своите пътища, да не забравяме, че правехме всичко на възрожденски начала, кога получим субсидия, кога – не, и „Ах, Мария“ започна да се появява все по-рядко. През 2015 г. имавме юбилеен брой в „Перото“, посветен на 25-ата годишнина от създаването на списанието. Това, че там се появиха автори от три поколения, най-вече такива, които не са били родени, когато списанието е било създадено, беше най-голямото признание. Лично за мен „Ах, Мария“ беше шанс, защото там се изградих като преводач и редактор. С лутания, колебания, с грешки. И съм благодарна на Съдбата за това.

И да, сигурно е „феникс“, никога не се знае кога отново ще възкръсне и ще се заяви.

– „Всичко в този свят е подвластно на изкуството да се сбогуваш“, казвате в последното стихотворение от книгата си. Сбогувате ли се с нещо с тази поетична книга? Или напротив, поемате по нов път?

– За да поеме човек по нов път, той първо трябва да се сбогува. И е важно как ще премине през този момент и с какво ще изпълни това сбогуване. Защото то определя до голяма степен изборите му след това. В същността си целият човешки живот е едно сбогуване. С представи, илюзии, несбъднати или сбъднати очаквания, с любими хора и приятели, с места, които сме обитавали, с градове и улици, с късчето небе над тях, с любовите ни. И понеже всичко това го има в поезията ми, заглавието дойде по естествен начин.

– За финал, бихте ли дали съвет на онези, които сега започват да общуват с поезията като автори?

– Да се запознаят с най-добрите образци на събратята си по перо, наши и чужди, живели преди тях. Това само по себе си предполага уважение към традицията през вековете. Така ще си спестят илюзията, че в момента откриват топлата вода, че с тях започва всичко. Защото никой не започва от нулата. А, четейки ги, със сигурност ще намерят сред тях поети, които имат светоусещане, подобно на тяхното. Така няма да се чувстват самотни в търсенията си и винаги ще има към кого да се върнат, когато се почувстват изгубени. Да не изпитват вина и гняв, когато

следват чужди поетики и им подражават. Това е част от пътя. И ако наистина призванието им е да пишат, ако поезията е в кръвта им, в един момент ще намерят собствения си стил и ще се откъснат от подражателството. Да се радват на всяко хубаво стихотворение, написано от техният събрат. Защото съвкупността от тези стихотворения е корпусът от текстове, в които ще живее и тяхната собствена поезия. И да не забравят никога, че поезията не е състезание на висок скок, всеки има своите възходи и спадове и трябва да са готови да платят „цената“ на успеха и провала, и мъдростта да ги приемат.

*Въпросите зададе
Яница Радева*

Библиотерапията: как да се справим със стреса чрез силата на книгите¹

СЪБИНА ЕФТИМОВА, ИВЕЛИНА ДАМЯНОВА

Bibliotherapy: The power of books

Sabina Eftimova, Ivelina Damianova

Summary

Mental health and psychosocial reactions to COVID-19 are an extremely important element of the processes which we have been going through during last year. In the period of a pandemic, it is common for people to feel stressed and anxious. This article examines the coping possibilities in crisis situations, as it is the pandemic, through the power of books.

Key-words: COVID-19, bibliotherapy, crisis situations.

Умът те прави здрав или болен, щастлив или нещастен, богат или беден.
Едмънд Спенсър

През януари 2020 г. Световната здравна организация (СЗО) обяви разпространението на новия коронавирус за извънредна ситуация с международно значение по отношение на общественото здраве. Цялото човечество се изправи пред една нова и непозната заплаха – пандемията от COVID-19. Вирусът, който за притеснително кратко време се разпространи в световен мащаб, промени живота във всичките му измерения. Всекидневието ни се изпълни с несигурност, с въпроси, на които не можем да си отговорим, с породени страхове, заради невидимия и непознат здравен проблем на световно ниво – COVID-19. „Когато сме изправени пред криза, тя засяга негативно на първо място психичното ни благосъстояние. То, по ирония, е и това, което на първо място ни помага да издържим и преживеем същата тази криза.“²

Ресурсите на здравните системи в световен мащаб се оказаха неподготвени за огромния брой инфектирани от COVID-19. При обстоятелствата на извънредно положение във всички обществени сфери, се наложи промяна и адаптация към

¹ Публикацията е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева.

² **Booyesen**, Chantelle. Coronavirus and mental health: your wellbeing can be someone else's survival. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <https://www.unicef.org>

живот в условията на социална изолация. Промени бележат ежедневните дейности и общуването, трудовата заетост, начина на живот в семейството, двигателната активност и много други характеристики от пълноценната дейност и изява на отделната личност. Предвид този широк спектър от последици, пандемията COVID-19 е не само сериозна заплаха за физическото здраве, но също така представлява критична заплаха за психичното здраве в световен мащаб.

Прилагането на противоепидемиологични мерки, от една страна, ефективно повлиява за контрол над пандемията, но от друга – създаващата се непривична информационна среда и житейска ситуация се явяват предпоставка за повишаване на нивото на стрес в хората и предизвикват емоционален и психологически дисбаланс.³

„Много от нас са изправени пред предизвикателства, които могат да бъдат стресиращи и да предизвикат силни емоции и при възрастните, и при децата. Общественият здравни действия, като социално дистанциране, са необходими, за да се намали разпространението на COVID-19, но те могат да ни накарат да се чувстваме изолирани и самотни и да увеличим стреса и безпокойството.“⁴ Увеличаването на нивото на стрес може да доведе до редица промени във физическото и психическо състояние на индивида, може да предизвика чувство на гняв, тъга, безпокойство и др., нарушения в концентрацията и съня, влошаване на хроничните здравословни проблеми; влошаване на психичното здраве и мн.др.

Според СЗО страхът, притеснението и стресът са нормални реакции на възприемани или реални заплахи, а понякога и когато сме изправени пред несигурност или неизвестност. Така че е нормално и разбираемо, че хората изпитват страх в контекста на пандемията от COVID-19. Към страха от заразяване с вируса при пандемия като COVID-19 се добавят значителните промени в ежедневието ни, тъй като движенията ни са ограничени в подкрепа на усилията за ограничаване и забавяне на разпространението на вируса. Изправени пред нови реалности при работа от дома, временна безработица, домашно обучение на деца и липса на физически контакт с други членове на семейството, приятели и колеги, е важно да се грижим за психическото си, както и за физическото си здраве.⁵ Последствията от постоянната тревожност и стрес засягат тежко способността на човек да чувства надежда за непосредственото, както и за по-далечното бъдеще.

³ **Ефтимова, С.** и др. Библиотерапията във време на пандемия. – В: *Съвременни стратегии и иновации в управление на знанието: Доклади от научна конференция на УМЛИАУЗ, Т. Тодорова, Магдалена Гарванова, Християн Атанасов, Елена Попова, Боряна Николова.* София: За буквите – О писменехъ, 2020.

⁴ **Coping with Stress** – Centers for Disease Control and Prevention, CDC. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/daily-life-coping/managing-stress-anxiety.html#everyone>

⁵ **Mental health and COVID-19** – WHO | World Health Organization <https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/covid-19> [онлайн]. [прегледан 10.01.2021].

Пандемията от COVID-19 и възможностите за справяне със стреса

Според Шантел Бойзън, която е *глобален застъпник за психично здраве и предприемач за социално въздействие*, когато мозъкът работи в кризисен режим, той инстинктивно ограничава функционирането си на по-високо ниво, което ни позволява да правим дългосрочни планове, и вместо това пренасочва мисловния ни процес към първичния, по-непосредствен отговор на заплахата. Ако тези симптоми се повтарят за определен период, това намалява способността на мозъка да се самоуспокоява. В разгара на сегашната криза със заболяването COVID-19 самоуспокоението е това, което ни трябва повече от всякога. Осъзнаването, че живеем в кризисен режим, е първата стъпка към възстановяване на баланса на мисленето и здравето.

Да сме в състояние да противодействаме на това чрез успокояване и ефективно решаване на проблема; да правим всичко възможно, за да възстановим функционирането на мозъка на по-високо ниво, така че да получим достъп до тези части на мозъка, които ще ни преведат през настоящата ситуация.⁶

Психичното здраве и психо-социалните реакции към COVID-19 са изключително важен елемент от процесите, през които преминаваме през последната година. В период на пандемия е обичайно хората да се чувстват стресирани и притеснени, затова и реакциите на пряко и косвено засегнатите хора, според Междудоведомствения постоянен комитет на ООН (Inter Agency Standing Committee – IASC), включват:

- страх от разболяване и смърт;
- избягване на здравните заведения поради страх от зараза;
- страх от загуба на поминък, от неспособност да се изпълняват трудовите задължения по време на изолация, от уволнение от работа или че няма да могат да си намерят нова работа;
- страх от социално изолиране/поставяне под карантина, заради принадлежност към определена националност или етническа група;
- чувство на безсилие да защитят любимите си хора и страх от загуба на близки;
- страх от раздяла с близки и полагащи грижи хора, поради карантина;
- страх кой ще се грижи за деца или възрастни хора, ако близките им са под карантина или болни;
- чувства на безпомощност, скука, самота и депресия поради изолирането;
- страх от преживяване на опита от предишна епидемия.⁷

⁶ **Booyesen**, Chantelle. Coronavirus and mental health: your wellbeing can be someone else's survival. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <https://www.unicef.org>

⁷ **Briefing** note on addressing mental health and psychosocial aspects of COVID-19 Outbreak – Version 1.1. Inter-Agency Standing Committee IASC Reference group for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Feb 2020. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-03/MHPSS%20COVID19%20Briefing%20Note%20%20March%202020-English.pdf>

В България през март 2020 г. департаментът по „Психология“ в Института за изследване на населението и човека на Българската академия на науките (ИИНЧ – БАН) проведе изследване на реакциите на стрес и начините за справяне с него в условията на разпространяваща се инфекция от коронавирус в страната.

Според учените получените данни са *показателни* за това какво е преживяването на непознато кризисно събитие с неизвестна продължителност и последици, каквото е появата и разпространението на COVID-19. Констатацията, която правят, е, че ситуацията, както и предприетите мерки, оказват влияние върху психичното благополучие на всеки човек. Резултатите сочат за способността на хората да мобилизират целия си капацитет, за да овладеят тревожността си и преживяването на стрес. Подобна мобилизация продължава период от време, след което може да се очаква рязко покачване на стреса и тревожността.⁸

Данните очертават ясни доказателства за нормално разпределени нива на оптимизъм и нетолерантност към неопределеност, които са основа за избора на стратегии за справяне със стреса. За това е важно непрекъснато да се работи и в посока запазване и подобряване на психическото благосъстояние, чрез различни техники за справяне със стреса, предизвикан от неестествената ситуация, в която сме поставени. За да върнем нормалността и да се сдобием със сили и увереност, за да преминем през всички неизвестни ни е нужно да използваме различни стратегии, метод, похват, които да спомогнат да се откъснем от депресивните и тревожни състояния и да освободим място в съзнанието си за позитивното и заздравяващо мислене. Нужна ни е помощ, за да устоим на реалността!

Необходимо е да се потърси опора в познати за индивида дейности, но същевременно да се работи в посока промяна на начина на мислене и нагласите към създалата се ситуация, да се търсят алтернативни форми за намиране на баланс, които да въздействат благоприятно върху психиката. Според Камелия Мирчева около 75 % от заболяванията са свързани със стреса. Когато стресът и тревожността са дълготрайни, те в един или друг момент достигат до индивидуалния предел и отключват различни заболявания. Всяка една емоция оказва за определен период въздействие върху психиката и действа с определена сила и дълбочина върху когнитивните процеси и цялостното поведение на човека. Положителните емоции подобряват хармоничното функциониране и повишават защитните сили на имунната система.⁹

Дори сред дейностите, които предлагат от IASC за запазване на психичното здраве при възрастни в изолация/под карантина, е обърнато внимание и са препоръчани четенето, както и:

- по време на карантината, където е възможно, трябва да се осигурят безопасни комуникационни канали за намаляване на самотата и психическата изолация;

⁸ **Проучване** на стрес и справяне с него в условия на разпространяваща се инфекция от коронавирус. – В: *БАН*. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <http://www.bas.bg>

⁹ **Мирчева**, Камелия. Как мислите и емоциите ни влияят на здравето. – В: *Психолози*. [онлайн]. [прегледан 1.01.2021]. <https://psiholoji.com>

- физически упражнения (например йога, тай чи, стречинг);
- когнитивни упражнения;
- релаксационни упражнения (напр. дишане, медитация и др.);
- **четене на книги и списания;**
- намаляване на времето, прекарано в гледане на телевизия, особено предавания и филми за кризи и катаклизми;
- ограничаване на времето, прекарано в обсъждане на слухове;
- търсене на информация от надеждни източници;
- намаляване на времето за търсене на информация (1–2 пъти на ден, а не всеки час).¹⁰

Според д-р Дейвид Люис, невропсихолог от Великобритания, книгите понижават нивото на стрес. Той и колегите му твърдят, че четенето на традиционни книги може да понижи нивото на стрес с 68 %. Само след 6 минути общуване с книгата у хората се забавя сърдечният ритъм и спада мускулното напрежение, доказаха учените.¹¹

Една от техниките, която може да се приложи в период на дълга социална изолация и да повлияе положително на психическото и емоционално състояние на индивида, е **библиотерапията**. След рисуването и музиката, които са част от арттерапията и са широко разпространени и познати у нас, общуването с книгите е лесен и полезен начин да запазим баланса в нетипични ситуации.

Олга Клисурова, сертифициран библиотерапевт, споделя: „Все повече ресурси се отделят, за да се генерират иновативни подходи за минимизиране на негативните последици от стреса. Същевременно се пропуска един общоизвестен факт – четенето понижава психичното напрежение. „Прочетените думи“ имат способността да предизвикват различни емоционални състояния: тъга и печал, щастие и радост. Когато се пренасяме в света на писаното слово, ние постигаме същото психично състояние, към което се стремят хората по време на релаксация – тялото е напълно релаксирано, съзнанието е будно, но ние не управляваме преднамерено своите мисли. Без усилия и специални тренировки се постига „изключване“ на мисловния процес. Той се заменя от фантазии, проекции, емоционални преживявания и т.н. А това има „лечебно“ въздействие върху личността“. ¹² Кое то е изключително необходимо в тежки и нетипични за индивида ситуации, каквито бяха провокирани през последната година от световната пандемия от COVID-19.

Учени от цял свят работят върху възможностите на лечебното четене, като изхождат от основната позиция, че литературата влияе на читателите чрез познание, чрез емоция и/или чрез поведенчески модели. Тя е алтернативна форма, чрез която се дава възможност да погледнеш себе си, своето поведение, нагласи, емоции отстрани, пречупени през призмата на чуждото преживяване и така по-лесно да

¹⁰ Briefing note...

¹¹ Библиотерапия или как четенето на книги променя и лекува не само духа. – В: *ARTKBAP-TAЛ*. [онлайн]. [прегледан 10.01.2021]. <http://www.artcvartal.com>

¹² Ненова, Ивалина, Библиотерапия или как се лекува с книги: [Интервю с Олга Клисурова]. – В: *Пейка*. [онлайн]. [прегледан 1.01.2021]. <https://www.peika.bg>

се пребориш със собствените си страхове, проблеми, чувства. При нея се използва силата на литературата, за да се помогне на индивида да получи реалистична представа за случващото му се и ефективно да се насърчи когнитивното и емоционалното му израстване.¹³

Специалистите не определят библиотерапията като новост, а по-скоро като изпитан помощен метод в психотерапията, датиращ още от древността. Така още древните митове, легенди и притчи са помагали на хората да извлекат поука и по-лесно да се справят с проблемите си. Според психолога Александра Петрова „Много често хора, които не могат да намерят варианти за това как да излязат от дадена ситуация – било травматична или стресова – по този начин първо могат да намерят осмисляне и изобщо да изведат друга нагласа към собствения си проблем. Често това е начин да се реши самият проблем, като човекът се идентифицира с героя и осъзнае, че проблемът му не е уникален и единствен и че други герои, макар и фикционални, преживяват същите неща. Така страховете и емоциите, които подсъзнателно не можем да признаем, могат много по-лесно да бъдат осъзнати. Затова някои читатели, често се допитват до книгите.“¹⁴

Силата на литературата се крие в непринудения и безболезнен начин, по който тя влияе върху читателя и води до редица положителни промени. Според Л. Парижкова „книгата не може да реши вместо човека конкретните му проблеми, но със сигурност притежава качествата на душевен отдушник, на терапевт и лечител. Освен че чрез книгата можем да се разтоварим от напрежението, да релаксираме и да снемем тежестите от себе си, книгата има и функция, стимулираща нашата духовна активност. Книгата има възможностите да бъде мотиватор за действие, тя ни провокира към себеизява“.¹⁵

По света четенето на художествена литература се използва като вид съпътстваща терапия от десетилетия, целта е в четящия да се подсили вярата в собствените сили и в способността да се справя; да осъзнае, че това, което преживява, не е изключение, а част от живота на много хора.¹⁶

Литературата изразява субективни и лични преживявания, които помагат на читателите да вникнат в своите мисли, идеи, нагласи и убеждения. Това са нови възможности за промяна на междуличностни отношения се получават емоционални затруднения като тъга, депресия, объркване, мъка, срамежливост, самота, страх, разкаяние, самосъжаление, омраза, ревност и т.н. Понякога не знаем как да изразим своите емоционални страхове, а тяхното омаловажаване води до по-се-

¹³ **Ефтимова**, Събина. Библиотерапия: Теория и практика: Учебник. науч. ред., предг. М. Балабанова. София: За буквите – О писменехъ, 2015. 194 с.: с табл., диагр.

¹⁴ **Димитров**, Д. Нова мода – библиотерапия. – В: *БНТ*. [онлайн]. [прегледан 1.01.2021]. <https://bntnews.bg>

¹⁵ **Парижкова**, Любомира. Книгата като екзистенциална необходимост. – В: *Библиотеки, четене, комуникации: Осма нац. науч. конф.*, В. Търново, 2010, с. 262–274.

¹⁶ **Дукова**, Цветомира. Обучение на библиотерапевти – примерът на Регионалната библиотека в Стара Загора. – В: *Аз чета: Сайтът за твоята книга*. [онлайн]. [прегледан 1.01.2021]. <https://azcheta.com>

приозни психологически проблеми, които причиняват непоправими щети. Полезна стратегия, която може да бъде приложена тук, е библиотерапията.¹⁷

Според д-р Цветелина Велкова психичното здраве и психосоциалната подкрепа в условията на кризисни ситуации, каквато е и пандемията, още веднъж подчертават нуждата от работа на всички нива за справяне със ситуацията, както и вземане на специални мерки при най-уязвимите групи лица, каквито са здравните работници на първа линия, децата, старите хора, тези със заболявания и увреждания.¹⁸

Минчо Николов в свое интервю пред БНР споделя: „Връзката между книгите и психичното здраве е установена още в древността. Книгата може да ни помогне по няколко начина според нашия темперамент и натюрел, както и от потребностите ни и от онова, което ни влияе. Ако ние сме четящи хора, обичаме различни текстове, различни неща, свързани с живота, с търсенето и откриването, със сигурност литературата може да е от помощ в тази посока“.¹⁹

Днес е важно да подходим внимателно към емоционалното състояние на всеки човек, за да понесем предизвикателствата от породената Ковид криза с най-малко щети. Тук е мястото на библиотерапията, като оздравителен и ползотворен метод, и на библиотеката и библиотерапевта, като верен съюзник в опазване на емоционалната цялост на психиката на всеки от нас. Необходимо е да се популяризира оздравителния библиотерапевтичен процес и да се прилага усилено във извънредни обстоятелства и кризи, пред каквито сме изправени сега.

¹⁷ **Ефтимова**, Събина. Накратко за библиотерапията. – В: *ББИА*, 2012, № 2, с. 56–60.

¹⁸ **Великова**, Цветелина. Кратки бележки относно запазване на психичното здраве по време на пандемията с COVID-19 – Версия 11. – В: *Неврология и психиатрия*, 2020, № 1, с. 29–39.

¹⁹ **Милушева**, Таня. Библиотерапията в смутни времена – лечебната сила на книгите: [Интервю с Минчо Николов]. – В: *БНР*. [онлайн]. [прегледан 1.01.2021]. <https://bnr.bg/post/101239709>

Реставрация чрез метода на листоотливане

ЙОРДАНКА ИВАНОВА, ВЕСКА ЛАШЕВА, ИСКРЕН СПИРИДОНОВ, НЕЛИ ЧАВДАРОВА

Restoration using the leaf casting method

Iordanka Ivanova, Veska Lasheva, Iskren Spiridonov, Neli Chavdarova

Summary

The conservation and restoration of books, manuscripts, documents is an activity dedicated to the preservation and protection of items of historical and personal value made primarily from paper, parchment, and leather. The primary goal of conservation is to preserve the lifespan of the object as well as to maintaining its integrity by keeping all additions reversible. Conservation of books and paper involves techniques of bookbinding, restoration, paper chemistry, and other material technologies including preservation and archival techniques.

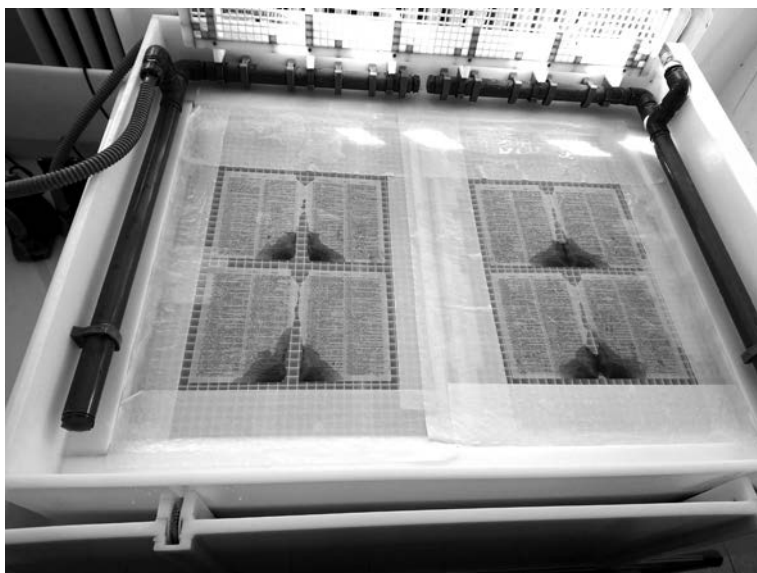
Key-words: conservation, restoration, paper, leafcasting.

Въведение

При постъпване на книги, ръкописи или документи за реставрация, се прави визуален оглед, при който се установяват техника, материали, видове разрушения и причина за появата им. Извършва се химически анализ за идентификация на използваните материали и се определя правилният подход при избора на средства за пряката интервенция. Правят се консервационно-реставрационни протоколи, в които се описват следните характеристики: сигнатура, заглавие на обекта, година на издаването, големина (страници и размери, има ли липси и какви са те), вид на материала, вид на мастилото и устойчивостта му на обработка, етапи на работа.

Листоотливането е механизирани метод на реставрация на библиотечни материали, при който основната суровина е влакнест целулозен материал, който се използва и при производството на хартия. Реализира се чрез система от апарати за размилане на влакнестия материал, разбъркване и дозиране, отливане, транспортиране до сушилна част, изсушаване и каландриране. Съвременните устройства използват компютри за изчисляване на количеството и цвета на влакнестата маса, така че произведената отливка да имат правилната дебелина и цвят.

Листоотливната машината се състои от продълговат, сравнително дълбок басейн, който може да се изпразни до основен резервоар или чрез гравитация, или чрез използване на помпа. В басейна има пластмасова решетка, върху която се монтират подготвените документи за отливане. Методът на листоотливането се състои в това, че при засмукване на влакнестата маса през ситова повърхност на отливната камера, на която е поставен листът за реставрация, целулозната маса запълва липсващото в документа. Целта на настоящата работа е чрез отливане на

Листоотливната машина, която се използва
в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

документ от хартия да се получи по-голяма якост на старата хартия, също и по-голяма здравина на съединяването на старата и новата хартия. Листоотливането не е масов метод, но за артефактите, които могат да издържат на вода, то може да бъде много по-бърз от ръчните методи и дори да даде по-добри резултати.

Експериментална част

Проведените консервационно-реставрационни процедури са на книга с инв. № 44, постъпила в отдел „Реставрационен център“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Тя беше в много тежко състояние. Кожената корица беше частично отделена от книжното тяло и имаше големи липси по листата. Проведено бе първоначално изследване на текстовия блок. Книжното тяло е съставено от ръчно изработена хартия с прави ъгли, съдържащо 248 л. и разделено на коли от по 8 л. Листата бяха силно деструктурирани, подлепвани с хартиени лепенки и имаха петна от замърсявания. Гърбът беше залепен с животинско лепило. Текстът е изписан с туш.

Първата стъпка в консервацията е отстраняването на твърдата подвързия от книжното тяло, след което бяха отстранени шевните нишки и книгата бе разделена на коли. Пристъпихме към механично почистване, като беше омекотен адхезивният слой с глутофикс и отстранен с помощта на скалпел. Петната от замърсявания по листата бяха почистени с гума и четка, а хартиените лепенки отстранени с глутофикс. След което обработихме листата с разтвор от спирт и вода (1:1) и преминахме към укрепване на текста с 20 % разтвор на паралойд 72 в толуол, преди отливане. Кожата също бе почистена от лепилния слой и след това

Документът преди листоотливане

Почистена и обработена подвързия

омекотена.

Последваха подготовката на хартиената суспензия и отливането на документа. Количеството влакнеста маса, която бе необходима за запълване на листата за

Документът след листоотливане

реставрация, в нашия случай беше 10 г суха избелена целулоза за 1 л вода. След което пристъпихме към багрено на хартиената суспензия. Пробва се, докато се достигне цвета на оригиналния документ. Цветът бе определен визуално, но за предпочитане е да е с един тон по-светъл от този на оригинала. След това пристъпихме към отливането на документа.

Монтирахме документа на фина мрежа върху решетката в басейна. Найлоновите ленти се поставят около артефакта, за да се ограничи наслояването на влакната само до желаните зони. Суспензията от разредена хартиена маса се добавя към малкия басейн и помпата се включва. Хартиените влакна се пресяват и отлагат в зоните на загубите на хартия, докато водата преминава през мрежата и се събира обратно в басейна. Следва изваждането на документите от листоотливния апарат заедно с мрежата и слагането им на вакуум маса. Нанесохме един слой метилцелулозно лепило върху отлетите листа, за да се направи спойка между старата и новата хартия.

Върху документа сложихме нетъкан текстил и обърнахме от другата страна, за да се отстрани мрежата. Слага се още едно парче нетъкан текстил. Така направените

документи се редят между филтърни картони и се притискат на преса за 15–20 минути, за да им се отнеме влагата. Сменихме картоните и оставихме готовите документи до пълното им изсушаване.

Изброените процедури се повтарят до отливането на всички листа от документа.

От изсъхналите хартиени артефакти отстранихме нетъкания текстил и ги изрязаме по формата на документа. След това наредихме готовите листа между парафинови листове и сложихме отново на преса. Пресованите листа наредихме отново в коли и така оформихме книжното тяло. Следващите стъпки са зашиване на книжното тяло и монтиране на кожената подвързия.

Изводи

Много консервационни процедури протичат по познатите пътища на рутинната практика. Всъщност ефективността и ефективността на консерваторите се основава на установяването на подходящи отговори на типични проблеми.

Преимствата на листоотливния метод за реставрация в сравнение с класическите ръчни методи на работа са много – качество, бързина, икономичност. Въз основа на точни изчисления се запазва дебелината на всеки лист хартия, увеличава се многократно здравината и износоустойчивостта. Деформационното напрежение, което възниква при съчетаване на влакнест материал с различен произход, възраст и деструкция, се снижава до минимум. Реставрацията се осъществява с материали, които имат повишена устойчивост към физикохимичните и биологичните фактори на разрушение. Производителността на труда се повишава многократно, а загубата на основните суровинни материали е около 8 пъти по-ниска от тази при ръчната реставрация.

Екипният подход се доказва в този проект като конструктивно средство за разработване на нови идеи и успешни подходи към много лечебни стъпки.

Източници

Добрусина, С. А. Стабилизация бумаги документов : учеб. пособие. – Москва : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2014, с. 134.

Лашева, Веска. Материали и методи за консервация на хартия. (Лекционен курс, 2017.)

Сыйкова, Гинка. Основни методи за консервацията и реставрацията на хартията. 2. изд. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1990, с. 240–248.

Clarkson, Christopher. Minimum Intervention in Treatment of Books. [онлайн]. [прегледан 21.04.2021]. https://www.iada-home.org/ta99_089.pdf

Lynn, Mary. Excerpts from Conservation Treatment. – Chicago : American Library Association, 2015, с. 374–378.

Mar, Lulu J. del, Perez, Martin Julius V., Acuña, Portia Gema C. A Study on the Materials and Supplies for Paper Conservation : Preservation in Selected Countries in Southeast Asia and in Japan with Implications to Accessibility and Sustainability. [онлайн]. [прегледан 27.05.2021]. https://myrepositori.pnm.gov.my/bitstream/123456789/4217/1/CONSALXVI_LuluJDMar.pdf

Zervos, Spiros, Alexopoulou, Irene. Paper Conservation Methods : A Literature Review. – B: *Cellulose*, т. 22, 2015, с. 2859–2897.

Българската *ROSSICA* – вечната *ERUDITICA*

Дистанционна премиера на новите е-библиотеки на УниБИТ

АНГЕЛ ГЕОРГИЕВ, ЛЮБОВ ЙОВИНСКА, ПАМЕЛА ДЕЛЕВА

Bulgarian ROSSICA – perpetual ERUDITICA **Distant premiere of the new e-libraries of ULSIT**

Angel Georgiev, Lubov Yovinska, Pamela Deleva

Summary

Synopsis of the presentation of the University of Library Sciences and Information Technologies (ULSIT) and Sofia City Library (SCL) on 28 June 2021 at the Russian Center of SCL of e-libraries of the University PUSHKINIANA and CHEKHOVIANA – graduation theses of Lyubov Yovinska and Pamela Deleva, presented in Bulgarian and addressed to Bulgarian scientific community which clarified the contributions of the bibliographic ROSSICA, published in Russian in Bulgaria and Russia: 1) Kumanova, Alexandra. Pushkin's journal *Sovremennik*, its historic-bibliophile and contemporary significance :[interdisciplinary]. – [Dedic. memory... V.I. Kaminskiy]. – In: Actual problems of theory and history of bibliophilia : Materials IX Intern. Bibliophile sci. conf. , consacr. 300-anniversary Saint Petersburg (Saint Petersburg, oct. 2003) / Comp. and Ed.-in-chief V. A. Petritskiy. – Saint Petersburg, 2003. – ISBN5-8192-0177-9. –p. 7–10. – Publ. RAS. Sci. council on history of world culture, House of scientists – Saint Petersburg, Rus. Nat. Libr. Org. Russ. Bibliophiles. Section book and graphic. – Reduced publ. – In Rus.; 2) Kumanova, Alexandra. Pushkin's journal *Sovremennik* :on the problem of A. S. Pushkin –journalist and critics / To 205-ann. of A. S. Pushkin ; Dedic. memory... V. I. Kaminskiy ; painter D. Eftimov ; graph. design-ed. Ts. Naydenova ; epigr. : ... there is no truth where is no love – A. S. Pushkin. – Shumen : Aksios, 2004. – 60 p., 1 sh. : portr. – ISBN 954-310-014-4. – Speech bibliogr. of Pushkin / Ts. Staykova. – Bibliogr.: 27 titles. – Index of names. – Main publ. – In Rus.; 3) Kumanova, Alexandra. [Anton Pavlovich] Chekhov in Bulgaria : Trad. and lit. critics : [Historiogr.-crit. textol. biobibliogr. study of publ. 1889–1984] [1984] / Lit. heritage – 100 (2) ; Trad. from Bulg. A.K. under ed. I. A. Sedlakova. – In: Chekhov and world literature : in 3 vols. – Moscow, 2005. – ISBN 978-5-02-011193-6. – Book 2, p. 84–107 : with ill. – Bibliogr. : 106 titles in 94 enum. notes. – In Rus.– Work rationalizing and continuing: Borov, T. Chekhov and Bulgaria. For 50 anniversary of Chekhov's death / Ed. P. Dinekov ; Introd. By V. Kataev. – Sofia : Nauka i izkustvo, 1955. – 258 p. – onp. 95–257: Chekhov in Bulgarian. Bibliogr. mater. Collected and proceeded by Ts. P. Arsova under

ed. of T. Borov. – In Bulg. – Publ. also in: feb-web.ru/feb/chekhov/critics/ml2/ml2-0842.htm; <http://litnasledstvo.ru/site/author/id/657>.

Academic addresses about Bulgarian Rossica by Prof. D.Sc. Irena Peteva, Prof. D.Sc. Stoyan Denchev, Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova, Assoc. Prof. Nikola Kazanski, Dr. Nikolai Vasilev.

Key-words: Bulgarian ROSSICA – PUSHKINIANA – CHEKHOVIANA – Bulgarian critical-bibliographic scientific school in the universal humanitaristics – Bulgarian Bibliographic Institute (Acad. Nikola Mihov, Prof. Todor Borov, Tsvetana Arsova) – Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Prof. Velcho Velchev) – “St. St. Cyril and Methodius” National Library (Prof. Velcho Velchev, Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova) – Central Library of Bulgarian Academy of Sciences (Prof. Velcho Velchev, Assoc. Prof. Tsvetana Staykova) – University of Library Studies and Information Technologies (Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova)

И нет истины там, где нет любви.

А. С. Пушкин

С огромен интерес на дистанционно присъединилите се чрез терминалите на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) и Столична библиотека (СБ) на 28 юни т.г. в *Руския център на СБ* премина представянето на е-библиотеките на вуза „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“. Проф. д.н. Ирена Петева – ректор на УниБИТ, и проф. д.ик.н. Стоян Денчев – председател на Общото събрание на Университета, председателстваха форума. Куратор беше проф. д.п.н. Александра Куманова – ръководител на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ (См. I).¹

Форумът беше посветен на *светлата памет* на литературния историк, литературоведа-компаративист, текстолога и библиографа проф. Велчо Велчев (16. VI.1907–2.V.1991) – учредител на специалността „Руска филология“ в България и първи ръководител на Катедрата по руска класическа литература в Софийския университет (1945–1965); член-учредител на Съюза на учените в България и основател на филологическото списание „Език и литература“ (1945–), един от основателите на Института за литература при БАН (1948–) и ръководител на неговата секция „Руско-български литературни връзки“ (1948–1965); член на Националния славистичен комитет и участник във всички конгреси по славистика; декан на Факултета по славянски филологии и помощник-ректор на Софийския университет.

Този форум беше удостоен с вниманието на библиографи, литературни критици, филолози, историци, преводачи, поети, но и от информатици и информационни технолози от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ), Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН), библиотеки от страната и от чужбина, генериращи библиотечната библиография – истори-

¹ Вжж <https://zoom.us/j/92234664016?pwd=T2lvbkVoc1J6NHc1S3ZVcVluR05NZz09>

ографски източник на енциклопедиката, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Института за литература при БАН...

Сред присъстващите на живо в залата бяха ас. Силвия Филипова (НБКМ) – специалист по национална библиография и редакторът на тази библиография Цветана Найденова, а също и наблюдателят на СНО при УниБИТ по линия на гражданската отговорност на научните изследвания на СНО при УниБИТ – поетът и литературен критик д-р Анжела Димчева. Присъстваха и alumni (възпитаниците) на УниБИТ: Северина Ангелова (завеждаща библиотеката на Института за литература при БАН), Марияна Матова (библиотекар в НБКМ), Тервел Стилиянов (Министерство на вътрешните работи), Ивалина Бозаджиева (регионален мениджър за Източна Европа), както и ИТ специалистите – докторантът на УниБИТ по информационни системи Денислав Кънев, експертът по навигация на е-ресурси на СБ Борислав Захов и др.

Особено вълнение предизвика сред участниците присъединяването към форума на акад. Иван Тодоров – световноизвестен физик, син на проф. Тодор Боров.

На живо от залата проф. д.п.н. Александра Куманова модерирa премиерата, а екипът от студенти-дипломанти на УниБИТ – Любов Йовинска, Памела Делева, Ангел Георгиев, участници във форума, ѝ асистира също на живо.

Сред участниците бяха и директорите на: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – доц. д-р Красимира Александрова, Централната библиотека на БАН – д-р Силвия Найденова, Столична библиотека – д-р Юлия Цинзова, Института за литература при БАН – доц. д-р Пенка Ватова, Библиотечно-информационния център на УниБИТ – доц. д-р Елена Савова, Академичното издателство „За буквите – О писменехъ“ – доц. д-р Диана Стоянова.

Г-н Роберт Робертович Шестаков – съветник в посолството на Руската федерация в България и представител на Министерството на науката и висшето образование на Русия, взе участие в премиерата, радваща се на вниманието на преподаватели, студенти и докторанти от редица вузове.

Проф. д.н. Ирена Петева откри форума.

Академично слово на проф. д.н. Ирена Петева, ректор на УниБИТ и първи титулен рецензент на е-библиотеките на УниБИТ, създавани от Студентското научно общество при Университета:

Драги колеги и уважаеми гости!

Радвам се, че мога да представя на вашето внимание ценните нови е-библиотеки на УниБИТ „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“ – първите в поредицата от е-библиотеки на нашия Университет, посветени на панорамата на руската изящна словесност в контекста на универсалната хуманитаристика.

Много може да се говори за традиционното руско влияние върху развитието на българската култура и духовност изобщо. Но не трябва да се забравя, че руският език се изучава като задължителен предмет в България над 100 години, а българската русистика е една от най-авторитетните в света. Пример за това са библио-

графските трудове „Чехов и България“ (1955) от Тодор Боров и Цветанка Арсова и „А. С. Пушкин в България“ (1999) от Цветана Стайкова.

Изучаването на руската литература винаги е заемало основно и водещо място в учебната програма на УниБИТ, още от времето на неговия предходник Държавния библиотечарски институт. Може смело да се каже, че преподаването на тази дисциплина е било на най-високо ниво и сравнимо с това на специалността и Катедрата по руска литература в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ).

Учредител на специалността „Руска филология“ и първи ръководител на Катедрата по руска литература (1945–1965) е проф. Велчо Велчев – учител на библиографите:

- проф. д.п.н. Александра Куманова, която под негово ръководство и в качеството си на библиограф по това време в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ продължава „ЧЕХОВИАНА“-та на проф. Тодор Боров през 1980–1984 г. (публ. на рус. ез. в Русия през 2005 г. в световноизвестната серия „Литературно наследство“) и през 1989 г. беседва с проф. Юрий Лотман по проблемите на *съдържанието и програмата* на създаденото, списвано, редактирано и издавано от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ (1836) на база на проучването си, направено в студентските ѝ години в Санкт Петербург (1976–1980), за което е номинирана на Всеруския научноизследователски конкурс за *най-добро научно изследване на студент* (1980) (публ. в 2003 и 2004 г. в Русия и в България на рус. ез.);

- доц. д-р Цветана Стайкова, която в качеството си на библиограф на Централната библиотека на Българската академия на науките публикува в България известния си труд „А. С. Пушкин в България“ (1999).

Нашият университет е продължител и на традициите на Българския библиографски институт „Елин Пелин“, който полага основите на научната библиография на руската литература в средата на миналия век. Ще цитирам само някои от неговите забележителни трудове – освен „Чехов и България“ – като „Тургенев в България“, „Маяковски в България“, „Съветска художествена литература в България“ и др. Тук спадат и такива професионални издания като „Съветска библиография“, „Библиографията в СССР“ и особено „История на библиографията в чужбина“ от световноизвестния руски библиограф – историк на световната универсална библиография Константин Симон.

В този контекст искам да обърна специално внимание на една слабоизвестна библиография на самия акад. Никола Михов, публикувана в първия том на *Годишника на Българския библиографски институт* от 1948 г. Тя е озаглавена „Какво е чела българската прогресивна интелигенция през първите двадесет години след Освобождението“. В този христоматиен труд за отечествената ни духовност, книжовност и литература бащата на българската научна библиография майсторски очертава ясно и безспорно изключителното влияние на руската литература в България.

Горди сме, че днес чрез създадените приноси на новите е-библиотеки на УниБИТ „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“, подготвени на *български език* от сту-

дентите на Университета – дипломантите Любов Йовинска и Памела Делева, продължава традицията на недостатъчно известните на българската научна мисъл публикации по библиографирането и историографирането на персоналиите, направени на руски език и в Русия от проф. Александра Куманова преди почти две десетилетия (2003, 2005), които стъпват на проучвания, стартирали преди 45 години – през 1976–1980 г. в книгохранилищата на Русия („ПУШКИНИАНА“) и през 1980–1984, 1989–1996 г. в книгохранилищата на България и Русия („ЧЕХОВИАНА“).

ИНОВАТИВНОСТ, но и ИСТОРИОГРАФСКА свързаност с предшествениците са двете ключови понятия на научното познание!

Откривам премиерата „Вечната ERUDITICA“, посветена на новите е-библиотеки на УниБИТ!

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев отвори Академичната дискусия на форума (Сн. 2).

Академично слово на проф. д.ик.н. Стоян Денчев, действителен член на Международната академия по информатизация при ООН, председател на Общото събрание на УниБИТ, отговорен редактор на е-библиотеките на УниБИТ, създавани от Студентското научно общество:

Уважаеми колеги!

Според известния български славист професор Боян Пенев „Немислимо е да си представим облика на нашата интелигенция извън руското въздействие, както и българската литература без руското влияние“.

България и Русия имат традиционни връзки в областта на религията, културата и историята.

След Освободителната руско-турска война от 1877–1878 г. Русия подпомага развитието на младата българска държава.

Руският език се изучава като задължителен предмет в българските училища и университети повече от 100 години.

Много български военни, граждански специалисти и духовници получават образование в Русия преди и след Освобождението.

След 1917 г., в резултат на трагичните революционни събития в Русия, у нас идва вълна от руски емигранти, чиито брой в периода 1919–1956 г. надхвърля 40 000 души. Влиянието на тези емигранти е по-значително от други етнически групи, тъй като в голямата си част те са представители на интелектуалния елит на руското общество. Благодарение на своите професионални и духовни качества руснаците оставят добро впечатление у българите, за което свидетелстват множеството спомени на техни колеги и приятели във второто им отечество – България.

Пример за това културно общуване е посещението на известния руски поет Константин Балмонт в България през 1929 г. В тази връзка той споделя: „Аз наистина съм пленен от българското народно творчество. От българската поезия се увеличавам особено от Вазов, Ботев, Яворов и Лилиев“.

Руският писател и поет емигрант А. М. Фьодоров издава през 1924 г. „Антология болгарской поэзии“, където представя на руски език 35 наши поети от различни поколения.

Излишно е да се говори за изключителното влияние – не само по широкия свят, но особено в България! – на такива колоси на руската литература като Пушкин, Лермонтов, Тургенев, Толстой, Достоевски, Чехов и много други.

Затова напълно естествено и навременно е съставянето и представянето на е-библиотеки на УниБИТ „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“.

Тези библиотеки структурират отсъстващите звена в *Пушкинознание* и *Чехознание* на България като многомерен феномен (1976–2021).

Те допринасят значително за рецепцията и влиянието на великата руска литература в България като системно явление.

Тези е-продукти са образци на модерната библиография, създавана с инструментария на информационните технологии.

В кореновата система на е-библиотеките „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“ виждаме ЖИВАТА ВРЪЗКА на ТВОРЦИТЕ на научната персонална библиография на България, свързани с Българския библиографски институт (акад. Никола Михов, проф. Тодор Боров) – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (проф. Велчо Велчев) – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (проф. д.п.н. Александра Куманова) – Централна библиотека на Българската академия на науките (доц. д-р Цветана Стайкова, която в един период е и преподавател на УниБИТ) – Университет по библиотекознание и информационни технологии (проф. Александра Куманова и студентите дипломанти Любов Йовинска и Памела Делева) (тук изтъквам единствено линиите на приемственост, свързани с библиографските персоналии на А. С. Пушкин и А. П. Чехов).

Модерната компаративистична библиографска наука като историографски ключ на универсалната хуманитаристика триумфира днес чрез представяните на премиерата „Вечната ERUDITICA“ нови е-библиотеки на УниБИТ.

Тези е-библиотеки се възприемат в когнитивен контекст като страни, ракурси и аспекти на многообразното многомерно културно информационно пространство на нашата планета.

Съхраняването на жизненото за нашата планета *многообразие* е грижа за „екологията на духа“ (израз: У. Еко)!

Тази грижа ни събира днес на премиерата на новите е-библиотеки на УниБИТ!

Проф. д.п.н. Александра Куманова въведе в същината на презентираните на форума е-библиотеки на УниБИТ.

Академично слово на проф. д.п.н. Александра Куманова, действителен член на Международната академия по информатизация при ООН, ръководител на Студентското научно общество при УниБИТ, научен ръководител на създадените е-библиотеки в Университета, куратор на премиерата:

Уважаема госпожо ректор на Уни БИТ по библиотекознание, професор Петева, – първи титулен рецензент на презентираната продукция!

Уважаеми участници в премиерата на „Вечната *ERUDITICA*“!

I. Лоно на универсалната хуманитарна библиография в България

Представените на вниманието ви днес нови *е*-библиотеки на УниБИТ са създадени със съзнанието да продължат *библиографската* и *историографската* традиция в *универсалната хуманитарна библиография* на акад. Никола Михов, проф. Тодор Боров, акад. Иван Дуйчев, проф. Велчо Велчев, проф. Куйо Куев, проф. Боню Ангелов, акад. Петър Динеков. Тази традиция е представяна пред отечествената и международната научна общност като *българска научна школа по библио* (книга) – *инфо* (информация) – *ноо* (разум) *сфера* – *планетарната инфраструктура*, в която българската следа е не само част от културния ареал на земното кълбо, а е и негов авангард:

- делото на св. равноапостол Константин-Кирил Философ (827–869) – създател на глаголицата и първостроител на българския книжовен език и славянската литература;

- Златният век на българската култура при цар Симеон I Велики (864–927);

- творчеството на св. патриарх Евтимий Търновски (ок. 1325–ок. 1403) – връх на световния Предренесанс;

- първият граждански кодекс на българите „История славяноболгарская...“ (1762) на св. о. Паисий Хилендарски (1722–1773);

- Българският библиографски институт „Елин Пелин“ (1941–1963).

На силната интелектуална подкрепа и административната закрила на проф. Стоян Денчев, действителен член на Международната академия по информатизация при ООН – архитект от ново поколение на информатизацията без географски, институционални и административни граници – генериращата се нова информационна среда, който е отговорен редактор на презентираната продукция, дължат създателите й своето дело. Точно проф. Стоян Денчев е личността, намерила решенията на най-трудните задачи, изправящи се пред нас в условията на когнитивен упадък на разсредоточения интелект на масовото съзнание поради неразбиране на идеалните структури на информацията (НЕЙНАТА ФИЛОСОФСКА НАТОВАРЕНОСТ) – тези, които библиографски и историографски подреждат физическите реалии (ДОКУМЕНТИ, ФОНДОВЕ, БИБЛИОТЕКИ).

Позволете ми да благодаря на първия рецензент на *е*-библиотеките на УниБИТ проф. д.н. Иван Гарванов – заместник-ректор по качеството на обучение и акредитация на Университета.

Е-библиотеките на УниБИТ дължим на нашия пилотен рецензент – доц. д-р Христина Богова, под чийто патронаж преминават ежегодните Студентски научни форуми на УниБИТ и историографските ни ретроспекции по универсалното хуманитарно знание – каквато е и днешната премиера...

Тези *е*-библиотеки са под общата, езикова, научна и графическа редакция на д-р Николай Василев – историограф, морфолог на езика и литературен критик.

Традиционно за нашите издания е безценно сътрудничеството ни с:

- доц. д-р *Красимира Александрова* – действителен член на Международната академия по информатизация (неуморен научен и библиографски редактор и ре-

цензент на нашата продукция, създала *електронно* първите *e*-показалци в България – тези на информационната база на СНО: неговия ресурс *Tabula gratulatorum*);

– *доц. д-р Венцислав Велев* – действителен член на Международната академия по информатизация (стратег, научен консултант, рецензент, навигатор на електронизацията на СНО при УниБИТ и неговите *e*-ресурси);

– *д-р Силвия Найденова, д-р Юлия Цинзова, доц. д-р Петър Велчев, доц. д-р Елена Томова* (рецензенти на нашите издания с комплексен библиотечно-библиографски и лингвистичен справочно-информационен енциклопедичен дискурс);

– *г-жа Цветанка Найденова* – бивш редактор в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“;

– *доц. д-р Никола Казански* – полиглот, водещ библиограф на Централната библиотека на Българската академия на науките;

– *г-жа Марияна Максимова* – поет, библиограф на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и на Столична библиотека, която е домакин на нашата премиера;

– *гл. ас. Диана Ралева* – поет, водещ библиограф на Института за литература при Българската академия на науките;

– *ас. Татяна Дерменджиева* – библиограф, въвела ISBN системата в България, създател и ръководител на ISBN агенцията на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“;

– *ас. Силвия Филипова* – водещ библиограф на националната библиография на България;

– *гл. ас. д-р Владимир Манчев* – поет, полиглот, преводач (СУ „Св. Климент Охридски“), участвал активно в езиковите консултации, свързани с преводите на текстовете на български език на представяните днес *e*-издания;

– *Северина Ангелова* – завеждаща Библиотеката на Литературния институт при БАН, *alumni* (възпитаник) на УниБИТ;

– *Марияна Матова* – библиотекар в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, *alumni* (възпитаник) на УниБИТ.

II. Панорама на *e*-библиотеките на УниБИТ

Днес обръщаме поглед към една от страните на универсалното хуманитарно знание със силна коренова система в България – българската *ROSSICA*.

Две нови *e*-библиотеки на УниБИТ – *PUSHKINIANA* и *CHEKHOVIANA* – са във фокуса на внимание на библиографи, литературни критици, филолози, историци, преводачи, поети, но и на информатици и информационни технолози чрез този форум, които са от: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН), библиотеки от страната и чужбина, генериращи библиотечната библиография – източник на енциклопедиката, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Института за литература при БАН...

Два академични форума на УниБИТ с изключително широк национален и международен резонанс предшестват днешната премиера и тези наши академични прегледи се намират неизменно под председателството на проф. д.н. Ирена Пе-

тева – ректор на УниБИТ, и проф. д.ик.н. Стоян Денчев – председател на Общото събрание на УниБИТ:

- галапремиерата на УниБИТ на двете единствени библиографски и историографски поредици от издания в България² – „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“ (2008–) и серия „Факлоносци“ (2010–) на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ“, проведена на 8 април 2021 г. в музей-галерия „Анел“, посветена на справочно-енциклопедичната продукция от учебна литература в областта на *отсъстващото* хуманитарно знание (израз: У. Еко) в класификациите на познание на страните от Централна и Източна Европа през втората половина на XX в., подхранващи 16 е-библиотеки на Университета, които са първите е-библиотеки в България (2005–):

- - *ERUDITICA* (съотнасяне на е-ресурси на Студентското научно общество /CHO/);

- - *ANTHOLOGICA* (изящната словесност на България IX–XXI в.);

- - *ARYANICA* (соларният култ със северен генезис);

- - *AUTOBIOBIBLIOGRAPHICA* (библиографските сводове на публикационната активност);

- - *COMMENTATORICA* (коментирането и рецензирането);

- - *ECOVIANA* (библиографирането на трудовете на проф. Умберто Еко);

- - *ETYMOLOGICA* (създаване на *англо-руско-българския* речник по библиотечна и информационна дейност);

- - *EVRISTIANA* (откритията в историята и настоящето на човечеството);

- - *GLORICA* (личностите и делата на УниБИТ);

- - *GRATULATORICA* (информационната база от публикации на студентите);

- - *HUMANITARIANA* (концепциите – за човека – от Античността до днес);

- - *NESTINARIANA* (картографирането и декодирането на нестинарския култов реликт);

- - *PAISIADA* (личността и делото на св. о. Паисий Хилендарски);

- - *PATRIARCHICA* (личността и делото на св. патриарх Евтимий Търновски – Български);

- - *PSYCHOLOGICA* (възгледите – за човешката душа – от Античността до днес);

- - *UNIVERSALICA* (световната универсална библиография);

- XVII Студентска научна *виртуална* конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – интеракции – просветление“ с девиз: „Човекът е мярка за всички неща“, посветена на 24 май и осъществявана като ежегоден преглед на научноизследователската дейност на СНО при УниБИТ, проведена на 21 май 2021 г., по постоянен ректорски проект на УниБИТ (през настоящата го-

² Вж **Георгиев**, Ангел, Вутева, Зорница, Борисова, Йоанна, Йовинска, Любов, Зарева, Лилия, Йовчева, Цветана. Библиографските и историографски поредици „Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии“ и „Факлоносци“. Дистанционна галапремиера на УниБИТ. – В: *Библиотека*, 2021, № 3, с. 36–76.

дина: ППНП-2021-01/08.03.2021 с Договор НИП-2021-01 от 12.04.2021 г. по *Наредбата* на МОН, обнародвана в „Държавен вестник“, бр. 73 от 16.09.2016 г., „Аксиология на интерактивен модел на трансформатизма „информационно пространство – информационна среда (Архитектоника на фондовете на студентските научни изследвания на Университета по библиотекознание и информационни технологии)“ с представяне на новосъздавани 6 е-библиотеки на Университета (2020–), посветени на биобиблиографиите на персоналиите, анотирани чрез *крилати мисли*:

-- *RAKOVSKI* – Георги С. Раковски („*Да служиш на Отечеството си е най-голямата чест.*“);

-- *ZLATARICA* – проф. Васил Златарски („*За всяка работа си има майстори.*“);

-- *HOFFMANNIANA* – Ернст Теодор Амадей Хофман („*Вълшебникът микрокосмос действа в мен и ме подтиква към всякакви чудатости*“);

-- *PUSHKINIANA* – Александър Сергеевич Пушкин („*И нет истины там, где нет любви*“);

-- *CHEKHOVIANA* – Антон Павлович Чехов („*Вярвам, че нищо не преминава безследно и че всяка най-малка стъпка има значение за сегашния и бъдещия живот*“);

-- *DECAMERONICA* – Джовани Бокачо (проблемите на пандемията) („*Да позолим на самите себе си да се променим!*“)...

В създаването на е-библиотеките на УниБИТ участват най-изтъкнатите съвременни учени на България, както и консултантите на Университета от 21 страни по света: Австрия, Алжир, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Естония, Израел, Индия, Италия, Иран, Казахстан, Литва, Полша, Русия, Саудитска Арабия, САЩ, Турция, Украйна, Финландия, Франция.

Тези модерни информационни ресурси са плод на трансформациите на класическите правила за енциклопедичните издания: универсалност на познанието, плурализъм в гледищата, историографичност на сводовете.

Изданията стъпват на повече от 700 класификации на библиографското знание, битувачи в над 5000 документа и са на 3 езика: *български, английски, руски*. Базисната информация в продукцията е на 22 езика (*английски, арабски, български, гръцки, датски, латински, испански, италиански, немски, полски, португалски, румънски, руски, санскрит, словенски, турски, украински, фарси, френски, чешки, шведски, японски*).

В тези ресурси на УниБИТ, както и в универсалния и специализиран научен печат – и у нас, и в чужбина, впечатляващо е авторството на 1474 студенти и докторанти на УниБИТ и други университети от страната и чужбина. Тези студенти са направили 3353 научни публикации по линия на СНО.

В чест на студентите и техните преподаватели и редактори е днешната премиера на УниБИТ.

III. Е-библиотеки *PUSHKINIANA* и *CHEKHOVIANA*

Тези две, стартиращи чрез днешната премиера е-библиотеки на УниБИТ, изразяват на *базата* на две дипломни работи:

- „Модел за трансформация на алманах в периодично издание (Върху примера на създаденото от А. С. Пушкин списание „Съвременник“: Семантични и справочно-информационни проблеми на жанра)“ / Любов Йовинска;

- „Антон Чехов в България (Преводи и литературна критика): Литературоведски и библиографски историографски дискурс (1880–2021 г.)“ / Памела Делева.

Библиографският и историографският дискурс на *Пушкинознанието* и *Чехознанието* като явления в универсалната хуманитаристика на България са в центъра на внимание тук. Този дискурс ни отвежда към крайъгълния камък на отбелязаното знание у нас – като приемственост между поколения изследователи: личността и делото на литературния историк, литературоведа-компаративист, текстолога и библиографа проф. Велчо Велчев (16.VI.1907–2.V.1991), поради което и днешната премиера е посветена на светлата памет на този забележителен учен – класик на универсалната хуманитаристика в България.

За да представя най-точно кратката биобиблиографска скица на проф. Велчо Велчев, е необходимо да се обърне към единствения досега успешен опит за това – принадлежащия на неговия син – поета, литературния критик, литературоведа и преводача на поезия от руски, испански, немски и френски – полиглот-ерудит доц. д-р Петър Велчев³, които предавам почти дословно *по-долу* тук.

Мястото на проф. Велчо Велчев в българската хуманитарна култура е наблюдаемо в контекста на най-значимите факти от неговата педагогическа, научно-организационна и книжовна дейност.

Проф. Велчо Велчев е роден във Враца, в занаятчийско семейство. Негов дядо е Ангел Велчев – участник в Хвърковата чета на Бенковски, който след разгрома на Априлското въстание (1876) е заловен и обесен на Големия мост на Марица в Пловдив.

След завършване на средното си образование в своя роден град, Велчо Велчев следва славянска филология в Софийския университет, като същевременно печата и първите си по-сериозни статии и студии в списанията „Училищен преглед“, „Българска мисъл“, „Родина“. Издава и две монографии: за св. Константин-Кирил Философ и за св. о. Паисий Хилендарски.

През 1943 г. ученият е избран за доцент в Университета в Скопие, а през 1945 г. става професор в Софийския университет.

Проф. Велчо Велчев е учредител на специалността „Руска филология“ в България и е първият ръководител на Катедрата по руска класическа литература в

³ Велчев, Петър. [Проф. Велчо Велчев:]. послеслов. – В: Велчев, Велчо. Паисий Хилендарски: Епоха, личност, дело [: Истор.-лит. изследв.]. 2. изд. София, 2019.

1. изд. 1981. *Вж* обобщен биобиблиогр. преглед на творчеството на проф. Велчо Велчев: **Куманова**, Александра. Основные труды 48 нумер. назв.] проф. Велчо Велчева (16.06.1907–2.05.1991). – В: **Куманова**, Александра. Введение в гуманитарную библиографию: Библиографоведч. исслед.: [в 2 ч.]. Ч. 2, Библиографоведч. картина гуманитарной библиогр.: Курс лекций по общ. библиографоведению, 2007, с. 247–248. 1. изд. 2005. В ръкопис е библиогр. опис, изготвен към 2000 г., на публ. на проф. Велчо Велчев и лит. за него, съст. от гл. ас. Диана Ралева. Предаден на доц. д-р П. Велчев (2010).

Софийския университет (1945–1965). Той е член-учредител на Съюза на учениците в България и е основател на филологическото списание „Език и литература“ (1945–), което продължава да излиза и до днес, „макар и като призрак на някогашната своя автентична тематика и проблематика“⁴.

През учебната 1946–1947 г. Велчо Велчев е гост-професор в Московския университет, където чете лекции по стара и възрожденска българска литература.

Запознава се с Дмитрий Сергеевич Лихачов⁵. Приятелството, научното сътрудничество и обилната кореспонденция между двамата учени продължава почти половин век.

В качеството си на доайен на българската русистика именно проф. Велчо Велчев предлага на Д. С. Лихачов да бъде поканен да работи в българските книгохранилища – начало на трайните връзки на бъдещия акад. Лихачов с България и с българската литература, на която той отрежда водещо място в развитието на общославянската православна култура.

Проф. Велчо Велчев е един от основателите на Инстута за литература при БАН (1948–) и ръководител на секцията му „Руско-български литературни връзки“ (1948–1965). Член е на Националния славистичен комитет и участник във всички конгреси по славистика. Бил е декан на Факултета по славянски филологии и помощник-ректор на СУ.

„Заради отказа си да задоволи кариеристичните ламтежи на хора с по-солидни политически връзки“⁶, проф. Велчо Велчев е принуден през 1965 г. да се пенсионира преждевременно.

Ученият продължава активната си научна и книжовна дейност до последния миг на живота си.

...Без аналог остава организационната му роля в българската русистика – плод на която е и моето ученичество под крилото на *Учителя*, защото проф. Велчо Велчев имаше таланта да очарова, омагьосва и води неопитите, на които възлагаше уникални по стойност и значение библиографски и историографски задачи.

Съвсем естествено под научното ръководство на проф. Велчо Велчев в качеството ми на библиограф по това време в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ продължих „ЧЕХОВИАНА“-та на проф. Тодор Боров (1955) през 1980–1984 г., публ. на рус. ез. в Русия през 2005 г. в световноизвестната серия „Литературно наследство“.⁷

⁴ Велчев, Петър. Цит. съч., с. 337.

⁵ Тогава доцент по староруска литература в Ленинградския университет.

⁶ Велчев, Петър. Цит. съч., с. 338.

⁷ Куманова, Александра. [Антон Павлович] Чехов в Болгари: Пер. и лит. критика: [Историогр.-крит. текстолог. биобиблиогр. исслед. публ. 1889–1984] [1984] / Лит. наследство – 100 (2); пер. с болг. А. К. под ред. И. А. Седаковой. – В: Чехов и мировая литература: В 3 кн. Москва, 2005.

Кн. 2, с. 84–107; с ил.

Библиогр.: 106 ненум. назв. в 94 нум. бел.

Тр. осмисля и продължава: Боров, Т. Чехов и България: За 50-год. от смъртта на А. П. Чехов.

След многото ми пътувания през 1989 г. именно от проф. Велчо Велчев дойде идеята да беседвам лично с проф. Юрий Лотман в Тарту (Естония) по невралгичните проблеми на *съдържанието* и *програмата* на създаденото, списвано, редактирано и издавано от А. С. Пушкин списание „Съвременник“ (1836) на база на проучването ми, направено в студентските ми години в Санкт Петербург (1976–1980), за което бях номинирана на Всеруския научноизследователски конкурс за *най-добро научно изследване на студент* (1980), и след нови проучвания в руските и западните книгохранилища (1989–2003) публикувах по темата и студията в 2003-а⁸, и монографията в 2004 г.⁹ в Русия и България на *руски език*.

Именно цитираната монография от 2004 г. раздавах на присъстващите на академичната ми лекция¹⁰, състояла се по покана на проф. Стоян Денчев...

Ако трябва да резюмирам *Урока* от срещата ми в лоното на хуманитарното познание, станала по воля на *милостивата съдба* (израз: Ю. М. Лермонтов) с проф. Велчо Велчев, този *Урок* има *три измерения*:

- ЕТИЧНО: проникателно *доверие* от страна на изначално вещото космическо хармонично битие на *Учителя* като поведение към *Ученика*, въздаващо *свобода* на крилата на изследователския полет, поименно *обърнат волно* към участващите в многогласието на информационното пространство, породено от партиите на зву-

ред. П. Динеков; предг. В. Катаев. София: Наука и изкуство, 1955. 258 с.

На с. 95–257: Чехов на български: Библиогр. мат., събр. и обработ. от Ц. П. Арсова, под ред. на Т. Боров.

Публ. и в: feb-web.ru/feb/chekhov/critics/ml2/ml2-0842.htm ; <http://litnasledstvo.ru/site/author/id/657>

⁸ **Куманова**, Александра. Пушкинский журнал „Современник“, его историко-библиофильское и современное значение: [Ростки интердисциплинарности]. – [Посв. памяти ... В. И. Каминского]. – В: *Актуальные проблемы теории и истории библиофильства: Материалы IX Межд. библиофильской науч. конф., посвященной 300-лет. Петербурга* (Санкт-Петербург, окт. 2003 г.). состав. и отв. ред. В. А. Петрицкий. Санкт-Петербург, РАН. Науч. совет по истории мировой культуры, Дом ученых – Санкт-Петербург, Рос. нац. библ., Орг. рос. библиофилов. Секция кн. и график, 2003, с. 7–10.

⁹ **Куманова**, Александра. Пушкинский журнал „Современник“: к вопросу о А. С. Пушкине – журналисте и критике / К 205-лет. со дня рожд. А. С. Пушкина; Посв. памяти ... В. И. Каминского; худож. Д. Ефтимов; граф. дизайн-ред. Ц. Найденова; эпигр.: „...и нет истины, где нет любви“ – А. С. Пушкин. – Шумен: Аксиос, 2004. 60 с., 1 л.: портр.

Слово библиогр. пушкинианы Болгарии / Ц. Стайкова. Библиогр.: 27 ном. назв. Именен показалец. *Осн. публ.*

¹⁰ **Куманова**, Александра. Архитектоника на информационното пространство: Идеален пл. (Онтолог. изследване) [: Методолог. постановка на прочетената на 24.01.2005 г. открита публ. лекция пред студенти и преподаватели на СВУБИТ в присъствието на специалисти от водещите научно-практ. центрове на информатизацията у нас „Методология на хуманитарното знание: Световни центрове и национални школи“] / *Епигр.*: „Защото донейде знаем и донейде пророчествуваме; но, кога дойде съвършеното знание, тогава това „донейде“ ще изчезне.“ – Св. ап. Павел. – В: *Трудове на Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог.* (София), т. 4, 2005, с. 17–41. – Рез. на рус. и англ. ез.

чащите в него гласове на писателите, преводачите, литературоведите, критиците, библиографите, сред които се формира индуктивно и емпирично и *твоята* партия в когнитивен и принципно многомерен компаративистичен контекст;

- **ЕМОЦИОНАЛНО:** извеждане на *текстологичното* компаративистично литературознание чрез познаването на *първоизточниците* в качеството на *modus vivendi* на всеки филологически, литературоведски, критико-библиографски и историографски експериментален труд, разбран *естествено холистично*, като на-товарен едновременно с всяка от изброените тук негови черти, които в различни стадии на изследването променят приоритетното си системологично значение за проучването, но и *формират и вкуса*, и *активират съвестта на изследователя*, като въвеждаща *аксиологична* платформа във феноменологията на *школа* – и лингвистична (езиковедска), и изследователска (културологична), и човешка (антропологична);

- **РАЦИОНАЛНО:** структуриране на *историографското* компаративистично литературознание чрез разработването на първоосновите на триединството: *стара, възрожденска и нова българска литература; руска класическа литература; българо-руски литературни отношения*¹¹, с което концептуално формира магистралите на универсалното хуманитарно познание като езиково, литературно и литературоведско семиологично цяло, обхващано от библиографското сито на времената.

...Заведена лично от проф. Велчо Велчев през 1980 г. до Уникалната персонална картотека на българския литературен печат от 1853 г. до 1998 г. на отдел „Библиография“ на Института за литература при БАН, която се поддържаше системно тогава от библиографа Фред Майнхард¹², аз и днес – както тогава – не спирам да съм благодарна на Урока от срещата ми с този учен, който *над* всичко се грижеше **ДА ПРЕПОДАДЕ...**

Урокът **ДА ПРЕПОДАВАМЕ** вложеното в нас е триумфиращ днес чрез плодовете на *е-библиотеките* на УниБИТ – *PUSHKINIAN*¹³ и *CHEKHOVIANA*¹⁴.

¹¹ Велчев, Петър. Цит. съч., с. 339.

¹² Куманова, Александра. Алфред Фриц Майнхард: Иноверен (Ибн Сина) / Посв. се на петата год. от преминаването в Небето на Ф. М. (4.06.1933, София – 18.05.2014, София). – В: *Библиотека*, 2020, № 2, с. 29–35: с портр.; ил. – Рез. на англ. ез. – Рубр. Библиотечно-библиогр. хуманитаристика.

Публ. и в: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=885661>

¹³ Йовинска, Любов. Модел за трансформация на алманах в периодично издание (Върху примера на създаденото от А. С. Пушкин списание „Съвременник“: Семантични и справочно-информационни проблеми на жанра): Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография“; науч. рък. Александра Куманова. София, 2021. 90 с.: с 5 ил.

¹⁴ Делева, Памела. Антон Чехов в България (Преводи и литературна критика): Литературоведски и библиографски историографски дискурс (1880–2021 г.): Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография“; науч. рък. Александра Куманова. София, 2021. 93 с.: с 12 ил.

Достигналата до мен и издигнала ме на крилата си БЪЛГАРСКА КРИТИКО-БИБЛИОГРАФСКА НАУЧНА ШКОЛА В УНИВЕРСАЛНАТА ХУМАНИТАРИСТИКА – тази на Българския библиографски институт (акад. Никола Михов, проф. Тодор Боров) – Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (проф. Велчо Велчев) – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (проф. Велчо Велчев, ...) – Централната библиотека на БАН (проф. Велчо Велчев, доц. д-р Цветана Стайкова) – днес чрез *е*-библиотеките на УниБИТ *PUSHKINIANA* и *CHEKHOVIANA* има своята премиера...

Извеждането на множеството линии в универсалното хуманитарно знание, подобни на тези на *библиографските Пушкиниана* и *Чеховиана*, е пътят към съставянето на справочно-информационната карта на това знание.

..., „За да пресечем този суетен свят, трябва да знаем пътя“... – ни предупреждава древната словесност...

Днес обозначаваме *този* път – универсалното хуманитарно познание, по който не са толкова важни каквито и да е количествени величини, колкото културната приемственост на научната традиция...

Доц. д-р Никола Казански – водещ библиограф на Централната библиотека на БАН, научен редактор на *е*-библиотеките, и **д-р Николай Василев** – писател, литературен критик, историограф и морфолог на информационния код на изящната словесност, заместник-ръководител на Студентското научно общество при УниБИТ, рецензент на *е*-библиотеките „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“, **се включиха в дискусиата...**

Академично слово на доц. д-р Никола Казански:

Уважаеми колеги!

Проблем на всяка персонална библиография е да позиционира себе си във вторично-документалното познание за персоналията.

За представените днес биобиблиографии – новите *е*-библиотеки на УниБИТ – „ПУШКИНИАНА“, „ЧЕХОВИАНА“ – е характерно НАЙ-ВАЖНОТО ЗА ИСТОРИОГРАФИЯТА НА ВСЯКА НАУЧНА СФЕРА КАТО КУЛТУРЕН ФЕНОМЕН:

1. ЯСНА И ВЪЗМОЖНО НАЙ-ДЪЛБОКА КОРЕНОВА СИСТЕМА, НАМИРАЩА СЕ В СЪОТНОСИМОСТ С РАВНИЩЕТО НА СВЕТОВНИЯ НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПОТОК ПО ТЕМАТА – в случая: библиографирането и историографирането ПО ЛИНИЯТА, свързана с изследваните персоналии – по ОСТА Български библиографски институт (Т. Боров) – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (В. Велчев) – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (А. Куманова) – Централна библиотека на БАН (Цв. Стайкова) – УниБИТ (днешната генерация студенти, под ръководството на проф. А. Куманова);

2. ПОЗНАВАНЕ НА КЛАСИЧЕСКИТЕ И СЪВРЕМЕННИТЕ МЕТОДИ В КОГНИТИВНИЯ КОНТЕКСТ НА ИНФОРМАТИКАТА – КОЕТО ИМАМЕ

ЧРЕЗ ПРЕЗЕНТИРАНИТЕ Е-БИБЛИОТЕКИ КАТО ОБРАЗЦИ НА МОДЕРНАТА БИБЛИОГРАФИЯ.

Академично слово на д-р Николай Василев:

Уважаеми колеги!

Критично-библиографско и историографско емпирично текстологично е intentio'то на двете представяни е-библиотеки.

В „ПУШКИНИАНА“ -та успешно и сравнително са разкрити хибридните особености на двете форми – алманахът и периодичното издание, на които е погледнато през призмата на ниверсалното хуманитарно познание, което си пробива път в 30-те години на XIX в. чрез възгледите за връзки между нещата на А. С. Пушкин.

Тези възгледи на светилото на руската литература са изключително ценни днес, когато познанието е изправено пред предизвикателствата на конвергентното мислене.

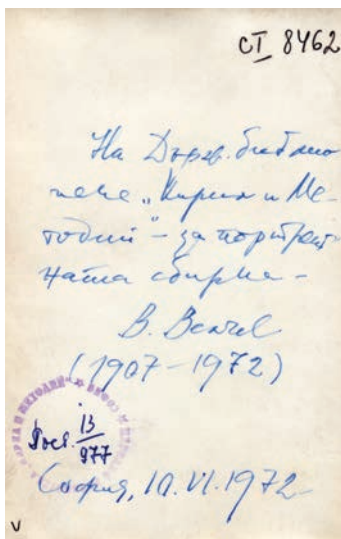
Чрез „ЧЕХОВИАНА“ -та е достигната панорама на библиографирането и историографирането на А. П. Чехов в България за период от 105 години (1880–1984), експонирано в категорията „дълго време“. Направена е прогностика на бъдещото равнище на проучване на *Чехознанието*, разкривано чрез семантичния профил на литературоведския и библиографския историографски дискурс на „ЧЕХОВИАНА“ -та за последните 36 години (1985–2021).

В проучването се отразява опитът да се формира вкус към моделирането на холистичен критически дискурс в *Чехознанието*, като негови поанти не са обществено-историческите периоди, а сърцевината на библиографската и историографската традиция.

Своеобразен контрапункт на премиерата стана представянето на „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“, подготвени на *български* език от студентите на УниБИТ – дипломантите: „Модел за трансформация на алманах в периодично издание (Върху примера на създаденото от А. С. Пушкин списание „Съвременник“: Семантични и справочно-информационни проблеми на жанра)“ – Любов Йовинска¹⁵; „Антон Чехов в България (Преводи и литературна критика): Литературоведски и библиографски историографски дискурс (1880–2021 г.) – Памела Делева¹⁶ (Сн. 3). Тези проучвания продължават традицията на недостатъчно известните на българската научна мисъл публикации по библиографирането и историографирането на персоналиите, направени на *руски* език и в Русия от проф. Ал. Куманова преди почти две десетилетия (2003–2005), които стъпват на проучвания, стартирали преди 45 години, през 1976–1980 г. в книгохранилищата на Русия („ПУШКИНИАНА“) и през 1980–1984, 1989–2003 г. в книгохранилищата на България, Русия и Западна Европа („ЧЕХОВИАНА“).

¹⁵ Вж <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>

¹⁶ Вж <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>

Проф. Велчо Велчев.
Портретна снимка с автограф: „На Държ. библиотека „Кирил и Методий“ – за портретната сбирка, В. Велчев (1907–1972). София, 10.VI.1972“. Съхранява се в НБКМ–БИА

Ас. Силвия Филипова и дългогодишният редактор в НБКМ Цветана Найденова посочиха значението на националната библиография за е-библиотеките (Сн. 4). Гл. ас. д-р Владимир Манчев (СУ „Св. Климент Охридски“) изтъкна безценното културно значение на биобиблиографирането на творчеството на А. С. Пушкин и А. П. Чехов в България. Доц. д-р Росица Кръстева (УниБИТ) изтъкна високото методологично и справочно-информационно равнище на „ПУШКИНИАНА“-та и „ЧЕХОВИАНА“-та, развивани в България днес в УниБИТ, и оцени високо ролята на библиографската школа в универсалната хуманитаристика на проф. д.п.н. Александра Куманова.

Проф. Ал. Куманова дари на гостите на премиерата в Руския център на Столична библиотека и специално на завеждащата го – библиографа Марияна Максимова, ценна колекция от издания на Университета, компактни дискове със записи на информационните е-ресурси на СНО, копия от презентираните на форума е-библиотеки и бели рози от Ботаническата градина на София, украсени с националния трибагренник (Сн. 5).

Последният акорд на премиерата бе даден от изпълнението на студентката Любов Йовинска, която прочете в оригинал шедьовъра на А. С. Пушкин „Пора, мой друг, пора“ (1834), последвано от озвучаването от студента Ангел Георгиев (Сн. 6) на превода¹⁷ на това *непреводимо* стихотворение – „Любима, време е! Покой духът жадува“, осъществен от поета, литературния критик, литературоведа и преводача на поезия от руски, испански, немски и френски, полиглот-ерудит доц. д-р Петър Велчев – син на проф. Велчо Велчев.

¹⁷ Преводите на текстове в „ПУШКИНИАНА“ и „ЧЕХОВИАНА“ са под науч. ред. на Петър Велчев.

Дистанционната премиера на новите е-библиотеки на УниБИТ

Сн. 1. Преди старта на премиерата БЪЛГАРСКАТА *ROSSICA* – ВЕЧНАТА *ERUDITICA* – емблематизация – ликовете на А. С. Пушкин, А. П. Чехов, проф. Велчо Велчев. Снимка: София прес

Сн. 2. Момент от академичната дискусия между проф. д.ик.н. Стоян Денчев и проф. д.п.н. Александра Куманова. Снимка: УниБИТ

Сн. 3. Любов Йовинска представя е-библиотека „ПУШКИНИАНА“. Асистират Памела Делева и Ангел Георгиев. Снимка: София прес

Сн. 4. Изслушване на оценките за е-библиотеките на УниБИТ на ас. Силвия Филипова и редактора от НБКМ Цветана Найденова. Снимка: УниБИТ

Сн. 5. Проф. д.п.н. Александра Куманова поднася на г-жа Марияна Максимова изданията на УниБИТ и компактни дискове с е-библиотеките на СНО. Снимка: УниБИТ

Сн. 6. Ангел Георгиев речитира шедьовъра на А. С. Пушкин „Любима, време е! Покой духът жадува“ в превод доц. д-р Петър Велчев. Снимка: УниБИТ

Архивно-документалното наследство на списание „Ден“

По повод 130 години от издаването му

ИЛИЯНА КАМБУРОВА

Archival and documentary heritage of the “Den” magazine

On the occasion of 130 years since its publication

Iliyana Kamburova

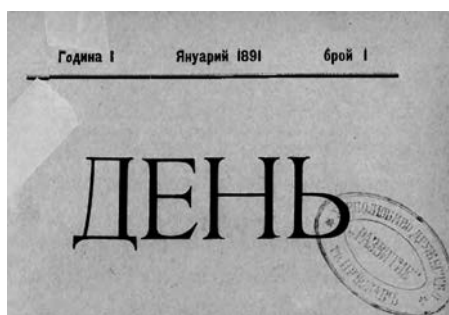
Summary

The article gives a brief historical overview of the first years of the creation of periodicals during the socialist movement in Bulgaria. Presented in more details are several issues of the “Den” magazine. A biographical reference of its editors is also included.

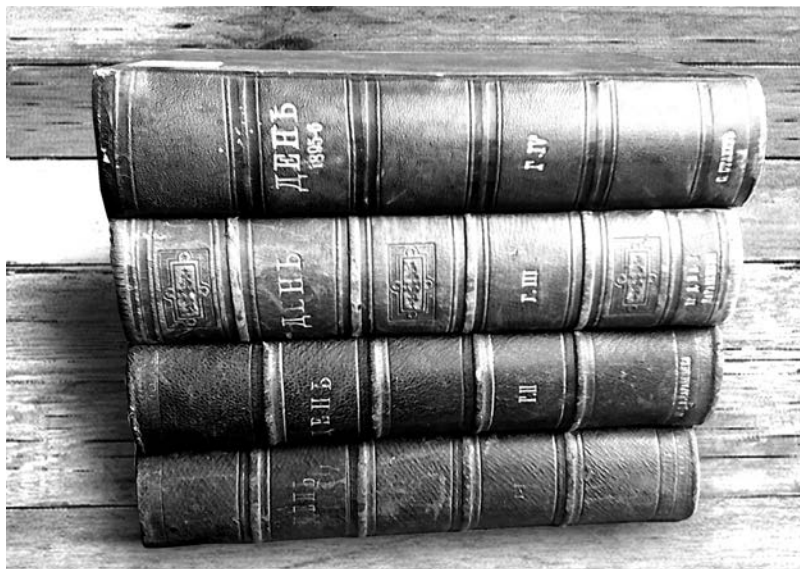
Key-words: socialist movement, hyperlink, periodical, “Den” magazine.

Началото на организирано социалистическо движение в България се полага през 1891 г. Тогава Димитър Благоев, Янко Сакъзов и техни съмишленици създават Българската работническа социалдемократическа партия. Като цяло, повечето от партиите се обявяват в защита на Търновската конституция, за социалноикономически преобразувания в демократичен и модерен дух, за зачитане на княза.

Периодичните издания през този период се превръщат в основно средство за осъществяване на комуникация. Широк е спектърът на публикуваната в тях информация, пряко насочена към потребностите на тогавашното общество: административната и конституционна уредба на младата държава, борбата за освобождението на останалите в робство българи и за обединението на българската нация в единна държава...

Заглавна страница на първия брой на „Ден“

Подвързаните течения на „Ден“, Регионална библиотека
„Любен Каравелов“ – Русе

Значение за привличане на младите към политическите каузи имат и започналите да излизат по това време социалистически списания: „Съвременний показател“ (1885), редактиран от Д. Благоев, продължен от „Дело“, редактиран от Вела Благоева, и „Ден“, редактиран от Янко Сакъзов.

През втората половина на 90-те години на XIX в. сп. „Ден“ е заместено от сп. „Ново време“. Разликата между двете списания е доста оригинална – докато „Ден“ е по-слабо теоретически, поддържа връзка с писателите и дава повече място на литературни творби, то „Ново време“ дава повече път на марксистическата критическа мисъл.

Идеята за популяризиране на „Ден“ – това позабравено, но ценно за българската културна и политическа история издание, възникна при посещението ми в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, където имах възможност да разгледам цялото течение на изданието *de visu*.

Кратки биографични данни за редакторите на сп. „Ден“

Редактор на всички годишници е Янко Сакъзов. В първите две (1891–1892) дейно участие в редактирането взима Димитър Благоев. След като издаването на списанието се премества в София (1893–1896), редактори са Янко Сакъзов, Сава Мутафов и Евтим Дабев.¹

¹ Пълна биография на редакторите *вж* в *Историческо наследство* / Българска социалдемократическа партия. [онлайн]. [прегледан 18.05.2021]. https://www.bsdp.bg/document/?main_type_id=7&sub_type_id=19

Янко Сакъзов е роден на 24.IX.1860 г. в средно еснафско-търговско семейство в Шумен. В политиката той се включва пряко за пръв път в изборите за Велико народно събрание. Противник е на пълномощията на княз Александър I Батенберг. От 1881 г. е в Германия, където записва естествени науки, философия и история във Виена, Лайпциг и Тюбинген. От 1891 г. той започва изданието на списание „Ден“.

През 1893 г. освен Янко Сакъзов редактори на „Ден“ са Сава Мутафов и Евтим Дабев.

Сава Атанасов Мутафов е роден 1864 г. в Севлиево. Участва в създаването на един от първите социалдемократически кръжоци в родния си град (1889) и е негов ръководител. През 1889 г. открива печатница и книжарница. Разпространява предимно литература със социална насоченост. Редактира вестник „Другар“, печатен орган на БСДС, а заедно с Андрея Конов урежда и редактира тримесечния обществено-литературен сборник „Социал-демократ“. Мутафов редактира сп. „Ден“ в периода 1893–1895 г.

Евтим Тимчев Дабев е журналист и политик социалист. Роден е на 28.X.1864 г. в Габрово. Завършва Априловската гимназия (1884). Две години по-късно започва да издава в. „Росица“, което е първото българско печатно издание с публикации със социалистическа насоченост. През 1892 г. става част от БСДС на Янко Сакъзов и участва в списването на органа му – в. „Другар“, а от 1892-ра и в редактирането на сп. „Ден“.

Димитър Благовев е роден на 14.VI.1856 г. в село Загоричани, Костурско. Там получава началното си образование. Негов учител е бил Георги Динков. През 1871 г. заминава за Цариград, където остава до 1874 г. Като ученик, подкрепя каузата на Априлското въстание, а през Руско-турската война помага на Българското опълчение и на руските войски като техен осведомител. Благовев взема дейно участие в редактирането на сп. „Ден“ до година II, кн. 7.

От края на 1892-ра, след преместването на списанието в София, около „Ден“ се групират съюзистите, а след обединението на партисти и съюзисти през 1894 г. то става орган на Българската работническа социалдемократическа партия (БРСДП).

Списанието по годишнини, книжки и месеци

При обработката на емпиричния материал установих, че има промяна в подзаглавието: *Месечно списание на българский социал демократический съюз*, което от година III, кн. 4–5, се изписва като: *Месечно списание на Работническата социалдемократическа партия*.²

Година I се състои от 12 книжки, издадени в периода януари–декември 1891 г. Подвързани са в два тома. Любопитното тук е, че пагинацията е продължаваща, т.е. том I съдържа кн. 1–6, общо 480 с. Книжка 1 е издадена през януари 1891 г.; книжка 2 през февруари; книжка 3 през март; книжка 4–5 през април–май;

² Забелязаните технически грешки и несъответствия в текста са поставени в квадратни скоби с цел постигане на максимална яснота и оперативност при търсенето от потребителите.

книжка 6 през юни. В том II са подвързани 7–12 книжка. Пагинацията на страниците започва от 1-ва до 492-ра с. Книжка 7–8 излиза през юли–август [има печатна грешка на страница 3, цифрата е отпечатана обратно.]; книжка 9–10 през септември–октомври [не е пагинирана заглавната страница]; книжка 11–12 през ноември–декември.

Година II е пак от 12 книжки, но първата е издадена през май 1892-ра, а последната – през април 1893 г. Към книжка 2 е добавено следното обяснение: „*Българска I. Миналата годишнина „Ден“ не може да я искара на време по причина на болъста на Редактора и по други пръчки; затова тая годишнина начеваме от мѣс. май, което върваме ще бѣде улеснение за читателитѣ ни*“.³ Пагинацията и тук е продължаваща: от с. 1-ва до 956-а.⁴ Книжките са обозначени с *римски* цифри, а броевете с *арабски*. Том III (първи за втората годишнина) включва кн. 1–6. Кн. 1 излиза през май; кн. 2 през юни [отпечатана е в печатница „Основа“ гр. Шумен]; кн. 3–4 през юли–август, ред-[изд. Я. Сакъзов и Дим. Благоев]; кн. 5–6 през септември–октомври. Том IV съдържа кн. 7–12, започва да се издава в [София]; кн. 7 [през ноември, има неномерирани с.]; кн. 8–9 [през декември–януари], продължаваща пагинацията от кн. 7; кн. 10–11 [през февруари–март], изд. Шумен [вероятно не е сменена печатната форма от Шумен на София]; кн. 12 [през април]. Броевете 8–12 са отпечатани през 1893 г.

Година III, кн. 1–12, е издадена в периода май 1893–септември 1895 г. Характерно за нея е промяната в местоиздаването – София вместо Шумен. Друга особеност, която установих, е липсата на информация за месеците на издаване, както и факта, че до кн. 6 се наблюдава поредност в пагинацията, която започва от с. 1-ва до с. 563-та. От кн. 7–8 пагинацията отново започва от с. 1-ва до с. 412-а. Кн. 1 излиза през [май 1893]; кн. 2 през 1893 г.; кн. 3, кн. 4–5, кн. 6 и кн. 7–8 са издадени през 1894 г.; кн. 9, кн. 10–11 и кн. 12 излизат през 1895 г.

Година IV съдържа 12 книжки, издадени в периода октомври 1895–август 1896 г. Пагинацията започва от 1-ва до 1148-ма страница, т.е. до последната страница на кн. 12. Кн. 1–2, кн. 3, и кн. 4 са издадени през 1894 г.; кн. 5, кн. 6, кн. 7, кн. 8, кн. 9–10 и кн. 11–12 са издават през 1896 г. В кн. 7 има бележка: „*Важна погрешка на стр. 659, най-долу е пропуснат цял ред, без който смисълът се съвсем загубва...*“.

Спровочен апарат на списание „Ден“

За съставянето на справочния апарат разгледах всички годишнини на списание „Ден“. Общо са поместени заглавията на 352 произведения на български и чужди автори, част от заглавията са добавени в общо 7 рубрики. Някои от произведенията са подписвани с псевдоними. Тъй като няма как да представя пълния списък на заглавия и рубрики, ще спомена по-интересните, като посочвам от коя година и коя книжка са:

³ Вж год. 2, кн. 2.

⁴ Последната пагинирана страница на кн. 12.

- *Коледен дар* – разказ от *Иван Вазов*. [Част от рубриката „Книжнина“.] – Год. I, кн. 1;
- *Идеален парламент* от *Емил Бержра*, прев. от фр. – Год. I, кн. 2;
- *Общественната задача* от *Heury Leorge*, прев. от англ. – Год. I, кн. 6;
- *Фридрих Енгелс. Биографически очерк*. – Год. II, кн. 5–6;
- *Поет* от *М.* – Год. II, кн. 10–11;
- *Законодателите избора в Франция* от *К. Р.* [Част от рубриката „Социален преглед“.] – Год. III, кн. 2;
- *Молитва* от *Д. И. Полянов*. – Год. III, кн. 10–11.

В „Ден“ са публикувани много обществено-политически статии, стихове и разкази – оригинални, но и преводни. Така например, през 1895 г. се появяват за първи път разказите на Антон Страшимиров – „Косю“, „На широк път“, „Хумореска“. През 1896 г. П. К. Яворов публикува „Пред тъмнически зид“ и „На нивата“. Тук излизат стихотворенията „Срутените кумири“ (1896) и „Недей“ (1896) на пролетарския поет Димитър Полянов.

Заклучение

След решението на Бузлуджанския учредителен конгрес на БСДП (Българската социалдемократическа партия) „Ден“ да бъде използвано за социалистическа пропаганда, то става фактически орган на младото социалистическо движение в България – до разцеплението между партисти и съюзисти. Днешният поглед към списанието показва как нашите предшественици са придобивали самочувствие, за да защитават личните и обществените си интереси. Примерът как те се отстоявали гледната си точка по отношение на идеите, общественото устройство, историята и културата несъмнено е актуален и сега.

Източници

Александрова, Красимира. Информационен обхват на библиографската структура. – В: *Нови информационни технологии в образователния процес: Доклади и съобщения от научен семинар на УниБИТ, Лондон – Великобритания, 25–31 май 2013.* – София : За буквите – О писменехъ, 2014, с. 114–121.

Ден: Месечно списание. ред. Янко Сакъзов. – Шумен, 1891–1896. (Дигитално копие от каталога на РБ „Силиян Чилингиров“ – Шумен). [онлайн]. [прегледан 18.05.2021]. <http://digi.libshumen.org>

Иванчев, Димитър П. Български периодичен печат 1844–1944 : Анотиран библиогр. указател : Т. 1, А–М. обща ред. Т. Боров, Г. Боршуков, Вл. Топенчаров. – София : Наука и изкуство, 1962, с. 238.

Библиография от/за Найден Геров (1823–1900)¹

АНДРИАНА СПАСОВА

Bibliography from/for Nayden Gerov (1823–1900)

Andriana Spasova

Summary

The current bibliography of Nayden Gerov (1823–1900) offers the first complete presentation of the cultural and historical heritage of one of the most prominent educators (philologist, poet, translator, lexicographer, folklorist, diplomat, teacher, director, author of textbooks) of the Bulgarian Revival. The study consists of two parts – 1) books and separate publications by the creator of the first of its kind in our country five-volume “Dictionary of the Bulgarian language” (1895–1904), and 2) books and scientific and literary-historical articles in periodicals and non-periodicals, collections for the Revival author. The bibliography provides an opportunity to evaluate the multifaceted and large-scale work of N. Gerov in the history of Bulgarian science and culture.

Key-words: Nayden Gerov, Bibliography, Revival editions, list of books and articles, scientific and literary-historical research.

Найден Геров (23.II.1823–9.X.1900) е български учител, писател, поет, преводач, езиковед, фолклорист, общественик. Остава в литературната история като една от емблематичните възрожденски личности, съумяващи да развият разнопосочни обществено-културни дейности. Основател е на едно от първите класни училища през XIX в. Автор е на високо ценения и днес петтомен „Речник на българският език с тълкувание речити на български и на руски“ (1895–1904) и на първата българска поема „Стоян и Рада“ (1845).

Роден е в Копривщица. Син на килийния учител хаджи Геро Добревич Мушек (1775–1864), прототип на хаджи Генчо от Каравеловата повест „Българи от старо време“ (1867). Биографични данни за тринадесетте си деца хаджи Геро оставя в „Буквар или началное учение“, като една от приписките е: „1823: февруари 23 ден: родился Найден: вечерта в час десетий, чедо осмое“. Брат на Найден Геров е учителят Константин Геров (1832–1863), а негова сестра е Ивана Герова (1869–1935), първата българска учителка в Девическото училище в Копривщица. Той е вуйчо на Рада Гугова-Киркович (1848–1941), писателка, преводачка на учебниците по ге-

¹ Публикацията е изготвена с подкрепата на Министерството на образованието и науката в резултат на изпълнение на Националната научна програма „Млади учени и постдокторанти“, одобрена от РМС # 577, 17.08.2018 г.

ография на Капитон Иванович Смирнов (1825–1902), дългогодишна учителка и директорка на Софийското девическо стопанско училище „Мария Луиза“ (1896–1901).

Първоначално си образование Найден Геров получава в копривщенското училище при баща си. 11-годишен заминава за Пловдив и учи в гръцкото училище (1834–1837). След това е ученик (1837–1839) на един от ключовите възрожденски просветители – Неофит Рилски. През 1839 г. той го препоръчва и като отличен възпитаник е приет в Ришельовския лицей в Одеса (1839–1845). Издържа го вуйчо му Христо Стойкович. Още тук се проявява афинитетът му към филологичните занимания: Н. Геров подава заявление (1840) да изучава допълнително руски език. Завършва камерния отдел на лицей с дисертация върху приготвянето на различните видове стъкло.

Като студент по административни, финансови и стопански науки, Н. Геров е убеден в полезността и потребността да се натрупа повече печатна книжнина за демократизирането на знанието, утвърждаването на българския език и полагането на основите на новобългарското светско образование. По време на студентските си години Н. Геров започва да събира материали и да работи върху най-значимото си книжовно дело – внушителния „Речник на българский язык с тълкувание речити на българский и на руски“. В продължение на пет десетилетия възрожденецът полага усилия за написването, попълването и издаването му.

Успоредно с непосредствените си учебни занимания, Н. Геров установява трайни контакти с българските емигранти в Одеса – един от основните културни и просветни центрове през Българското възраждане. Емигрантската атмосфера в града създава благоприятни условия за първите прояви на творчески и научни присъствия на възрожденската ни интелигенция. През 40-те и 50-те години на XIX в. Н. Геров заедно с Добри Чинтулов, Иван Богоров, Елена Мутева, Димитър Мутев, Ботьо Петков, Никола Касапски, Захарий Княжески, Иван Момчилов и др. сформират Одеския литературен кръг. Като възпитаници на учебните заведения в Одеса, те имат възможността да изучават различни дисциплини и да четат учебници и художествени книги и така да обърнат поглед към световната наука и хуманитаристика. Домът на Мутеви започва да функционира и като първия български литературен салон – тук се четат пристигналите писма, обсъждат се новините в периодичния печат и излезлите рецензии на първите български книги.

Още през 1840 г. Н. Геров взима уроци от Димитър и Христо Мутеви и от 1841–1842 г. са датирани първите му любовно-сентиментални стихотворения. Те са посветени на една „посестрима“ и „сънародница“, вероятно става дума за 12-годишната Ел. Мутева. През 40-те години на XIX в. в салона на Мутеви се е състоял и първият негласен литературен конкурс по зададена тема: преклонението пред Бог. В резултат на това предизвикателство се появяват две стихотворения, запазени в архива на Н. Геров – поетичната му творба „Ода Богу“² и стихотворението на Ел. Мутева „Бог“, с което тя печели конкурса. Афинитетът към поезията у Геров се заражда от запознаването му с руските класически произведения на

² НБКМ–БИА, ф. 22, а.е. 589, л. 16, 72–73.

Найден Геров

Державин, Пушкин, Крилов, Хомяков. В библиотеката на първия новобългарски поет се откриват различни теоретични трудове („Пиитика“, „Частная риторика Кошанского“, „Общая риторика Кошанского“), лексикографски, исторически и други съчинения.³

Повдигнатият от руския учен Юрий Венелин въпрос за художествените средства за изразяване на български език поражда една от най-възловите критически дискусии, която привлича вниманието на Одеската българска колония. Н. Геров публикува през 1845 г. в самостоятелна книга поемата „Стоян и Рада“, която се приема за първата новобългарска поема. Тя е образцовия отговор на Н. Геров за възможностите на родния език за създаване на литература. Структурата на творбата се състои от две части: първата част е лирическо посвещение от три строфи, адресирано вероятно до младата българска поетеса Ел. Мутева; втората е същинската поема, изградена върху известния от фолклорната балада мотив за неразделно влюбените и в смъртта. Чрез „Стоян и Рада“ Геров въвежда за първи път в новобългарската поезия силаботоническото стихосложение с добре спазена ямбична стъпка – ново и непознато за възрожденската даскалска поезия.

³ **Леков**, Дочо. Найден Геров – първият новобългарски поет. – В: *Българска възрожденска литература: Проблеми, жанрове, творци*. т. 1. София: Наука и изкуство, 1988, с. 187.

След завършване на Ришельовския лицей Н. Геров приема руско поданство и се завръща в Копривщица през 1846 г. Тук той създава едно от първите български двукласни училища, в което и преподава (1846–1850). По това време съставя и първия български учебник по физика (1849), въвеждайки непозната досега терминология. Въпреки че представлява обемист завършен труд, обещаната втора част на „Извод от физика“ остава в ръкопис.⁴ През 1850 г. Н. Геров става учител в Епархийското училище в Пловдив, наречено по негова инициатива „Св. св. Кирил и Методий“. Н. Геров има заслуга за първото отпразнуване в България на 11 май като ден на славянската писменост. Големият брой новооткрити училища и църкви, наименувани на двамата равноапостоли, документира масовото поддържане на възрожденския култ като ясно застъпена тенденция в българското съзнание.

По време на Кримската война (1853–1856), като руски поданик, той е принуден да замине за Санкт Петербург, а учителството предава на брат си Константин Геров и на пловдивския книжовник Йоаким Груев. От 1857 г. е назначен за руски вицеконсул в Пловдив, където две десетилетия (до 1877 г.) активно развива обществено-политическа и културно-просветна дейност. Пътува до Букурещ, Виена, Прага. Създава множество връзки с представители на славистичната наука, от които получава ценни съчинения: Ал. Хилфердинг, Ив. Аксаков, В. Теплов, М. Погодин, П. Прайс, И. Срезенски, А. Хомяков. Повечето от книгите са с автографи и са „истинска библиографска рядкост“⁵. Участва в дейността на Одеското българско настоятелство и на Добродетелната дружина. След Освобождението Найдено Геров е губернатор на Свищов (1879), дописан (1881) и почетен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН, 1884).

В архива на Н. Геров се съхраняват многобройни докладни, записки и рапорти, които разкриват ангажираността на възрожденеца във връзка с утвърждаването на българския църковен въпрос и противопоставянето на гръцката национална доктрина. В тази насока Н. Геров намира начин да издаде не само религиозни помагала, но и критически статии с ясно изразен политически характер. Такава е книгата му „Няколко мисли за българския език...“ (1852), която е явна полемика срещу идеологическата пропаганда на сп. „Босфорски телеграф“ – орган на гърцизма. В „Писма от България“ (1854), писана в Одеса и включваща четири писма до Н. Хр. Палаузов, Н. Геров поставя българския въпрос като централен, запознавайки читателя с българската действителност. По-рано Геровите писма са преведени от Н. Палаузов и публикувани в „Одесский вестник“, а част от тях намират място и в „Санктпетербургские ведомости“. Книгата „Писма от България“ повтаря модела на „Письма из Болгарии“ (1833, Москва) на Виктор Григориевич Тепляков, а с нея Н. Геров създава „образец за литературни писма в българската книжнина“⁶. Написаните, но непубликувани Герови писма до приятелите в Одеса, се смятат за начало на пътеписния жанр в българската литература.

⁴ НБКМ–БИА, ф. 22, оп. 1, а.е. 612, л. 1–283.

⁵ Стоянов, Маньо. Библиотеката на Найдено Геров. – В: Библиотекар, 1963, № 2, с. 38–39.

⁶ Дамянова, Р. Писмата в културата на Българското възраждане. Шумен: Глаукс, 1995, с. 95.

Възрожденецът отпечатва множество филологически, педагогически и критически статии, отзиви, дописки в българските периодични издания. В „Цариградски вестник“ (1850–1853) публикува „Полемична бележка за книги и статии на А. П. Гранитски и др.“ (1859, № 88) и отзив за географията на Ив. Богоров (1851, № 53) – с псевдоним Млъчан; статията „Болгарски училища“ (1851, № 57), споменатата поредица от полемични текстове „Няколко мисли за българският език и за образованието у българите“ (1852, № 68–79). Сътрудничи и на вестниците „Българска пчела“ (1864), „Македония“, в който пише историческата статия „Поп Богомил, първий подвижник между българите“ (1869, № 48), на в. „Век“, на сп. „Читалище“, където обнародва критическия текст „Учение от г-на М. Дринова на новобългарската азбука“ (1874, № 10) и др.

Книжовното наследство на Н. Геров заема основополагащо място в утвърждаването и развитието на новобългарската литература. С художествените му творби се приема, че той поставя началото на поемата, на литературната басня, на интимната лирика, на пътеписа, на историческата драма. Н. Геров остава в историята на българската култура и наука с трудноповторимото си речниково дело, чиято енциклопедичност включва характеристиките на тълковен, синонимен, двуезичен, диалектен, фразеологичен, етнологичен речник. Българският просветител често бива асоцииран с появата на първите филологически разногласия през Възраждането. С различните си дейности на общественик, дипломат, учител, книжовник, езиковед, фолклорист Н. Геров подпомага новобългарското образование, включва се в разрешаването на българския църковен въпрос и се приобщава към общата национална кауза за утвърждаване на националната идентичност.

От Найдена Герова

Няколко думи за преводът на Математическата география на г. Ивана А. Богова, написани от Найдена Герова. Одеса, 1842.

Начала на християнското учение или кратка свята история и кратък катехизис: Преведени от руският на българският език. Одеса, 1843; 2. изд. Белград, 1851.

Стоян и Рада: Стихотворение на Найдена Герова. Одеса, 1845.

Извод от физика, написан от Найдена Герова: Ч. 1. Белград, 1849.

Няколко мисли за българският език и за образованието у българити: Написано по повод на укорителний член въз българити, напечатани в 108, 109, 110 и 111 брое на дневник „Босфорский телеграф“. Цариград, 1852.

Първоначално текстът е отпечатан в: Цариградски вестник, 2.01–22.03.1852.

Письма из Болгарии: Писания Н. Г. превод с болгарскаго (Н. Палаузова). Одеса, 1854.

Български речник. Свезка 1, А–влека. Санкт Петербург, 1856.

Болгарския народныя песни, сообщенныя Н. Геровным: Из „Памятков“, печатаемых при Известиях II-го отделения Импер. Академии наук, 1, 5, Санкт Петербург, 1856.

Поп Богомил, първий подвижник между българите (живший в IX-то столетие). Цариград, 1869.

Първоначално текстът е отпечатан в: *Македония*, год. 3, бр. 46, 25.10.1869.

Едно правило от правописанието на българският език. Вена, 1872.

Речник на българският език с тълкуване речити на български и на руски. събрал, наредил и на свят изважда Найден Геров. ч. 1–5. – Пловдив, 1895–1904.

Допълнение на българския речник на Найден Геров. под ред. на Т. Панчев. – Пловдив, 1908.

*

Архив на Найден Геров : Ч. 1–2. подр. от Т. Панчев. под ред. на М. Г. Попруженко. – София : БАН, 1931–1932. (Документи за българската история)

Ч. 1: 1857–1870. [предг. В. Н. Златарски, М. Г. Попруженко]. – 1931. – VIII, 590, III с. – Показалец на имена и предмети. Показалец Писма до Геров. Показалец Писма от Геров.

Ч. 2: 1871–1876. [предг. М. Г. Попруженко]. – 1932. – VI, 317 с. – Показалци.

Българска възрожденска поезия. подб. и ред. [с предг.] Кирил Топалов. – София : Българ. писател, 1980, с. 112–158.

Възрожденски пътеписи. подб., ред. и предг. Св. Гюрова. – София : Българ. писател, 1969, с. 58–90.

Из архивата на Найден Геров : Писма, доклади и материали за възраждането на българския народ. Кореспонденция с частни лица (ИАНГ). кн. 1–2. под ред. на Т[одор]. Панчев. – София, 1911–1914.

Кн. 1. А–Л : Аверки–Лобанов. – 1911. – 3, 1047 с., 1 л. : портр.

Кн. 2. М–Я : Манйолу–Янкулов. – 1914. – 2, 1022 с.

Русия и българското националноосвободително движение 1856–1876 : Док. и материали. глав. ред. Д. Косев и др. – София : БАН, 1987. (Архивите говорят ; 21)

Т. 1., ч. 1: Февр. 1856–дек. 1860. ред. кол. Хр. Христов и др. ; състав. О. Маждраткова и др. – 1987. – 548 с. – Текст и на рус. ез.

Т. 1., ч. 2: Ян. 1861–дек. 1863. – 1987. – 432 с. – Текст и на рус., фр. ез. – Именен, геогр. показалец.

Т. 2: Януари 1864–май 1867. ред. кол. З. Маркова и др.; състав. К. Възвъзова-Картеодорова и др. – 1990. – 508 с. – Текст и на рус., фр. ез. – Съд. и Речник на по-малко познати чужди думи и термини. – Именен, геогр., предм.-темат. показалец.

Речник на българския език. [с предг. от Пантелей Зарев, Любомир Андрейчин]. фототип. изд. – София : Българ. писател, 1975–1978.

Ч. 1: А–Д. – XLVII, LII, 399 с.

Ч. 2: Е–К. – 1976. – 451 с.

Ч. 3: Л–О. – 1977. – 440 с.

Ч. 4: П. – 1977. – 419 с.

Ч. 5: Р–**Я**. – 1978. – 640 с.

Ч. 6: Допълнение. – 1978. – 339 с.

*

НБКМ–БИА, ф. 22 (Личен фонд на Найден Геров), оп. 1, 2.

НА–БАН, ф. 18к (Личен фонд на Найден Геров).

За Найдено Герова

Алексиева, Анна. Българската поезия от 40-те и 50-те години на XIX век : Роли на субекта. – София : Кралица Маб, 2012. – 360 с.

Андрейчин, Любомир. Речникът на Найдено Герова. – В: *Герова, Найдено*. Речник на българския език. фототип. изд. – София, 1975–1978, с. XXII–XXXVI.

Андрейчин, Любомир, Попова, Венче. Найдено Герова. – В: *Строители и ревнители на българския език*. – София : Наука и изкуство, 1982. – 360 с.: с ил.

Андровски, Кирил. Писмата на Христо Ботев до Найдено Герова. – В: *Околчица*, лит.-худ. алманах, Враца, 1980, с. 127–132.

Аретова, Николай. Диалогът на Българското възрождение с чуждите култури в един мотив от творчеството на Добри Чинтулов и Найдено Герова. – В: *Език и литература*, год. 48 (1993), кн. 3–4, с. 38–47.

Вж и Аретова, Николай. Българското възрождение и Европа. – София : Кралица Маб, 2001, с. 82–96.

Арнаудова, Михаил. Найдено Герова и наченките на българската поезия в XIX в. : [Реч, държана в тържественото събрание на Българската академия на науките (май 23) за 100-годишнината от раждането на Н. Герова]. – В: *Училищен преглед*, 1923, кн. 10, с. 719–740.

Вж и Арнаудова, Михаил. Творци на българското възрождение: Поети и герои. т. 2. – София: Наука и изкуство, 1969, с. 7–68.

Арнаудова, Михаил. Поети и герои на Българското възрождение : Найдено Герова, Добри Чинтулов, Георги Раковски, Петко Славейков, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Христо Ботев. – София : Бълг. писател, 1965, с. 51–100.

Арсенова, Искра. Найдено Герова и българско-руските отношения. – В: *Найдено Герова в историята на българската наука и култура* : Материали от Нац. конф. с междунар. участие, 13–15 ноем. 2000. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2002, с. 210–215.

Баева, Албена. Отвлечени съществителни имена за качество в речника на Найдено Герова. – В: *Knowledge: International Journal*, Dec. 2018, Vol. 28.7, с. 2273–2278.

Баева, Соня. Българската басня – начало и развой. – В: *Език и литература*, 1972, кн. 2, с. 74–82.

Балабанова, Никола. Приносът на Найдено Герова и Йоаким Груев в разпространението на физически знания в нашата страна. – В: *Светът на физиката*, 2019, кн. 1, с. 72–79.

Балабанова, Никола. Явлението Найдено Герова : Първият наш физик и лирик, лексикограф и дипломат, бележит педагог, просветител и общественик. – Пловдив : УИ Паисий Хилендарски, 2014. – 135 с.: с портр., ил.

Бобчев, Никола. Културен живот : Найдено Герова като лексикограф. – В: *Мир*, год. 29 (1923), бр. 6893, с. 1.

Бобчев, Никола. 100-годишнината на Н. Герова : Н. Герова като лексикограф. – В: *Славянски глас*, 1923, кн. 2–3, с. 25–28.

Бобчев, Стефан. Найдено Герова. – В: *Българска сбирка*, 1900, кн. 9, с. 561–570.

Божилова, Мая. Речникът на Найден Геров – лексикографско огледало на българската езикова картина на света. – В: *Списание на Българската академия на науките* = *Journal of the Bulgarian Academy of Sciences*, год. 64 (2001), кн. 2, с. 27–35.

Божилова, Мая. Четирите годишни времена в речниците на Владимир Дал и Найден Геров. – В: *Българска реч*, год. 8 (2002), кн. 1, с. 18–27.

Бонева, Вера. Българското църковнонационално движение : 1856–1870. София : За буквите – О писменехъ, 2010. – 1132 с.

Боров, Тодор. Речникът на Найден Геров. – В: *Пролом*, год. 2 (1923), кн. 9–10, с. 283–299.

Боров, Тодор. Речникът на Найден Геров : За стогодишнината от рождението на Герова. – В: *Книга и литература* : Студии, статии 1923–1980 и малко спомени. – София : Бълг. писател, 1981, с. 223–243.

Боров, Тодор. Архивата на Найден Геров : Документи за българската история : Т. 1. – В: *Мир*, 25.06.1931.

Вж и в: *Книга и литература*..., с. 255–261.

Българска възрожденска поезия : Антология. подбр., ред. и уводна студия Кирил Топалов. 2. доп. и прераб. изд. – София : Акад. за балканска цивилизация, 2012. – 544 с.

Велев, Сава. Найден Геров. – В: *Златна книга на дарителите на българската просвета*. – Пловдив : печ. Хр. Г. Данов, 1907, с. 431–433.

Венелин, Юрий. О зародышѣ новой болгарской литературы. Москва, 1838. – 51 с.

Венедиктов, Гр. К. О создании грамматики и словаря как предпосылке формирования единого болгарского литературного языка в эпоху Возрождения. – В: *Славянские культуры в эпоху формирования и развития славянских наций XVIII–XIX вв.* – Москва : Наука, 1978, с. 137–141.

Венедиктов, Гр. К. О Найдене Герове и его „Словаре болгарского языка“. – В: *Словарь и культура* : К столетию с начала публикации „Словаря болгарского языка“ Н. Герова. – Москва, 1995, с. 5–9.

Венедиктов, Гр. К. Найден Геров и руските слависти в началната история на българската лексикография. – В: *Найден Геров* в историята на българската наука и култура : Материали от Нац. конф. с межд. участие, 13–15 ноем. 2000, София. състав. и отг. ред. Веса Кювлиева-Мишайкова. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2002, с. 28–36.

Вълчев, Боян. Речник на българский език (1895–1904) от Найден Геров и Српски рјечник (1818) от Вук Караджич. – В: *Словарь и культура* : К столетию с начала публикации „Словаря болгарского языка“ Н. Герова. – Москва, 1995, с. 23–24.

Гавазов, Георги. Голямо езиково дело. – В: *Родна реч*, 1979, год. 23, кн. 3, с. 10–13.

Гачев, Георги. Към въпроса за възникването на литературата като изкуство в България : Сантименталното пътешествие на Найден Геров. – В: *Литературна мисъл*, 1958, кн. 6, с. 9–27.

Гачев, Георгий. Ускоренное развитие литературы : На материале болгарской литературы первой половины XIX в. – Москва : Наука, 1964. – 312 с.

На бълг.: **Гачев**, Георги. Ускореното развитие на културата. прев. от рус. ез. Донка Данчева. [предг. Петър Динеков]. [2. изд.]. – София : Захарий Стоянов : Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2003. – 496 с.

Гачев, Георги. Найден Геров. – В: *История на българската литература* : Т. 2, Литература на Възраждането. под ред. на Стойко Божков – отг. ред. и др. – София : БАН, 1966, с. 126–128.

Георгиев, Емил Ив. Найден Геров : Книга за него и неговото време. – София : ОФ, 1972. – 367 с. : с портр., 4 л. ил., факс. (Библ. Бележити българи ; 13)

Георгиев, Емил Ив. Найден Геров – поет и учен, просветен и политически деец. – В: *Един век вярна служба на народното образование 1878–1978* : Юбилеен сб. по случай 100-год. от създаването на ломската гимназия Н. Геров. състав. Цеко Павлов. отг. ред. Симеон Дамянов. – София : Нар. просвета, 1979, с. 5–9.

Георгиева, Елена. Найден Геров като строител на новобългарския книжовен език. – В: *Български език*, 1983, кн. 4, с. 305–310.

Генчев, Николай. Възрожденският Пловдив : Принос в бълг. духовно възраждане : [Изследване]. – Пловдив : Хр. Г. Данов, 1981. – 512 с.

Генчев, Николай. Българската национална революция и Русия след Кримската война. – В: *Годишник на Софийския университет. Истор. факултет*, т. 66 (1972–1973), с. III, 312–313.

Гергова, Ани. „Прочул се Найден Граматик“. – В: **Гергова**, Ани. Книжовни пристрастия. – София : Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2000, с. 73–75.

Гергова, Ани. Найден Геров – възрожденски и следосвобожденски радетел на българската книжовност и на родната ни реч. – В: *Библиотека*, 2014, кн. 1, с. 23–37.

Геров препис на История славянобългарска : Фототип. издание. подг. за печ., науч. комент. Мила Кръстева. – Пловдив : Унив. изд. Паисий Хилендарски, 2012. – 175 с.

Гечев, Минко. Бележит строител на българското училище : 170 г. от рождение-то на Найден Геров. – В: *Начално образование*, год. 34 (1994), кн. 2, с. 52–54.

Груев, Йоаким. Епархийското в Пловдив училище „Св. Кирил и Методий“. – В: *Български преглед*, год. 3 (1896), кн. 7–8, с. 128.

Груев, Йоаким. Моите спомени. – Пловдив : Хр. Г. Данов, 1906. – 4, 94 с., 1 л. : портр.

Гурова, Светла. Българският пътепис : Зараждане и утвърждаване. – В: *За литературните жанрове през Българското възраждане* : [Сб. статии]. отг. ред. П. Динеков, Цв. Унджиева. – София : БАН, 1979, с. 181–197.

Дамянова, Румяна. Руската епистоларна и поетическа традиция и Одеският литературен кръжец. – В: *Литературна мисъл*, 1983, бр. 5, с. 43–57.

Диамандиева, Кичка. Националното многообразие на поемата през Възраждането. – В: *За литературните жанрове през Българското възраждане* : [Сб. статии]. отг. ред. П. Динеков, Цв. Унджиева. – София : БАН, 1979, с. 80–94.

Динеков, Петър. Възрожденски страници : Антология : Т. 2 : [Поезия, белетристика, сатира и хумор, драма, критика]. – София : Бълг писател, 1969. – 547 с.

Динеков, Петър. Борбата на софиянци за черковна свобода. – В: *Юбилеен сборник на софийското бълг. благотворително образователно дружество „Иван Н. Денкоглу“* по случай 40 год. от основаването му 1898–1938 и 100 год. от началото на родолюбивата дейност на големия благодетел Ив. Николаевич Денкоглу 1838–1938. – София, 1940. – с. 40.

Динеков, Петър. Българската литература до Кримската война. – В: *Развитие на българската литература* : Т. 1. – София : Бълг. писател, 1950, с. 9–22.

Дишев, Димитър. Бяла кост, черна кост : Българинът Найден Геров – руският консул. – В: *Пламък*, 2016, кн. 1, с. 163–178.

Добрашинович, Гулаб. Български материали в архива на Вук Караджич. – В: *Български фолклор*, 1976, кн. 1, с. 47–64.

Също и в: *Български фолклор*, 1976, кн. 1, с. 47–53.

Доросиев, Лука. Учебното дело в Копривщица преди Освобождението ни. – София : Държ. печ., 1926. – 150 с. : с ил.

Дринов, Марин. Н. Геров : „Речник на българският език“ : Ч. 1, А–Д. Пловдив, 1895. – В: *Периодическо списание*, 1896, с. 54.

Дринов, Марин. О болгаро-русском словаре Н. Герова. – Санкт Петербург, 1896. – 27 с.

Зарев, Пантелей. Новото издание на речника на Найден Геров : [Предг.]. – В: **Геров**, Найден. Речник на българския език : Фототип. изд. – София, 1975, с. VII–XXI.

Зидарова, Ваня. Особености на лексикографското описание в речника на Найден Геров. – В : *Научни трудове на ПУ*, т. 38 (2000), с. 53–58.

Иванов, Иван. Найден Геров и проектът за създаване на централно българско училище през 1856–1857 г. – В: *Йоаким Груев* – просветителят и общественикът : Доклади от науч. конф. „Копривщица и копривщеници в новобългарското просветно движение“, посв. на 190 год. от рождението на Йоаким Груев, Копривщица, 12–13 септ. 2018 г. ред. Славка Керемидчиева, Петя Бъркалова ; предг. Петя Бъркалова, 2018, с. 214–234.

Илиева, Анна. Кореспонденция и връзки на Найден Геров с пазарджишки възрожденски дейци. – В: *Годишник* на Регионален исторически музей Пазарджик, т. 4 (2013), с. 7–29.

Йосифов, Веселин. Пред чистия извор на родната реч : За Речник на българския език на Найден Геров. – В: *Литературен фронт*, год. 42, 20.10.1960.

К., Н. [анонимен авт.]. [Отзив за Български речник. Свезка 1 А–влека]. – В: *Цагриградски вестник*, бр. 311, 31.01.1857, с. 3.

Камишева, Ганка. Относно източниците, използвани от Найден Геров при написване на първия български учебник по физика. – В: *Дружество на физиците в НР България. Бюлетин*, 1987, кн. 3, с. 33–36.

Кирилова, Антоанета. Някои бележки по въпроса за първото честване на св. св. Кирил и Методий в Пловдив през Възраждането. – В: *Минало*, год. 23 (2016), кн. 2, с. 8–14.

Кирилова, Антоанета. Найден Геров – един български интелектуалец между Русия и Османската империя в подкрепа на движението за национална просвета (1857–1877). – В: *Исторически преглед*, 2009, кн. 1–2, с. 48–76.

Киркович, Рада. Спомени. – София : печ. Камбана, 1927. – 70 с. : с ил.

Койчева, П. Тълковният речник на Найден Геров – източник на сведения за музикалния бит на българите. – В: *Известия на Института за музика*, т. 15 (1970), с. 261–303.

Конев, Илия. Найден Геров и Любен Каравелов. – В: *Език и литература*, 1956, кн. 5, с. 377–383.

Конев, Илия. Първата редакция на стихотворението „Есен“ от Найден Геров. – В: *Известия на Института за литература*, т. 5 (1957), с. 525–526.

Константинов, Георги. Найден Геров. – В: *Български писатели*, т. 2, София, 1929, с. 60–82. [онлайн]. [прегледан 10.11.2020]. <http://liternet.bg/publish7/gkonstantinov/ngerov.htm>

Кочев, Иван. Речник на българския език на Найден Геров от гледище на диалектната фонетика. – В: *Български език*, 1995, кн. 4, с. 287–292.

Кочев, Иван. Речникът на Н. Геров и скопската лексикална норма. – В: *Македонски преглед*, год. 24 (2001), № 1, с. 15–22.

Кочев, Иван, Керемидчиева, Сл. и др. Лексиколожки и лексикографски проучвания : Втора национална младежка школа по езикознание, София, 17–19 май 1983 г. : Посвещава се на 160 год. от рождението на Найден Геров. София, 1983.

Кръстев, Боримир. Речникът на Найден Геров – източник за обогатяване на съвременния български език. – В: *Епископ-Константинови четения*, Шумен, 1994, с. 153–159.

Кръстева, Мила. Някои наблюдения върху фолклорния материал в речниците на Найден Геров и Владимир Дал. – В: *Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*, 28 (1990), т. 1, с. 249–255.

Куршумова, Мариана. Геровият препис на „История славянобългарская“ или за знаците на историчността и осъществения езиков континуитет. – В: *Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*. Филология, т. 51 (2013), кн. 1, с. 49–68.

Найден Геров в историята на българската наука и култура : Материали от Нац. конф. с международно участие, 13–15 ноември 2000. състав. В. Кювлиева-Мишайкова [и др.]. – София : изд. на БАН, 2002. – 302 с.

Библиогр. с. 298–299.

Кювлиева-Мишайкова, Веса. Неофит Рилски и Найден Геров в историята на българската лексикография. – В: *Български език*, год. 45 (1995), кн. 1–2, с. 3–8.

Кювлиева-Мишайкова, Веса. [Речник на българския език]. – В: *Списание на БАН*, год. 109 (1996), кн. 3, с. 66–72.

Лавров, П. А. Отзыв о сочинении „Найдена Герова: Речник на българский язык част 1–5“ и Т. Панчева: „Дополнение на българския речник от Н. Геров“. – Санкт Петербург, 1914. – 20 с.

Лаптев, Евгений Александрович. Найден Геров – российский дипломат в 50–70-е годы XIX века : Диссертация ... кандидата исторических наук : 07.00.02 / Лаптев Евгений Александрович; [Место защиты: Башкир. гос. ун-т]. – Уфа, 2011. – 236 с.: ил. РГБ ОД, 61 11-7/610

Леков, Дочо. Литература, общество, култура: Литературно-социологически и литературно-исторически проблеми на Българското възраждане. – София : Нар. просв., 1982. – 368 с.

2. доп. и прераб. изд. Пловдив : Макрос 2000, 1996. – 312 с.

Леков, Дочо. Найден Геров – първият новобългарски поет. – В: *Българска възрожденска литература : Проблеми, жанрове, творци : Т. 1.* – София : Наука и изкуство, 1988, с. 179–191.

Либратос, Андреас. Възрожденският Пловдив : Трансформация, хегемония, национализъм. – София : Гутенберг, 2019. – 754 с. : с цв. ил., портр., факс., табл., к.

Матов, Димитър. Отзив за Н. Геров. Речник на българският език с тълкувание речите на български и на руски. Част първа. А–Д. – В: *Български преглед*, год. 2 (1895), № 4–5, с. 247.

Матов, Димитър. Рецензия за Н. Геров. Речник на българският език с тълкувание речите на български и на руски. Част първа. А–Д. – В : *Български преглед*, год. 2 (1895), № 6, с. 101–109.

Машалова-Начева, Елена. Найден Геров. – В: *Български език*, 1963, кн. 2, с. 159–164.

Машалова-Начева, Елена. Принос към изследване изворите на речника на Найден Геров. – В: *Известия на Института за български език*, т. 14 (1967), с. 103–238.

Метев, Васил. Найден Геров и обучението по физика преди Освобождението по случай 140 години от рождението му. – В: *Физико-математическо списание*, 1963, № 3, с. 161–175 : с ил., портр.

Метев, Васил. Приносът на Найден Геров за обучението по физика. – В: *Известия на Научноизследователския институт по педагогика*, 1967, № 3, с. 155–180.

Метев, Васил. Приносът на Найден Геров за българската образователна система и за обучението по физика. – Благоевград, [В. Метев, хабилитация], 1991. – 242 л.

Минчева, Галина. Българският дипломат. – В: *Антени*, 1979, бр. 69, с. 56–60.

Минчева, Галина. Найден Геров в развитието на българската интимна лирика. – В: *Литературна история*, 1979, кн. 5.

Минчева, Галина. Възрожденецът Найден Геров и националната ни култура. – В: *Родна реч*, год. 40 (1997), кн. 8, с. 6–9.

Налбантова, Елена. Найден Геров Хаджидобревич. – В: *Енциклопедия на българската възрожденска литература*. ред. Ив. Радев. – В. Търново : Абагар, 1997, с. 188–190.

Налбантова, Елена. Образът на Одеса и символиката на града в българската литература на XIX век. – Одеса : Друк, 2006. – 216 с.

Вж и **Налбантова**, Елена. Образът на Одеса и символиката на града в българската литература на XIX век. – В: *LiterNet*, 13.12.2006, № 12 (85) [онлайн]. [прегледан 05.03.2007]. <http://litenet.bg/publish2/avelkova/e_nalbantova.htm>

Неделчева, Цветанка. Найден Геров през погледа на Иван Вазов. – В: *Род*, семейство, отечество, год. на Регионален истор. музей – Пловдив, год. 6 (2009), с. 165–169.

Николова, Юлия. Драма на Найден Геров за Априлското въстание. – В: *Тракия*, 1977, кн. 2.

Николова, Юлия. Възрожденски уроци : [Сб. статии]. – Пловдив : Унив. изд. Паисий Хилендарски, 1993, с. 57–58. (Пор. Как да разбираме литературната творба ; 2)

Николова, Юлия. Творчеството на Найден Геров и началото на модерната литература. – В: *Литература* и Възраждане : [Уч. помагало за студенти-филолози]. състав. Юлия Николова. – Пловдив : Унив. изд. Паисий Хилендарски, 1994, с. 224–246.

Николова, Юлия. Найден Геров. (По Тодор Панчев). – В: *Пловдив* в техните спомени. подб., съст., предг. и бел. Ю. Николова. – Пловдив : Фонд. Балкански култ. форум, 2009, с. 81–96.

Нонева, Здравка. Найден Геров Добревич – Мушек. – В: *Обзор* на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. кн. 1 (от Ф. 1 до Ф. 26). под ред. на К. Василев и К. Възвъзова-Каратеодорова. – София : Наука и изкуство, 1963, с. 174–182.

Павлова, В. Документи за българската дипломатическа мисия 1876 г. : Из фондовете на НА на БАН и БИА при НБКМ. – В: *Известия* на Държавните архиви, София, 1985, т. 50, с. 283–325.

Павлова, Сабина. „Колелото на живота“ и разбирането на българи и руснаци за него, езиково изразено в „Толковый словарь живого великорусского языка“ от В. И. Даль и „Речник на българский язык“ от Найден Геров. – В: *Съпоставително езикознание*, 2002, кн. 3, с. 85–89.

Пантелеева, Христина. За представянето на форми като ядвам, търпявам в „Речник на българский язык“ от Найден Геров. – В: *Светът* на речника. Светът в речника : Юб. сб., посв. на 70-год. на чл.-кор. дфн Емилия Пернишка. – Велико Търново : Знак'94, 2006, с. 135–142.

Пашкулева, Мария. Найден Геров и превръщането на Пловдивското училище „Св. св. Кирил и Методий“ в център на българското образование преди Кримската война. – В: *Найден Геров* в историята на българската наука и култура. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2002, с. 201–209.

Пашов, Петър. Правописът на речника на Найден Геров : Как да се търсят и как да се четат думите. – В: **Геров**, Найден. Речник на българския език : Ч. 1, А–Д. фототип. изд. – София : Бълг. писател, 1975, с. XXXVII–XLVII.

Панчев, Тодор. Материали по нашето възраждане. (Из архивата на Найден Геров). Писмо на Неофит Рилски до хаджи Геро Добрович Мушек. – В: *Българска сбирка*, год. 16 (1909), кн. 2, с. 97–100.

Панчев, Тодор. Найдено Геров : Сто години от рождението му : 1823–1923 : Къси черти от живота и дейността му. – София : П. Глушков, 1923. – 4, 127 с.

Паскалева, Виржиния. Найдено Геров. 150 години от рождението му. – В: *Векове*, 1973, кн. 3, с. 102–104; **Същата**: Найдено Геров. – В: *Бележити българи* : Т. 3. – София, 1969, с. 323–331; **Същата**: Найдено Геров. – В: *Будители на нацията* : Сб. биограф. портр. на изтъкнати бълг. възрожденци. – София : Нар. просв., 1969, с. 118–122. (Попул. истор. библ.)

Пеев, Радой. Ние чакахме знак от София : Писма на Йорданка Филаретова до Найдено Геров. – В: *Век 21*, год. 7, бр. 6 (21–27.02.1996), с. 10–11.

[**Пеев-Плачков**, Ив.]. Празникът на българското възраждане : Из един разговор с Найдено Геров. – В: *Българска сбирка*, 1894, кн. 1, с. 54–56.

Пенева-Запрянова, Нели. Две неизвестни писма на Иванка Ботева Петкова до Найдено Геров. – В: *Известия на НБКМ*, год. 18 (24), 1983, с. 385–389.

Пенева-Запрянова, Нели. Из документалното наследство на Найдено Геров. – В: *Библиотекар*, год. 1981, кн. 10, с. 18–20.

Пенева-Запрянова, Нели. Непубликувани писма до Найдено Геров. – В: *Известия на НБКМ*, год. 20 (26) (1992), с. 353–381.

Пенева-Запрянова, Нели. Пловдив в кореспонденцията между Мария и Найдено Герови. – В: *Найдено Геров* в историята на българската наука и култура : Материали от Националната конференция с международно участие, 13–15 ноември 2000. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2002, с. 220–229.

Пенева-Запрянова, Нели. Найдено Геров Добревич. – В: *Обзор* на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив : Кн. 9 (от Ф. 801 до Ф. 881, нови постъпления към Ф. 10, 13, 22, 26, 35, 207, 229, 263, 284, 442). под ред. на М. Бошнакова. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 2006, с. 19–54.

Пернишка, Емилия. Речникът на Найдено Геров като синонимен речник. – В: *Списание на БАН*, 1996, № 3, с. 69–70.

Пернишка, Емилия. 100 години „Речник на българския език“ от Найдено Геров. – В: *Наука*, 1995, кн. 3, с. 22–24.

Петров, Любомир. Хармонизмът на Найдено Геров : Принос към въпроса за трансформирането на традиционната музикална култура в „европейска“ в предосвободенската епоха. – В: *Годишник на музеите в Пловдив*, 1965, т. 4, с. 121–140.

Попов, Радослав. Посредническата роля на Найдено Геров за нормализиране на отношенията между България и Русия. – В: *Векове*, 1983, кн. 5, с. 5–15.

Попруженко, Михаил Г. Из архивата на Найдено Геров. София. 1911. – В: *Журнал* Министерства народного просвещения, 1913, № 10, с. 385–389.

Попруженко, Михаил Г. Найдено Геров в истории българского возрождения. – В: *Славянски глас*, 1923, бр. 2–3, с. 29–32.

Пундев, Васил. Първи стихотворци. [състав. и предг. В. Пундев]. – София : Държ. печ., 1925. – 130 с. (Библ. Българска книжнина ; № 5)

Радев, Иван. Найдено Геров и Елена Мутева. – В: *Любовните истории и авантюризмът на българина*. – В. Търново : Слово, 2002, с. 112–117.

Ранна възрожденска поезия : От Димитър Попски до Найден Геров : [Сборник]. предг., състав., прил., под общ. ред. на Иван Радев. – В. Търново, Слово, 1994. – 88 с.

Сагаев, Константин. Найден Геров. – София : Ново у-ще, 1936. – 32 с. (Библ. Велики българи : Животописни разкази ; № 21)

Сафронова, Елена Викторовна. Найден Геров и Россия. [Диссертация]. Воронежский государственный педагогический университет, 1996. – 275 с.

Автореф. [онлайн]. [прегледан 19.04.2021]. <http://cheloveknauka.com/nayden-gerov-i-rossiya>

Сафронова, Елена В. Найден Геров – българският Даль. – В: *Филологические записки*, год. 6 (1996), с. 148–153.

Сирманов, Цветан. Первый учебник по физике в Болгарии. – В: *Вопросы истории естествознания*, Москва, 1978, № 3 (60), с. 87–88.

Спасова, Андриана. Мястото на св. св. Кирил и Методий в българското училище през XIX век. – В: *Маршрути* на книжно общуване на източните и южните славяни (XI–XX век). гл. ред. А. Милтенова. – София : ИЦ Боян Пенев, 2020, с. 230–250.

Спасова, Андриана. Васил Пундев : компаративистични прочити на възрожденската словесност : Мястото на Найден Геров за развитието на новобългарската поезия. – В: *Българската литературна критика – позиции и контексти*. състав. А. Антонова. – София : ИЦ Боян Пенев, 2020, с. 75–101.

Спасова, Андриана. Неиздадените книги на Найден Геров: ръкописната тенденция в контекста на демократизирането на знанието. – В: *Дългият осемнадесети век* : Т. 3, Книгите като събитие в Европа и Османската империя (XVII–XIX век), 2020, с. 285–301.

Спасова, Андриана. Две непознати истории в архива на Найден Геров. – В: *Съвременна лингвистика*, 2020, № 2, с. 28–37.

Станева, Христина. Словесният образ на българската менталност в речника на Найден Геров. – В: *Словарь и культура*. К столетию с начала публикации „Словаря болгарского языка“ Н. Герова. – Москва, 1995, с. 53.

Стоилов, Антон П. Ръкописната фолклорна сбирка на Найден Геров. – В: *Сборник в чест и в памет на Луи Леже (1843–1923)*. [отд. отпеч.]. – София : Държ. печ., 1925. – 30 с.

Стоичкова, Любка. Найден Геров. – В: *Български език*, 1953, № 1, с. 25–44.

Стоичкова, Любка. Речникът на Найден Геров. – В: *Български език*, 1953, № 3, с. 223–242.

Стоичкова, Любка. Речникът на Найден Геров. – В: *Български език*, 1954, № 1, с. 10–39.

Стоянов, Васил Д. Речник на българският език от Найден Геров. – В: *Периодическо списание на БКД*, 1892, с. 491–499.

Стоянов, Маньо. Дейността на Найден Геров като руски консул в Пловдив. – В: *Исторически преглед*, 1949/1950, № 4–5, с. 589–595.

Стоянов, Маньо. Българска възрожденска книжнина : Аналитичен репертоар на български книги и периодични издания : 1806–1878. – София : Наука и изкуство, 1957–1959.

Т. 1. – 1957. – XIV, 664 с. : с ил., 12 л. факс.

Т. 2. – 1959. – VIII, 959 с.

Стоянов, Маньо. Библиотеката на Найдено Геров. – В: *Библиотекар*, 1963, кн. 2, с. 38–39; Също в: *История на библиотеките в България от Средновековието до средата на 40-те години на XX век.* сб. статии. съст. и предг. Мария Младенова. ред. Иванка Янкова. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2003, с. 155–157.

Стоянов, Маньо. Ръкописната сбирка на Найдено Геров : По случай 140 години от рождението му. – В: *Известия на Института за литература*, год. 14 (1965), с. 135–146.

Стоянов, Маньо, Кодов, Христо. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София : Т. 4, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1971. – 175 с. : с факс., 8 л. факс.

Стоянова, Радка. Неизвестни писма на Иванка и Ботьо Петкови и на брат на Левски – Петър Иванов, до Найдено Геров. – В: *Известия на Института Ботев – Левски*. – София, 1959, т. 3, с. 323–329.

Табаков, Стефан. Опит за история на град Сливен : Т. 2 : Политически, духовен и икономически вървеж на сливенци от старо време до днес. – София : К-т Историята на гр. Сливен, 1924. – 605 с. : с портр.

Теодоров-Балан, Александър. Първи стихотворци. – В: *Български преглед*, 1894, № 11–12, с. 245–272.

Теодоров-Балан, Александър. Рецензия за Н. Геров. Речник на българският език с тълкувание речите на български и на руски. Част първа. А–Д. – В: *Български преглед*, 1895, № 6, с. 109–111.

Теодоров-Балан, Александър. Поменик. – В: *Летопис на Българското книжовно дружество в София*. Притурка към „Периодическо списание“, 1901, № 1, с. 71–76.

Тодоров, Илия. Една неизвестна поема на Найдено Геров с фолклорен сюжет. – В: *Български фолклор*, 1976, № 1, с. 65–74.

Тодоров, Илия. Първият опит за създаване на оригинална българска драма. – В: *Литературна мисъл*, 1976, № 1, с. 139–142.

Тодоров, Илия. Неизвестни страници от публицистиката на Найдено Геров. – В: *Литературна мисъл*, 1983, № 6, с. 52.

Топалов, Кирил. Проблеми на възрожденската поезика. – София : Наука и изкуство, 1979. – 148 с.

Узунова, Елена. Историята на един новонамерен ръкопис : Хилендарският препис на житието на Йоаким Осоговски-Сарандапорски от 1789 г. – В: *Старобългаристика*, год. 20 (1996), № 2, с. 3–42.

Унджиева, Цвета. Ръкописното наследство на Найдено Геров в руските архиви и библиотеки. (Ръкопис)

Унджиева, Цвета. Документи по Българското възраждане в съветските архиви. – В: *Известия* на Института за литература, 1962, кн. 12, с. 115–129.

Унджиева, Цвета. Найден Геров. – В: *Енциклопедия Българско възраждане* : литература, периодичен печат, литературен живот, културни средища. т. 1. отг. ред. Румяна Дамянова. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2014, с. 217–219.

Фредриксон, Гунила. Найден Геров и неговите предшественици. – В: *Българистични изследвания* : Трети българо-скандинавски симпозиум, 20–26 септември 1985. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1991, с. 269–275.

Херей-Шиманска, Кристина. Медицинската терминология по анатомия и физиология в речника на Найден Геров. – В: *Български език*, 1999–2000, № 6, с. 42–44.

Херей-Шиманска, Кристина. Светът на здравето и на болестта в речника на Найден Геров. – В: *Български език*, 2001/2002, № 1, с. 96–101.

Хесапчиев, Симеон. Езиково съкровище, което малцина познават. Рецензия за: Геров, Найден. Речник на българския език. – В: *Език и литература*, 1947, № 3–4, с. 51–57.

Холевич, Йорданка. Жанрови особености на поемата през Възраждането и фолклорната традиция. – В: *Годишник* на Софийски университет. Филологически факултет, год. 66 (1973), с. 331–350.

Цойнска, Ралица. За граматиката на Найден Геров. – В: *Българска реч*, год. 7 (2001), № 2, с. 35–37.

Чакъров, Стоян. Речник на Найден Геров. – В: *Славянски глас*, 1905, с. 5.

Чобанов, Иван. Собствените имена в речника на Найден Геров. – В: *Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*, т. 21 (1983), № 5, с. 69–89.

Чоролеева, Мария. За Речник на българския език от Найден Геров, отразяващ богатството на народния дух. – В: *Списание на БАН*, год. 109 (1996), № 3, с. 71–72.

Шахаран, Мария. Способы передачи реалий на русском языке в словаре Найдена Герова. – В: *Acta Univ. Szegediensis*, год. 17 (1985), с. 243–246.

Шишков, Стою. Сбирка народни умотворения, записани през 1855 г. в село Ситово : Из архивата на Н. Геров. – В: *Родопски напредък*, 1909, кн. 10, с. 244.

Шишманов, Иван. Избрани съчинения : Т. 1 : Българско възраждане : Студии. – София : БАН, 1965. – 447 с. : 1 л. портр.

Kirilova, Antoaneta. L'activité socio-politique de Najden Guérov (1853–1856). – В: *BHR*, 2009, № 1–2, с. 24–52.

Michalek, Josef. Naiden Gero : Sein Wirken für Bulgariens Freiheit. – Wien : Eigenverlag des Verfassers, 1954. – 198 с.

Λυμπεράτος, Α. Κ. Οικονομία, πολιτική και εθνική ιδεολογία : Η διαμόρφωση των εθνικών κομμάτων στη Φιλιππούπολη του 19ου αιώνα. – Ηράκλειο : ΠΕΚ, 2009. – 606 с.

Λυμπεράτος, Α. Κ. “Ρωμηοί, Έλληνες και Γκαγκαούζοι στην Βουλγαρία του 19ου αιώνα: ανασημασιοδότηση, ταξινόμηση, αυτοκατανόηση” στο Ο. Κατσιαρδή κ.α. (επιμ.). – В: *Έλλην, Ρωμηός, Γραϊκός. Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες*, Αθήνα, 2018, с. 399–411.

Блага Димитрова и Емилиян Станев: творчески съприкосновения

РАДКА ПЕНЧЕВА

Blaga Dimitrova and Emiliyan Stanev: creative contacts

Radka Pencheva

Summary

Based on the preserved notes of Nadezhda Staneva and the memories of Yordan Vassilev, the author restores the history of the friendship between writers Emiliyan Stanev and Blaga Dimitrova. From 1959 until Stanev's death in 1979, the friendship between them proved once again that honest writers supported each other in those difficult years, despite their differences in nature and as individuals.

Key-words: Emiliyan Stanev, Blaga Dimitrova, writers, friendship.

Известно е, че Блага Димитрова и Емилиян Станев са били добри приятели. За това е способствало това, че са съседни в София – той е живеел на ул. „Юрий Венелин“, а тя на съседната – „Генерал Паренсов“. Знаем, че отличителна черта на творческия процес на Ем. Станев е била необходимостта да споделя творческите си замисли с приятели, да слуша мнението им за написаното от него и да следи за реакциите им. Обикновено Блага Димитрова и Йордан Василев са викали и проф. Петър Динеков, който също им е съсед и е живеел на ул. „Любен Каравелов“, в близост до Ем. Станев. Когато държавата дава за ползване на писателя вила в кв. „Бояна“, компанията се събира в нея. Присъединяват се Елисавета Багряна, съседка на Ем. Станев, нейната приятелка Жана, проф. Тодор Боров и Бранко Георгиев. Така се е образувала т.нар. Боянска компания, а срещите продължават с години.

През 2002 г. се обадох по телефона на Блага Димитрова и поисках среща с нея. Причината беше, че мой приятел от Полша искаше да превежда стихове от нея. Тя ме прие в дома си и ми даде нейни книги, които аз му изпратих. Разпитах я и за приятелството ѝ с Емилиян Станев и тя потвърди близостта им. От друга стая до хола ѝ се чуваше силен шум и тя ми каза, че виновникът за това е азиатският темперамент на дъщеря ѝ Ханка. Подари ми една своя пиеса с автограф – „Ще идвам в съня ти“, написана по романа ѝ „Лице“. Автографът гласи:

„На Радка Пенчева – с най-добри чувства за общите ни привързаности. Блага Димитрова, 4.09.2002 г., гр. София“.

Ще се опитам да разкажа за приятелството между Блага Димитрова и Емилиян Станев по запазените записки на съпругата му Надежда Станева – негов летописец, както и по спомена на Й. Василев – съпруг на Блага Димитрова, който той даде за издадения под мое съставителство сборник „Спомени за Емилиян Станев“

през 2006 г.¹ Книгата излезе през 2007 г. по повод 100 г. от рождението на Ем. Станев.

Надежда Станева за пръв път споменава името на Блага Димитрова в записка от 4.X.1959 г.:

Днес сутринта идваха Емил Кирилов и Динеков. Динеков идва за пръв път в новия апартамент и много му хареса. Говориха за новата пиеса на Сартр, която Блага Димитрова гледала завчера в Париж. Много била интересна. Разглеждала въпроса за виновността и това чувство у германеца.²

1.X.1963 г.

Трябва да отбележа и следното: миналата година в България идва Пабло Неруда. На срещата с някои български писатели присъствала Блага Димитрова. Емилиян, разбира се, не беше там, той изобищо рядко присъства на такива места – не знае език, не дочува и не може да установи пряк контакт, затова избягва. Блага ни разказа за разговорите на тая среща. Неруда казал, че идвайки насам, пожелал да се запознае поне отчасти с българската литература. Намерил сборник български разкази на испански език. „Зачетох, но да си призная откровено, не ги харесах. Виждаха ми се наивни, старомодни, неинтересни. Изведнъж попаднах на един разказ, който просто ме порази. Разказ, написан с голяма сила и много талант. Разказ, който може да се нареди до най-големите в световната литература и прави чест на българската литература. Казваше се „Орли“. Авторът Станев – малкото му име не помня.“³

12.XII.1965 г.

Вчера [Ем. Ст.] беше на обяд у финландския пълномощен министър. По случай пристигането на директора на финландското радио и телевизия. Министърът поканил някои български писатели: Емилиян, Камен Калчев, Блага Димитрова, Леда Милева. Обядът станал в ресторант „Ропотамо“. Дойдоха да го вземат с кола и се върна в 4 часа [следобед]. Доволен. Двамата финландци били интересни и културни хора.⁴

15.XI.1968 г.

Преди два дни идва на гости Блага Димитрова с мъжа си и вьетнамчето. То е вече на 7 години, ходи на училище и чудесно говори български. Вероятно скоро ще забрави родния си език, защото нямало с кого да го приказва. Азиатската му природа е силно подчертана. От нищо друго из къщи не се интересува, освен от пушките и камите. Много ловко пъха и вади кинжала от ножницата – игра

¹ **Спомени** за Емилиян Станев. съст. Радка Пенчева. София: Лик, 2007, с. 177–179.

² II тетрадка, с. 66.

³ III тетрадка, с. 12–13.

⁴ III тетрадка, с. 100.

си с това дълго време. Извънредно дисциплинирано. Седна, впери очи в телевизора (пуснахме го без звук) и не мръдна. Никакви капризи, никакво ходене из къщи.

Съпругът на Блага, младо момче на тридесет години и нещо, ми направи малко тягостно впечатление. Интелигент от буржоазно семейство, изящен на вид, малко болезнен. В разговора той не участва, само в края малко се пооживи, но каквото продума беше все изпълнено със злоба и ненавист към нашата действителност. Уволнен бил от редакцията на „Септември“ по непригодност. Сега е храненик на жена си изглежда. Повечето време седя замислен, загледан някъде и сякаш чужд на разговора, а може би и не слушаше какво приказваме. За Джагаров дори не може да понася да чува, защото оня бил наредил уволнението му. Блага ни подари новата си книга – избрани стихове под заглавие „Мигове“. Блага за мене е поетеса, романът ѝ също не отричам, колкото и да е разточен, тежък за четене, има в него поезия и мисъл.

Говорихме за Виетнам, за литература. Блага не беше чела нищо от печатаното в „Септември“, изглежда това списание им е станало толкова омразно, че не щат да го погледнат. Замоли да им прочетем нещо от „Теофил“⁵. Прочетох началото и тук-там от средата. Силно впечатление ѝ направи. „Голямо извисяване, стигнали сте до там, където е границата с извънреалното.“ Езикът също ѝ хареса.⁶

31.III.1970 г.

Преди известно време идваха на гости Блага Димитрова с мъжа си и Петър Динеков. Прекарахме приятно. Четох им от „Търновската царица“, която ги накара да изпаднат във възторг. Направи им по-добро впечатление, отколкото можех да допусна. Обяснявам си го донякъде с това, че Блага е търновчанка. После поискаха да им прочета нещо от „Теофил“. Струва ми се, че дори и за Блага текстът остана малко недостъпен. Възприемането на „Търновската царица“ беше много по-възторжено, зер храната е лесно смилаема... Не бързам със заключението, че „Теофил“ ще остане неразбран от хора като Блага и мъжа ѝ, но едно е ясно – „Търновската царица“ трябва да бъде написана.⁷

5.XII.1970 г.

Снощи идваха Блага Димитрова и мъжът ѝ. От страна на гостите – никакви особени прояви. Повечето време мълчаха, защото домакинят не им даваше твърде възможност да вземат думата. Беше изпаднал в ония свои състояния на силна възбуда, когато никой друг не може да се вреди да каже нещо. Аз се опитах да предизвикам Блага и мъжа ѝ към някакво откровение, да кажат нещо за себе си, за своите грижи и планове, но Емилиян тутакси се намесваше и започваше да разказва за своите работи: осведоми ги в подробности какво пише, какво ще

⁵ „Теофил“ е работно име на романа „Антихрист“. Споменато е виетнамчето Ханка, доведено у нас и отгледано от Блага Димитрова.

⁶ V тетрадка, с. 85–86.

⁷ VII тетрадка, с. 71.

пише, разказа им най-малко пет разказа, които има намерение да пише, кара ме да им чета нещо от „Скот Рейнолдс“. Хареса им, но не бяха така очаровани, както Емилиян очакваше. Видя им се твърде интересно, ново. Блага намира, че само един пасаж – там където се говори за византийската история, Никифор Фока и Теофано – напомня за стария Емилиян Станев.⁸

5.II.1971 г.

Снощи гостувахме на Тодор Боров по случай 70-годишнината му. Поднесохме му подарък, общ, от групата – Багряна, Жана, Вълеви, ние и Блага и мъжа ѝ, керамичен сервиз за кафе, купен от магазина на художниците...⁹

2.III.1971 г.

Завчера вечерта ходихме на гости у Блага Димитрова. Емилиян сам пожела и ме накара да се обадя. Посрещнаха ни много сърдечно и топло. Създаде се хубава, непринудена атмосфера. Повикахме по телефона и Динеков, който, както винаги, дойде с пълна кошница новини около предстоящите министерски промени този път. Осведомил го вече за тях Божидар Божилов – тая махленска клюкарка. Затова не им дадохме много вяра, но ще видим.

Блага ни чете от новата си още неотпечатана книга. „Лавина“ – нещо средно между поема и философско есе, но уж роман. От това, което чухме, не останахме много доволни. Емилиян направо отрича такъв род писане, символи на отдавна известни и изтъркани истини, които само авторката смята за открития, но, слава Богу, въздържа се да ѝ го каже. Дори не даде да се почувства, че не му хареса. Друго нещо обаче беше много по-интересно – книгата за Багряна, която двамата с мъжа си пишат. Четоха ни откъси. Чудесно. Ще стане крайно интересна.¹⁰

7.IV.1971 г.

Снощи Блага Димитрова и мъжът ѝ доведоха съветския критик Зверев – искал да се срещне с Емилиян да го помоли за един откъс от нещо още непечатано, придружен от няколко думи за работата му. Емилиян не вижда какво друго може да даде освен част от „Търновската царица“, защото няма нищо завършено. Не му се много иска обаче, защото смята, че няма да заинтересува съветския читател. Щяло да се печати в списание „Вопросы литературы“, един брой от което ще бъде посветен на българската литература. Зверев съобщи за големия, както той се изрази, „огромния“ успех на „Сибин“. Много писма, запитвания били отправени до редакцията на „Иностранная литература“, направили се изказвания на

⁸ VIII тетрадка, с. 27. Н. Станева акцентира на необходимостта на Ем. Станев да разказва своите творчески замисли пред приятели, за да види реакциите им.

⁹ VIII тетрадка, с. 41.

¹⁰ VIII тетрадка, с. 46. Тук става въпрос за двутомника на Блага Димитрова и Йордан Василев „Младостта на Багряна“ и „Дни черни и бели“. Във в. „Литературен фронт“ излиза разгромяваща критика, за която разказва и Н. Станева в записките си.

пресконференции. Емилиян понастоящем бил бестселъра в СССР. Всички негови книги се разгрили, онова, което се намирало в книжарниците бързо изчезнало след излизането на „Сибин“. Зверев каза, че „Антихрист“ се превежда от Ника Глен при издателство „Прогрес“. Това нещо ние не знаехме. Преди няколко дни се получи писмо от Мира Михелевич – благодари за екземпляра, който ѝ бяхме изпратили, но нищо не съобщава за превод – може би смята, че знаем. Книгата трябва да излезе още тази година. Емилиян се шегува и казва, че ще трябва да подаде заявление в Съюза на съветските писатели да бъде приет, тъй като там има по-голям успех – тук не признават „Сибин“ и „Антихрист“.

Зверев ми направи добро впечатление – напредничав, прекланя се пред новаторството в литературата, боготвори Камю, Фокнър, поезията на Пастернак смята за гениална, поставя Солженицин над всички други белетристи на нашия век. Разказа за голямата роля на Рюриков за съвременната литература, за големия му принос да бъдат представени на съветския читател всички големи западни писатели, макар и низвергнати от нашия свят... Изабиха твърде интересни работи чух от Зверев, той е от това ново поколение съветски интелегенти, които отричат Шолохов, по-право признават първите две части на „Тихия Дон“, но не и „Разораната целина“ и др., четат нелегално и разпространяват някои книги на машинопис и циклостил. За съжаление обаче Емилиян не можел да създаде контакт с този човек тази вечер – Зверев говори много бързо и неясно, Емилиян не чува и не разбира добре, това го измори и той се отегчи. Виждах как се насилва, опита се да прави шеги, не успя и накрая го заряза. Започна отделен разговор с Блага, а Зверев продължи беседата с Петър Динеков, който също беше тук, и с Йордан Василев.¹¹

24.IX.1971 г.

Миналата седмица Багряна ни събра – Борови, Блага и мъжа ѝ, Бранко Георгиев, Петър Динеков и ние. Случи се в дъждовния период, когато четири дни вали непрекъснато и земята беше заприличала на „удавена бабичка“. Но в затопления уютен хол във вилата, пред богата и вкусна трапеза, беше приятно. Динеков и Тодор Боров се надпреварваха кой да блесне с повече знания, така че научихме много неща. Динеков разказа за Париж, откъдето току що беше се върнал след триседмично пребиваване, а Боров говори за книгата на Солженицин „Август 1914 г.“, която чел на руски. Багряна, както винаги, клатеше глава и нищо особено не каза. Тя повидимо живее със страха от смъртта и прави всичко възможно да не я забравят хората. Не пропуска случай да се покаже на публично място – приеми, тържества, пътувания в чужбина, събира се постоянно с хора. С една реч постъпва така, както не бива да постъпва един творец, когато престане да бъде такъв, защото винаги става смешен и жалък.¹²

¹¹ VIII тетрадка, с. 56.

¹² IX тетрадка, с. 14–15.

17.VI.1972 г.

Чете книгата на Блага Димитрова „Подземно небе. Виетнамски дневник“. Много го развълнува. Пожела да се обади на Блага – за пръв път харесва нещо от нея толкова, като не се брои „Страшният съд“, който също хареса.

Похвали я: „Колко си хуманна, а аз какъв съм варварин! Ти виждаш нещата по човешки, а аз ги виждам другояче. Това, разбира се, не значи, че аз съм прав!“.

После и аз прочетох книгата и на места едва удържах сълзите си. Блага е не само значителна като поетеса и писателка, тя е забележителен човек и гражданин. Възхищавам се от нейната гражданска смелост, от удивителната ѝ храброст, от голямата ѝ интелигентност и талант. Жалко, че аз не можах да направя нищо сериозно и значително в живота си. Толкова ми е било изглежда дадено, а и ако е имало нещичко повече, то си е останало неразвито.¹³

30.VII.1972 г.

Вчера идваха Маневци от Търново. Разказаха интересни неща във връзка с пребиваването на Т. Живков във В. Търново през последната седмица. Упрекнал бил публично и пред тях Джагаров, че пренебрегва и гони Блага Димитрова. Джагаров рекъл, че Блага не е поет. Тогава Живков казал: „Не зная дали е поет или не е, но е добър гражданин и извърши цял подвиг с ходенето си във Виетнам. Ами книгите, които написа за Виетнам! Защо не ѝ празнувахте 50-годишнината?“.

„Защото била писала писмо до Джагаров, с което се отказвала от честване.“

„Ами как ще приеме? Ти я гониш, а тя ще приеме да я честваш. Не ти иска нито меда, нито жилото.“¹⁴

30.IV.1973 г.

Празнувахме 80-ия рожден ден на Багряна сред приятелска среда – т.нар. Боянска компания: Тодор Боров с жена си, Блага и Йордан, ние с Емилиян, Петър Динеков и Жана. Вечерта се състоя в малката стая до червения салон на ресторант „Рила“. Почетохме Багряна с изискана вечеря, поднесохме ѝ подарък – сервиз за кафе, керамична изработка на една художничка, и сребърен пръстен с кехлибарен камък. Изборът на подаръка правиха Динеков и Блага, ние с Емилиян ѝ поднесохме и хубав букет кали[и].

Най-много говори, разбира се, Тодор Боров. Той е страшно приказлив и темпераментен. Двамата с Петра се надпреварваха да демонстрират огромната си памет. Боров разказваше спомени за Боян Пенев, за Сергей Румянцев, но както винаги разказваше повече за себе си. Почувствах се изморена от високия му тон (той винаги вика, като говори), от прекалено големия водопад от думи. Багряна, както винаги, сдържана, скромна, отмерена. Страшна издържливост! Аз се уморих, тя не. Стана дума за пътуването на Динеков до Щатите – облажава го. „Сега да ми кажат да тръгна, веднага бих напуснала тази ваша така приятна компания и бих започнала да нареждам куфара си.“ Неизтощима пътешествени-

¹³ IX тетрадка, с. 48.

¹⁴ IX тетрадка, с. 57.

нища, годините не ѝ тежат. Пълна противоположност на Емилиян. Той пък не може да се начуди на ония, които тръгват да пътуват.¹⁵

17.IX.1973 г.

Вечерта, след вечеря, дойдоха Багряна с Блага и Данчо. Емилиян им се зарадва. Беше много зареден и имаше нужда от отдушник. Говори много, пуши много, пи отново старка¹⁶ с Данчо. Блага се противопостави на черпнята с алкохол. Емилиян беше като барутен погреб – чакаше само клечка кибрит. Не посмях да упорствам и дадох старката.

Говориха за книгата, която сега продължават. Искаха да знаят мнението на Емилиян за печатания откъс в „Септември“. Той се направи, че не го е чел, но им каза мнението си за подобен род книга. „Пазете се да не заглъхне лирата на Аполон. Тя трябва непрекъснато да звучи. Да не ви затрупа материала така, че да се загуби Багряна в него. Да не почне читателят да прелиства страниците, за да търси там, дето пише за Багряна.“

После Емилиян започна да разказва за „Покривалото“¹⁷, донесе две глави, на кара ме да им ги прочета, но и с това не се задоволи. Истерията му се засилваше. Започна да разказва „Султански лов“, Разказа го целия, искаше още да приказва, но те вече трябваше да си тръгват, за да не закъснеят много за София.¹⁸

22.X.1973 г.

...Живее [Ем.Станев] с големите проблеми на времето, непрекъснато мисли и разсъждава за тях. Питам Петър Динеков, който общува с много хора, с много писатели, има ли друг български писател, който така да гори със световните проблеми. Каза, че не познава друг такъв, освен донякъде Блага Димитрова, но тя подхожда повече от философска гледна точка. Другите живеят с неща, които пряко засягат личните им интереси.¹⁹

28.III.1975 г.

Снощи идваха Блага и Данчо. По-късно се обади П. Динеков, повикахме и него. Дойдоха да чуят „Язовецът“. Данчо бе донесъл няколко дни преди това новоизлязлата книга за Багряна – I том, която аз зачетох с интерес и увлечение. Всред разговорите за тази тяхна съвместна работа и за случилото се в сп. „Септември“ във връзка с отпечатването на очерка на Г. Божинов²⁰ (българският

¹⁵ IX тетрадка, с. 91.

¹⁶ Старка – традиционна суха водка, дестилирана от ръж. Произвежда се най-вече в Полша и в Литва.

¹⁷ „Покривалото на Съвършения“ – първоначално заглавие на „Тихик и Назарий“.

¹⁸ X тетрадка, с. 17.

¹⁹ X тетрадка, с. 22.

²⁰ Георги Божинов (1924–2004) бе преоткрит като голям писател след преиздаването на романа му „Калуня-каля“ през 2014 г., превърнал се в бестселър и претърпял няколко допечатки. През 1974–1975 г. той подготвя и дава в сп. „Септември“ пътеписа си „Гора зе-

Солженицин, както го нарече Динеков). Аз поднесох закуски и хубаво вино – врачански мискет, което много хареса на Блага. Пийна доста и се развесели, Данчо също. Това вероятно им попречи да бъдат съсредоточени в слушането, прекъсваха ме, коментираха, доливаха си чашиите, възклицаваха. Видях, че Емилиян започна да се дразни. Петър обаче, въпреки че слушаше разказа за втори път, го следеше с голямо внимание, той въобще не пие. Виното развърза езиците, затова и Данчо и Блага доста смело, без задръжки, си изказаха впечатленията и направиха забележки. Блага например намери, че колибата няма нужда да изгаря, а Данчо смята образа на жената по-интересен, по-богат от този на художника. Изрази се така: този човек може да бъде както българин, така и французин, немец или англичанин. За него е казано всичко, не можем да прибавим и не очакваме нищо повече. Останах с впечатление, че разказът не се приема изцяло, въпреки декларациите им, че е „чудесен“. Но изглежда, че Емилиян, както винаги, се замисли над думите ми.²¹

17.X.1975 г.

Вчера излезе в „Лит. фронт“ статията без подпис, насочена срещу Блага Димитрова и Йордан Василев, за книгата за Багряна. Впечатлението отворително. Хулигански, просташки език, клевети, неверни неща. Сякаш авторът не е чел книгата и е писал преднамерено, каквото му е прилягало. Щадят самата Багряна, сякаш тя не е съавтор, сякаш не е разказвала всичко това. Багряна още не беше я чела и аз отидох да ѝ я покажа. Заварих я уплашена, но като видя, че я наричат голяма поетеса и гордост на българската поезия, успокои се. Не усети, че косвено я удрят, като говорят за будоарни, хайлайфни истории. Жана ми разказа, че докато ме чакала, изпаднала в панически страх. „Блага и Данчо ще се отгърват. Зад тях стои Станко Тодоров. Ами аз какво ще правя?“.

Емилиян силно се възмути от статията – намира, че е жестока.²²

18.X.1975 г.

...Говорих по телефона с Петър Динеков – той е рецензент на книгата за Багряна. Държи на всяка дума от рецензията си и смята, че Блага и Данчо трябва да отговорят, макар да е уверен, че отговорът им няма да бъде напечатан.²³

лена, вода студена“, публикуван в бр. 3 през 1975 г. В последния момент авторът допълва творбата си с три страници, в които са предадени спомените на петима българи, оцелели от съветския ГУЛАГ. След последвалата остра реакция от съветското посолство броят е иззет, а цялата редакция на списанието, начело с главния му редактор Камен Калчев, включително и редакторът, приел и разписал за печат ръкописа – Николай Кирилов, са уволнени. Божинов също е уволнен като кореспондент на в. „Труд“, изключен е от Съюза на българските журналисти и от Дружеството на писателите в Благоевград. Повече не е назначаван на държавна работа. Жена му, която е учителка, също е уволнена.

²¹ XI тетрадка, с. 18.

²² XI тетрадка, с. 48–49.

²³ XI тетрадка, с. 49.

27.X.1975 г.

...Една вечер дойдоха Блага, Данчо и Динеков. Блага е бодра и не издава тревогите си. Изглежда, че е много силен човек. Отдала се е на усилена работа и почти никъде не ходи. Отношенията с Багряна са коректни, но по-хладни. Блага и мъжът ѝ деликатно се отдръпват на разстояние, което Багряна се прави, че не забелязва и се мъчи да преодолее. Постоянно ги търси по телефона, който те изолират да не им пречи, защото и двамата работят. С нищо не издават пред другите недоволството си от нея, но тя самата изглежда го усеща.

Ужасно се възмутих, когато научих, че когато някой рекъл пред Иван Мартинов²⁴: „Не биваше така да се атакува Блага. Тя е болен човек. Може да ѝ стане нещо“, той отвърнал: „Нека пукне. Сама си го търсеше!“.²⁵

6.XII.1975 г.

Имен ден на Емилиян, т.е. на Никола. Дойдоха доста гости, напълниха къщата с цветя, някои го почетоха и с други дарове. Димка Каролева донесе топла питка, която ядохме с мед, а Мария Панова му беше омесила баница. Дойдоха Радичкови, Благини, Петър Динеков и др. Стана весело, казаха се много вицове и шеги...²⁶

Ще прибавя и поздравителното писмо на Блага Димитрова и Йордан Василев по повод на 70-годишния юбилей на Ем. Станев, съхранено в архива²⁷ на писателя:

*До Емилиян Станев, писател
и ловджия, седмото чудо на
Бояна, навършил през 1977 г.
70 години*

След височайшите благоволения
(за яд на целия Съюз – урсуз),
след речи и награди,
след политически паради,
довели страшен земен трус,
приеми от нас сърдечно поздравление
и за годините ти млади,
и за „Сибин“, и „Антихрист“,
за разказите с блясък чист
(и доста изпотрепани животни,
а също и критици потни),

²⁴ Иван Мартинов (1912–1991) – белетрист и мемоарист с комунистически убеждения.

²⁵ XI тетрадка, с. 49.

²⁶ XI тетрадка, с. 52.

²⁷ Запазен е и машинопис на статията – отговор на Бл. Димитрова и Й. Василев на статията против тях във в. „Литературен фронт“.

за всяка точна дума
във твоя текст и лаф!
Години още сума
да си ни жив и здрав!

Блага
Йордан

За приятелството с Ем. Станев си спомня и Йордан Василев²⁸, съпругът на Блага Димитрова. Той също смята, че съседството им с Ем. Станев и с акад. П. Динеков е улеснявало приятелството им:

Защо най-често у тях? Срещите преминаваха по един повтарящ се, но непланиран сценарий. Няколко минути общи приказки, по скоро някой от нас приканваше да слушаме новия текст. Предварително ни беше ясно, че щом се обаждат, Емилиян е завършил глава от новата творба, върху която в момента работи. Седяхме в техния хол на креслата – тримата (проф. Динеков, Блага и аз), на една линия в полукръг, Надя встрани, а Емилиян точно насреща. Надя четеше, а Емилиян наблюдава внимателно нашата реакция.

Така преминаха доста вечери у тях. В началото бе повестта „Легенда за Сибин, преславския княз“, която излезе през 1968 г.

На няколко поредни четения слушахме глави от тогавашния нов роман „Антихрист“. Някои дори повторно след наши бележки и препоръки. Бях навлязъл в него, когато книгата бе отпечатана през 1970 г. Емилиян, както всичко виждаше, забелязал моя интерес, и ми подари сигналния екземпляр, получен от печатницата. И с неговата разсеяност – автографът на гърба, наопаки. Това както и да е, но чета и виждам, че моето име е отпред, а след това на Блага. Питам го изумен, а той без никакво замисляне отвърща: „Може да е Блага Димитрова, но тя е жена – да си знае мястото – отзад“.

Йордан Василев написва рецензия за романа, но не я отпечатват, защото се е знаело, че това е „попска“ книга и рецензии за нея няма да се публикуват. Чак след като П. Зарев²⁹ отпечатва рецензия, пътят на книгата е отворен и за други критики.

Посещенията на Блага Димитрова и Йордан Василев при писателя продължават и на вилата му в Бояна:

Ходехме на вилата при същата програма. Мисля, че тогава той пишеше, а ние слушахме от гласа на Надя „Търновската царица“ (особено интересно му беше да чуе мнението на Блага, нали и двамата са търновци), „Вълкът“, „Скот Рейнолдс и непостижимото“, „Язовецът“, „Насън и наяве“.

²⁸ Вж **Спомени** за Емилиян Станев...

²⁹ Пантелей Зарев (1911–1997) – литературен критик; от най-близкото обкръжение на Т. Живков. По това време е член на ЦК на БКП.

Споменът на Йордан Василев завършва с разказ за гласуването против закона за контрактистите на Ем. Станев, когато той казва на Т. Живков, че орлите не кълват на хармана, а само врабците.

Блага Димитрова и Емилиян Станев запазват добрите си човешки и творчески отношения до смъртта на Ем. Станев. Може би защото и двамата са търновци и съседи в София, а може би и заради това, че са честни творци и интелектуалци. Запазените записки на Н. Станева и спомените на Йордан Василев говорят категорично за това. Предполагам, че и в неиздадените дневници на акад. Петър Динев ще се намерят доказателства в това отношение. Дружбата между двамата писатели още веднъж доказва, че почтените писатели са се подкрепяли един друг в онези години, въпреки различията си по натюрел и като личности.

Историята на един ръкопис на Сава Чукалов от фонда му в Централния държавен архив

КРАСИМИРА ЧАКЪРОВА¹

The story of a manuscript of Sava Chukalov from his collection in the Central State Archives

Krasimira Chakarova

Summary

Sava Chukalov is a Bulgarian writer, pedagogue, lexicographer, editor, linguist and translator. His name is little-known to the modern generation of Bulgarians, although he was an extremely educated and significant person who worked and created without expecting recognition for the time and work he invested in collecting, compiling, editing, publishing activities. Chukalov devoted thirty years to the work of publishing and republishing Russian-Bulgarian and Bulgarian-Russian dictionaries. He was a graduate of the Theological Seminary in Sofia (1911) and the Theological Academy in St. Petersburg (1916), Russia. During his studies in Russia he zealously studied Russian literature and published his first poems in Russian. In 1916 he published a collection of poems entitled “Twilight, Songs of the Heart” and became a member of the Literary Society for Young Poets and Writers “ARS”. Later he became chairman of the editorial board. Among the documents from his personal fund № 1567K, kept in the Central State Archives, is a manuscript of the story “The Cursed Home” by Princess Zinaida Konstantinovna Devlyat-Kildeeva.

Key-words: archive, fund, writer, translator, editor, publishing, Russian literature, manuscript, short story, verse.

Сава Константинов Чукалов е български писател, педагог, лексикограф, редактор, езиковед и преводач. За биографията на този виден българин днес малко се знае.

Роден е на 16.VII.1889 г. в град Златица². Началното си образование завършва в родния си град, средното в Духовната семинария в София (1911) и висшето в Духовната академия в Петербург (1916), Русия³. Като студент участва в Балканската война – доброволец в Македоно-Одринското опълчение (1912–1913)⁴. Демобилизиран е чак на 10.VIII.1913 г., седмици след излизането на страната ни от войната. За

¹ Авторката е главен експерт в Централния държавен архив.

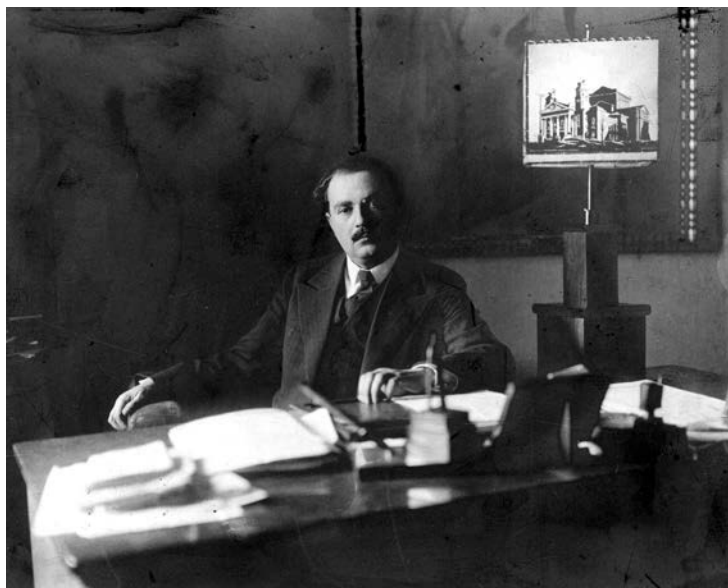
² Чакърова, Красимира. Архивният фонд на Сава Константинов Чукалов в ЦДА. – В: *Архивен преглед*, 2020, бр. 1, с. 207–213.

³ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 3, л. 26.

⁴ Пак там, а.е. 10, л. 2.

проявен героизъм Сава Чукалов е награден с медал „За военни заслуги“ – IV степен. След демобилизирането си през август 1913 г. той отново заминава за Петербург, за да довърши образованието си. Дипломира се през 1916 г., но се завръща в България през 1918 г., след Октомврийската революция.

Като стипендиант в Софийската духовна семинария, жаден за знания започва да чете в оригинал произведенията на големите руски писатели в богатата библиотека на училището. Оттогава до края на сетните му дни пламти голямата му любов към руския език. По време на следването си в Русия ревностно изучава руска литература и започва да издава първите си стихове на руски език. Руската култура и руският народ го привличат като магнит и той им става ревностен привърженик и поклонник. През 1916 г. излиза неговата стихосбирка със заглавие „Сумерки. Песни сердца“ и става член на Литературното общество за млади поети и писатели „АРС“. По-късно е председател на редакционно-издателската комисия на това общество, която редактира сп. „На берегах Невы“⁵. Чукалов изцяло се посвещава на литературно-издателската дейност в Петербург.

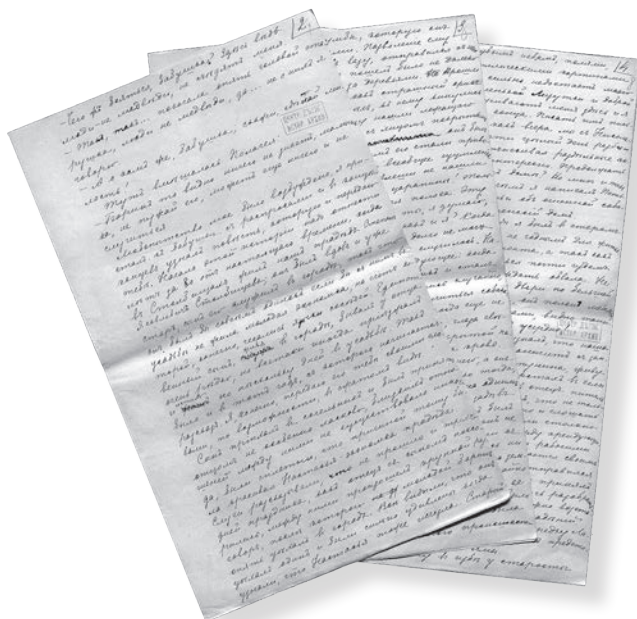
Сава Чукалов в кабинета си в Министерството на народното просвещение⁶

След завръщането си в България основава издателство „Златолира“ (1919–1923). Същото е регистрирано с разрешително № 467 от 17.IV.1919 г. в Софийски районен съд⁷. Чукалов отваря руска книжарница в София на ъгъла на ул. „Лега“

⁵ Динев, Петър. Дневници (1933–1992). – В: Библиотека, 2014, № 2, с. 114.

⁶ Снимките са от фонда на Сава Чукалов, съхраняван в ЦДА.

⁷ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 115, л. 1.

Ръкописът на разказа „Заклятой дом“

и бул. „Дондуков“. Той доставя руски книги главно чрез Берлин. Започва да издава „Русская музыкальная библиотека“ и публикува над 150 произведения⁸. Съдържанието е ценно и актуално, защото се представят едновременно партитурите и текстовете на всяко произведение. През 1922 г. Министерството на народното просвещение дава своята оценка и одобрява с Окръжно № 31 348 тази негова дейност⁹. В София излиза второто и третото издание на руски език на поетичния сборник „Сумерки. Песни сердца“ (1918, 1919). Издава стихотворенията на Христо Ботев на руски език (1921) и на латински език (1923) като латинското издание е преиздадено у нас още два пъти (1938, 1939)¹⁰. Сава Чукалов успява да посочи колко неразривни са връзките, съединяващи руската поезия и българската, колко близки са българската и руската душа.

Така в началото на 20-те години на миналия век успоредно с „Российско-болгарское книгоиздательство“ в България работи издателство „Златолира“. Двете издателства оставят дълбока дия в историята на книгата по брой на заглавията и подбора на издаваните автори.

Личният архив на Сава Чукалов е обработен и достъпен за читатели и изследователи. Фондът съдържа богат документален материал от биографичен характер и документи от творческата, служебната и обществено-политическата му дейност,

⁸ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е.158, л. 1–247.

⁹ Пак там, а.е.112, л. 1.

¹⁰ Пак там, а.е. 158, л. 1–80.

кореспонденция и снимки¹¹. В издателска дейност са включени за издаване стихотворения, разкази и други материали както от Сава Чукалов, така и от руски и български автори, изпратени до него. Някои от творбите на руски автори са трудни за разчитане, но същевременно представляват интерес за специалисти и по-широк кръг от читатели, които имат отношение към българската и руската литература и култура.

В процеса на работата си при усъвършенстването на инвентарния опис № 1 от личния фонд на Чукалов попаднах на следното:

Сред документите се оказва ръкопис на разказа „Заклятой дом“ от княжна Зинаида Константиновна Девлят-Кильдеева, с посочен адрес в Петербург – „Соляной переулок“, дом 16, кв. 14¹². Преводът на наименованието е „Проклет дом“. На последната страница е ударен печат „Принято“ или приет за сборника от Сава Чукалов. Следва печат „Читал“¹³ и собственоръчно изписано името Сава Чукалов. По-надолу без послеслов е отбелязано „Принято для сборника. Нужно исправить все орфографические и этимологические ошибки, встречающиеся довольно часто. С. Ч. 14/XII.916“.¹⁴ Преведен, текстът звучи по следния начин: „Приет за сборника. Необходимо е да се поправят всички правописни и этимологически грешки, които се срещат твърде често. Сава Чукалов, 14 декември 1916 г.“.

Разглеждайки внимателно ръкописа, достигнах до извода, че той е автограф на една забележителна личност, която безспорно отдава доверие и поверява своя материал за публикуване на младия поет и член на редакционно-издателската комисия на литературното общество в Петербург – Чукалов. Този аргумент се оказва изключително важен, документът да бъде изследван и да се популяризира.

Всички графологически белези, като почерк и оформление на страниците, показват оригиналността на ръкописа, писан с черно мастило в началото на миналия век. Разказът е написан с изящен женски почерк, но трудно разчитаем. На места има задраскани текстове и удебелявания на заглавни букви. В горния десен ъгъл на листа е нанесена номерация през лист, като по-късно са нанесени корекции от специалистите при обработката. Изписването на думите е специфично, текстът е сгъстен и покрива цялата страница без ограниченото 3-сантиметрово поле отляво.

Съдържанието разкрива семейна драма, една нещастна съдба и проклятие, което осъжда собственика на „прокълнатия дом“ да живее до края на дните си като куче. Документите за собствеността на имението крие в сребърно ковчеже и никой от семейството няма достъп до тях. Самотен и изоставен от близките си след смъртта му, само кучето като истински другар продължава да го търси и да стои на гроба му. Животното обаче не осъзнава, че с появата си всява ужас у хората. След години негов родственик посещава имението, за да открие истината за „за-

¹¹ Чакърова, Кр. Архивният фонд, на Сава..., с. 207–213.

¹² ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 139, л. 1.

¹³ Прочел.

¹⁴ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 139, л. 22.

клетия дом“. След възникнал пожар в старата сграда успява да спаси сребърното ковчеже с документите и да разкрие мистерията на имението.

Ръкописът се състои от 22 листа. Хартията е пожълтяла, плътна и гладка с формат 22,2/35,5 см., малко по-голям от традиционния формат А4.

Този материал попада сред документите от фонда на Сава Чукалов, когато все още е студент в Духовната академия в Петербург, но същевременно редактира, превежда текстове и се занимава с издателска дейност. Повече от един век ни дели от пожълтелите страници. Когато четем ръкописа, се открояват красиво изписаните думи. Трудности обаче се срещат в прочита, тъй като текстът е написан на стар руски език. Достигането на окончателно разчитане, превод и намиране на допълнителна информация за автора стана с помощта на дигиталните технологии.

Особеностите на почерка определят характера и емоционалното състояние на човека в момента на писане. Специалистите смятат, че маниерът на изписване на буквите е огледало на всичко, което се случва в подсъзнанието на автора. По почерка може да се достигне до повече информация за човека. Задълбочавайки се в анализа на почерка на княгиня Зинаида Девлят-Кильдеева, представям следното:

Думите са изписани с малък наклон надясно, което разкрива човек, движещ се напред, неизбързващ и незакъсняващ. Разстоянието между думите говори за един приспособяващ се, гъвкав човек, който в живота е способен да променя своите приоритети. Това е стил на хора, които са склонни към саморазвитие и личностно израстване. Нейният отворен характер свързвам със закръглените ченгелчета на буквите „з“, „д“ и „у“. Буквата „г“ е изписана ученически. Така я изписват тези, които при вземане на решение събират максимално количество информация, не разчитат на интуиция и правят своя разумен избор. Затвореността на определени букви като „о“ и „а“ показват нейната затвореност, човек, който умее да мълчи и се контролира. Изписва буквите с лекота, равномерно. Всички букви в думите са свързани. Княгинята показва свързани мисли, творчески характер и практичност. Текстът е написан без редове, подредено, което означава установено поведение и мироглед. Първото впечатление е на запомнящ се почерк, което я определя като уравновесена личност, интелигентна жена, открояваща се в обществото. Подписът накрая е скромен и категоричен. Подчертава още веднъж една висока култура и благородност.

За авторката на разказа „Заклятой дом“, Зинаида Константинова Девлят-Кильдеева, намерих информация в Руския държавен архив за литература и изкуство – Москва (Российский государственный архив литературы и искусства – РГАЛИ – гр. Москва). Във фонда на Строгановското централно художествено-промишлено училище (1825–1918) се съхранява нейното лично дело, което се състои от 5 листа.¹⁵ Московската държавна художествено-техническа академия (С. Г. Строганов) е едно от най-старите и престижни учебни заведения в Москва. И днес представлява добре организирана образователна институция, чиято структура отговаря на всички изисквания и правила за осигуряване на високо професионално обучи-

¹⁵ РГАЛИ – Москва, ф. 677, оп. 1, а.е. 2543, л. 1–5.

телно ниво на дизайнери, художници, скулптори в областта на декоративно-приложното монументално изкуство¹⁶.

Княгиня Девлят-Килдеева има честта да е част от екипа на горепосоченото висше учебно заведение, а по-късно да твори и общува с българския езиковед, редактор и преводач Чукалов.

Във фонда на Чукалов, съхраняван в ЦДА, са налични текстове за поета Игор Северянин, стихове и портрети на поета-символист, преводач и есеист Константин Балмонт, с които той се познава по време на следването си в Петербург. „Руската поезия, която изгрява още в първите десетилетия на XVIII в. озарява като северно сияние над Санкт Петербург. Тя диша с възторга на пробудената от средновековен сън руска нация, която открива за себе си духовните постижения на останалия свят и гори от нетърпение да покаже собствените си духовни богатства.“¹⁷ Знае се, че Чукалов е първия българин, широкоизвестен русист – филолог и преводач, присъствал на поезо-концертите на Игор Северянин. С „Краля на поетите“ се запознават през 1916 г. и в продължение на много години поддържат лични творчески връзки и кореспонденция. Като представители на „модерните руски поети“ те силно влияят върху младото поколение наши творци. Заслугата на Сава Чукалов се състои в това, че обогатява българската книжнина с нови непреведени дотогава творби. Наред с лириката се появяват преводи на поеми, драми, разкази. Благодарение на Чукалов у Северянин се появява интерес към България и към българската литература. Пише стихове за България и превежда Христо Ботев и Пенчо П. Славейков¹⁸.

Богатата творческа дейност включва стихотворения, слова, доклади, статии, книги и преводи. Сред документалните материали са документи по съставянето (1937–1951), редакторската дейност, издаването и преиздаването на основните му трудове (1960, 1969) „Руско-български речник“ и „Българо-руски речник“, поетичния сборник „Сумерки“ (1916), подготвената за печат биографична книга „Михаил Антонов – генерал от Червената армия“ (1967)¹⁹. Тук е словото на Сава Чукалов за българското учителство, произнесено на Първата конференция между български и сръбски учители в Цариград, Югославия (дн. в Република Сърбия), (1945)²⁰, слова и доклади за 75-годишнината от избухването на Априлското въстание, за „Организация и единство на учителите“, по повод честване на годишнини на Йосиф Сталин, Максим Горки, Александър Стамболийски, преводите на „Поезията на Сергей Есенин“, романът „Внукът на Тальони“ от Петър Ширяев, раз-

¹⁶ Вж w.histof.ru/articles/article/show/stroganovskoie_uchilishche

¹⁷ **Велчев**, Петър. За руската поезия и нейното българско битие. предг. – В: *Руски поети*, изд. Захарий Стоянов, 2009. [онлайн]. [прегледан 2.07.2021]. <https://chitanka.info/text/37396-zaruskata-poezija-i-nejnoto-bylgarsko-bitie>

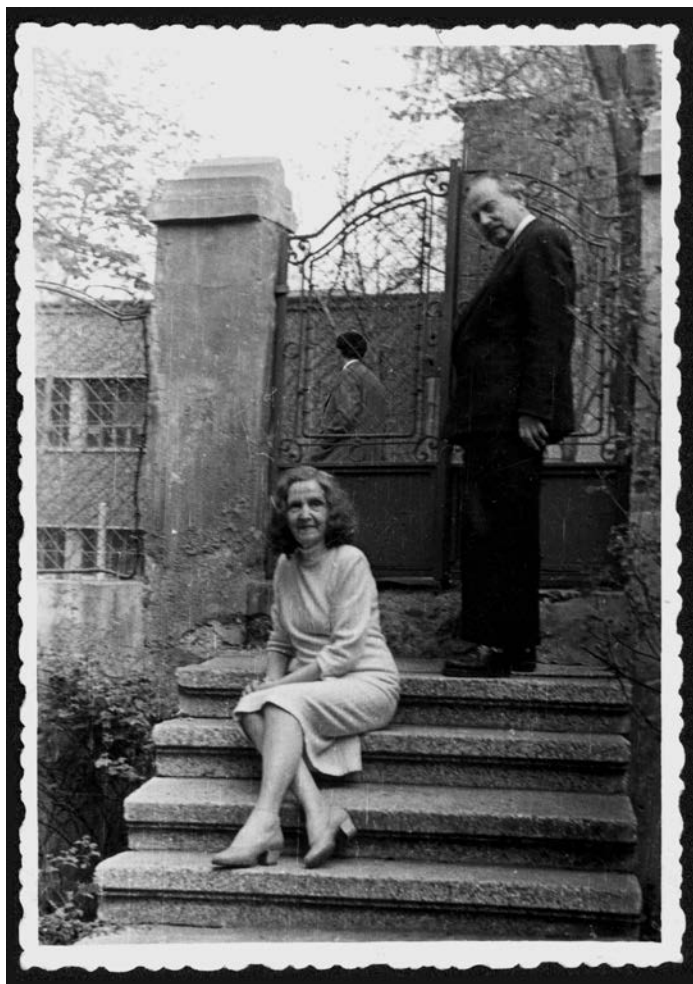
¹⁸ **Момчилов**, Кирил. Кралят на руските поети в България. – В: *Дума*, 2011, бр. 76. [онлайн]. [2.07.2021]. https://vivafolk98.blogspot.com/2015/04/blog-post_28.html

¹⁹ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 88, л. 1–135.

²⁰ **Пак там**, а.е. 81, л. 1–5.

казите „Момчетата от нашата каюта“ на Аркадий Василев, „Упоритият“ и „Сред мълниите“ на Владимир Попов.

Сава Чукалов превежда руски класици – 17 отделни книги на Александър Пушкин, Иван Тургенев, Максим Горки, Алексей Ремизов, Михаил Кузмин, Осип Чорни, Аркадий Аверченко, Владимир Лидин и др., около 20 разказа и над 200

Сава Чукалов и съпругата му Надя пред дома им, 1961 г.

статии в ежедневната и периодична преса. Същевременно интерес представляват преводите на Сава Чукалов от български на руски език. През 1915 г. добрият познавач на руския език превежда книгата „Богомилски легенди“ на Николай Райнов от 1912 г.²¹ Двамата са родени през 1889 г. и по едно и също време получават

²¹ ЦДА, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 101, л. 1–5.

образованието си в Софийската духовна семинария. Ръкописът на превода включва предисловие към „страниците из летописа на света“ от автора под псевдоним Аноним. Под този псевдоним се крие студентът по декоративно изкуство в Държавното художествено индустриално училище Николай Райнов, който пише, рисува, увлича се по философията на Античността и на източните народи и е следвал известно време философия в Софийския университет; завършва Духовната семинария и добре познава библейските легенди²². Следват „Цар на мрака“, „Каин и Авел“, „Три небеса“, „Вавилонска кула“, „Мелхиседек“, „Каломайн“, „Жрецът на Озирис“, „Път на звездите“, „Псалм за слънцето“, „Песен за Девата“, „Слова на Блажения“, „Даниил“, „Книга на загадките“, проект на заглавна страница на книгата „Богомилски легенди“²³. Книгата съдържа 13 глави. Чукалов е изписвал калиграфски заглавията на главите в книгата на Н. Райнов. Представил е ръкописно на староруски език текстовете от същата, като е отбелязвал всяка глава на отделен лист. Първоначално е странирал в средата на листа, а впоследствие в горния десен ъгъл и е нанасял корекции в текстовата част. В ръкописа са отбелязвани времето и мястото на превода, а именно: май 1915 г., Кархула, Финландия.

В началото на XX в. продължават литературният обмен и обменът на духовни ценности между българи и руси. Той е следствие на богатата и дългогодишна връзка в историята, културата и традициите между двата народа. Факт е, че чрез документите се представят две сродни култури, които показват духовна близост, но същевременно отразяват и твърде много различия.

Документите от личния фонд № 1567К, съхраняван в ЦДА, проследяват живота и дейността на известния езиковед, редактор, преводач, лексикограф и издател – проф. Сава Чукалов, който умира в София на 82-годишна възраст през август 1971 г.

Макар че става въпрос за разчитане на текст от началото на миналия век и разкриване на графологическите му особености, днес все повече се откъсваме от традиционното разбиране за книгохранилище, архивни документи и похвати за дешифрирането им. Търсейки изход за решаване на проблема при прочита, стигам до заключението, че архивно-информационният сектор се превръща в професия, в която дигиталните знания и умения, стават особено важни. Способностите да се използват новите технологии в достъпа до информация, в обработката ѝ, в дигитализацията, в преводите и в останалите архивни процеси са ключови при разрешаване на въпроси от такъв характер. Те допринасят за издирването на информация, за общуването с потребителите и популяризирането на документите.

За пореден път се потвърждава мнението, че стратегическо значение за новото общество има знанието, където дигиталните умения способстват да се ползват новите технологии.

²² **Андонова**, Нина. Николай Райнов: Лит.-крит. очерк. София: Бълг. писател, 1980. 159 с.

²³ **ЦДА**, ф. 1567К, оп. 1, а.е. 101, л. 100.

Литературна история на факта: Полски автори, преведени на български език. Библиографски указател 2009–2020

КАЛИНА БАХНЕВА

Literary History of the Fact: Polish Authors Translated into Bulgarian Bibliographic Index 2009–2020

Kalina Bahneva

Summary

The review *Literary History of the Fact: Polish Authors Translated into Bulgarian (Bibliographic Index 2009–2020)* is dedicated to the new edition of the “St. St. Cyril and Methodius” National Library, presenting the Bulgarian translations of Polish literature published in the last two decades. The edition is viewed as a continuation of the bibliographic index *Polish Authors Translated into Bulgarian, 1864–2008* (2009), and as a comparative reference to the publication “Przekłady polsko-bułgarskie: Bibliografia przekładów literatury polskiej w Bułgarii w latach 1990–2006” (“Polish-Bulgarian Translations. Bibliography of Translations of Bulgarian Literature in the Period 1990–2006”), published in the journal *Przekłady literatur słowiańskich*. T. 1, cz. 3. *Bibliografia przekładów literatur słowiańskich 1990–2006*. Red. Bożena Tokarz. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2012, 35–143.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, Polish Institute in Sofia, bibliographic reference, Polish literature, Bulgarian translations.

Обикновено, когато става дума за полска литература, вниманието на полонистите, а и на широката читателска аудитория, привличат преди всичко новите художествени и научни издания. Сякаш встрани от интереса ни остават публикации, които най-общо определяме като „справочна литература“. Отбелязваме в съзнанието си новопоявилите се библиографски справочници и указатели, знаейки, че винаги, когато е необходимо да направим справка, те са налице.

В професионалното си развитие обаче неведнъж съм имала необходимост именно от такива ценни книги. Научните ми интереси към българската рецепция на полската литература – разбрана като история на превода и естетическо взаимодействие между чуждото и родното поетическо съзнание, заниманията ми с критическото и епистоларното наследство на Боян Пенев, със специфичното развитие на полския и литературен процес, изискваха солидна основа от факти, засягащи проникването и функционирането на чуждите художествени образци в нашата култура. За съжаление по време на разработката на основните ми научни текстове в тази насока подобни издания, конкретизиращи българското усвояване на

полските артефакти, липсваха. Издирването им е, разбира се, част от чара на научното изследване, но и до днес приятният спомен за издирваческата „тръпка“, за работата ми в библиотеки и архиви се смесва с припомняното съжаление за отсъстващата тогава библиографска основа, която би могла да улесни постигането на интелектуалния синтез.

Ето защо през 2009 г. приех с радост предложението на ръководството на Полския институт в София да се включа с изказване по време на премиерата на книгата *„Полски автори, преведени на български език 1864–2008. Библиографски указател“*, съставен от ст.н.с. д-р Елена Янакиева, Бойка Панайотова, д-р Росица Яначкова, Мария Пишутева, редактиран от ст.н.с. д-р Елена Янакиева и издаден от Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Искрено приветствах появата на изданието. Финансираната от Полския институт книга съдържаше изключително добросъвестно събрани, коректно подредени и подробно описани преводни документи, онагледяващи основни етапи на проникването на полската литературна и научна мисъл у нас през много дълъг времеви период – почти половин столетие.

Само три години след участието ми в представянето на така ценния за полонистите (и не само) справочник имах възможност да разбера „отвътре“ работата на библиографа, да проникна в трудната за овладяване „морфология“ на библиографското изследване. По покана на проф. д.ф.н. Божена Токаж от Силезийския / Шльонския университет заедно с проф. Йоана Млечко и Илияна Генов-Пухалева станах съавторка на труда *Przekłady polsko-bułgarskie: Bibliografia przekładów literatury polskiej w Bułgarii w latach 1990–2006* („Полско-български преводи. Библиография на преводите на българска литература в периода 1990–2006“), публикуван в списанието *Przekłady literatur słowiańskich*. T. 1, cz. 3. *Bibliografia przekładów literatur słowiańskich 1990–2006*. Red. Bożena Tokarz. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2012, с. 35–143.

Споменавам за този епизод от творческата си биография не за да наблягам на дадена моя публикация, а защото винаги ще помня работата си върху този текст. Преди всичко с трудностите, през които заедно с моите колеги трябваше да премина, за да попълним голяма празнина в полската рецепция на българската литература. Почти непосилно издирване, най-вече по метода *de visu* (Елена Янакиева) на всички преводи от споменатия период, откриване на конкретните полско-българските заглавни съответствия на избраните лирически текстове от поетически антологии и стихосбирки, издадени в Полша, транслитерирането и транскрибирането на заглавията – това бяха само някои от изпитанията, които усвоявах *на живо*, превъплъщавайки се в ролята на библиограф.

Списанието на проф. Божена Токаж, посветено на преводите от славянски литератури, продължава ежегодното публикуване на текстове, проблематизиращи фактологическите и поетическите аспекти на полската рецепция на славянската художествена и критическа мисъл.

В началото на тази година с голямо удовлетворение видях, че библиографският справочник *Полски автори...* от 2009 г. също има свое продължение. Мисля за тома *Полски автори, преведени на български език. Библиографски указател 2009–2020*, отново издаден със спомоществателството на Полския институт. Книгата, подготвена и публикувана през 2020 г. от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, привлича с първо с корицата, издържана в бяло-червените цветове на полския флаг, а след разгръщането ѝ – с имената на авторите: Евелина Данаилова Стойнева, Мая Николова Димитрова, Юлия Иванова Карадачка-Симеонова, както и с великолепия предговор на доц. д-р Елена Янакиева, която е и библиографски редактор на тома.

Гледайки през перспективата на лаика в библиографското дело, но все пак и през ъгъла на споменатия мой много скромен, но труден и поучителен опит на библиограф, мога да кажа, че *Библиографският указател* от 2020 г. е изключително професионално съставен. Имам предвид основните раздели, които до голяма степен следват прегледната *жанрова* подялба на предходния справочник, изключителната фактологическа изчерпателност на данните, издаваща благородната амбиция за всеобхватност на документите, честото прибегване към изследователския метод *de visu*, чието следване доказва тенденцията за библиографска обстойност.

Излишно е да споменавам колко полезно за всички нас – професионалисти и любители на полската литература, а също по различен начин свързани с преводното дело и българския литературен процес, е разглежданото издание. *Полезността* тук има много имена – от възможността да се направи необходимата конкретна справка до възприемане на създаденото като част от нашата литературна история. Защото, както знаем, понятието *литературна история* не е еднозначно. То включва разбирането му като история на идеите, история на литературния живот, на художествените факти, на авторските биографии и биографеме, но също и като история на преводната рецепция. Изборът и начинът на интерпретиране на чуждите артефакти е свидетелство за желанията, пристрастията на родното литературно съзнание, но и на непостигнатото от него. Посочвайки изборните доминанти на българското общуване с полската литература през последното десетилетие *Полски автори...* чертае едновременно образа и на „полския поет“ (Боян Пенев), и на нашата литературна мисъл.

Полски автори, преведени на български език : библиографски указател 2009–2020 = Autorzy polscy w przekładzie na język bułgarski : przewodnik bibliograficzny 2009–2020. състав. Евелина Данаилова Стойнева, Мая Николова Димитрова, Юлия Иванова Карадачка-Симеонова ; библиогр. ред., предг. Елена Асенова Янакиева. София : Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“, 2020. – 296 с. : с ил., факс.

Ролята на евреите за въоръжаването на Ботевата чета

РАДКА НЕДЕВА

The role of the Jews in the armament of Botev's detachment

Radka Nedeva

Summary

Nikolai Ivanov's research is based entirely on documents. The author refers entirely to archives, to the memories of Hristo Botev's contemporaries, to other studies. Thus he faithfully reveals the role of the Jews in the armament of Hristo Botev's detachment.

Key-words: Jews, Hristo Botev, weapons, detachment.

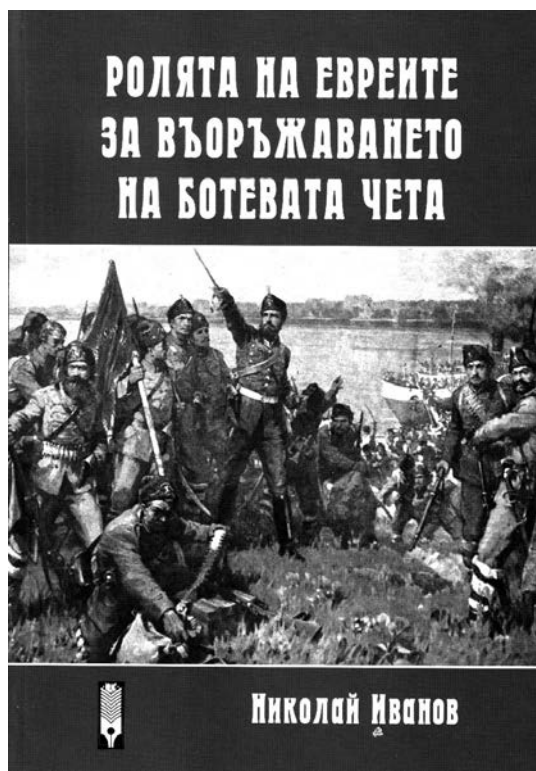
Поредната книга на Николай Иванов запознава с ролята на еврейските търговци в Румъния за въоръжаването на Ботевата чета.

В началото авторът разглежда съдбата на знамето на Ботевата чета, извезано от дъщерята на Баба Тонка Обретенова. Знамето е в третото отделение на четата на Димитър Икономов и е скрито в района, заема от това отделение по време на боя край Лютиброд. Намерено е по-късно в Рашов дол, където е последното сражение на четата. Скрито е в камънаците, за да не попадне в ръцете на врага. По-късно го намира челопеченинът Кола Симеонов, овчар, който пасял стадото си по тези места. Той го занесъл на жена си, за да го пази. След година Гана Колова, дъщеря им, ровела в сандъка на майка си в нейно отсъствие и намерила знамето. Тя харесала зеления копринен плат, срязала го с ножиците и ушила дрешки. Така нищо не се запазило от знамето.

Авторът разглежда подробно как евреинът Соломон Зиновски, който осигурява основната част от парите за пушките, вносителите на оръжие – Розенфелд, Якобсон, Симонис и експедиторските фирми – Я. Шварц, Яник и др., които осигуряват доставките, подпомагат въоръжаването на Ботевата чета.

С въоръжението на четата се занимава комисия, която проучва съвременните тенденции във въоръжаването и производството на оръжие. Използва се и натрупаният опит на Васил Левски за закупуването на голямо количество оръжие от системата „Ремингтон“. По това време капсулното оръжие е заменено от игленото, стрелящо с унитарни патрони. От 1855 г. се налага производството на оръжие за патрони с капсула на дъното и метална гилза: такива, каквито се употребяват и днес.

Христо Ботев е убеден, че трябва четата му да се въоръжи с добро и модерно оръжие. Целта му е въстанието да продължи около 3–4 месеца, за да се предизвика намесата на Великите сили в полза на въстаниците. Внимателно е проучено и

въоръжението на турската армия, която през 60-те и 70-те години на XIX в. е значително модернизирана. Това се отнася особено силно за пехотата в европейските територии. Комисията, която се занимава с въоръжението, се ориентира към френските пушки система „Шаспо“, употребявани във Френско-пруската война от 1870–1871г. Комисията сключва договор с фирмата „Якобсон“, която в кратък срок доставя оръжието.

Изследването на Николай Иванов е разделено на няколко глави. В първата от тях е проследена идеята на двама от съзаклятниците – Иваница Данчов, който отговаря за трети революционен окръг – гр. Враца, и Мито Цветков, който става гарант на плана на Иваница Данчов. За какво става въпрос? Знае се, че за закупуването на оръжието са необходими средства, които българите нямат. Тогава Иваница Данчов решава да вземе голямо количество лой и пастърма от турски и български доставчици, а парите, които спечелят, да не се връщат никога. Гарант за тази непочтена сделка е Мито Цветков, на който всички вярват. Използват и наличието на тази стока във Врачанско, където животновъдството е добре развито, както и търговията с лой, месо, вълна, коприна, сахтиян. Иваница Данчов започва да изпълнява плана си, като главна роля в тази му дейност има познатия му евреин в Крайова Зиновски, който се занимава със свещарство. Иваница Данчов съобщава идеята си на революционерите във Врачанския комитет. Тя предвижда да се сключи фиктивна сделка с някой турчин и да не му се платят парите.

Мито Цветков емоционално се съгласява да стане гарант. Вземат 18 тона лой и пастърма. Мито Цветков не мисли какво ще стане след това и действително след Освобождението е осъден да изплати парите по сделката. Авторът уточнява, че досега в историческата наука се е тиражирала снимка на Мито Цветков, която не е негова, а на Сава Петров. Грешката е поправена след дарение от наследниците на Сава Петров, които даряват негова фотография. Така е издирена и фотографията на Мито Цветков от групов снимка. Сделката с лойта и пастърмата е осъществена. От богатия турчин Хаджи Арап купили на кредит 3000 оки лой по 5 гроша оката и 3000 оки пастърма по 2,5 гроша оката, всичко 22 500 гроша. Когато покупко-продажбата станала известна, явили се много продавачи българи, непосветени в делото: Младен Скачоков за 15 680 гроша, Андрю Мурджата за 14 500 гроша и Цвятко Марийкин за 3640 гроша.

Втората глава на изследването проследява продаването на лойта и пастърмата, пренесени по Дунава на Коледа 1875 г. Натоварването става в Оряхово, а стоката се получава в гр. Бекет, Румъния. Идват много търговци, които искат да закупят стоката директно. Идва и Соломон Зиновски. Революционерите предпочитат да я продадат още там, за да не се плащат пътни разходи до Гюргево. Сделката става на 13.I.1876 г. и са получени 13 000 златни франка от свещарина Соломон Зиновски, които да се употребят за закупуването на оръжието. При сключването на сделката присъствали Заимов, Стамболов, Данчов, Мито Цветков и Атанас Лазаров. Сумата била броена на Стоян Заимов чрез банкерската кантора на врачанина Цветко Черешаров в Крайова и внесена в касата на Гюргевския революционен централен комитет.

Мито Цветков и Соломон Зиновски се срещат по време на продажбата – за пръв и последен път. По-късно, след разгрома на четата, Мито Цветков е заловен и изказва пред турците името на Соломон Зиновски. Приносен момент на Н. Иванов е, че от протокола на разпита е публикувано първото име на Зиновски.

В тази глава е разгледана и подлата постъпка на войводата Филип Тотю, който иска 200 златни наполеона, за да стане войвода на четата. Като не ги получава, бяга с влака, взема и друго оръжие със себе си. Тази му постъпка решава кой ще бъде войвода на четата – Христо Ботев.

В трета глава е осветлен въпросът със закупуването на оръжието. В Румъния е създадена комисия, която да се занимава с това в състав: Иваница Данчов, Мито Цветков, Христо Ботев, Сава Пенев и Димитър Георгиев. Оръжието се приема и съхранява не само в магазина на „Табакович & Ванков“, а и в други търговски кантори. Авторът разглежда и положените усилия на Васил Левски с неговата мрежа от комитети. Основните фирми, които снабдяват българите с оръжие и боеприпаси, са: „Якобсон“ в Букурещ, „Якоб Хиршхорн“ в Крайова и „Розенфелд“ в Гюргево. Левски е купувал най-модерното и ефективно оръжие – пушките модел „Шаспо“, които са иглени, и револвери „Смит & Вессон“. Сам е изпробвал оръжието.

Христо Ботев работи с еврейската общност не само по доставката на оръжието, но и за подвързването на стихосбирките с революционни бунтовни песни. Така той урежда и въпроса за агитационните материали.

В същата глава са разгледани и последиците за еврейските търговци, снабдили българите с оръжие. Те са разпитвани от румънските власти. Известно е, че Карл Хиршхорн и Ернст Краус, като посредници на фирмата „Алберт Симонис“ в Лиеж, Белгия, са призовани от румънското министерство да дават обяснения. Ето какво казва Краус: „...Не трябваше да въоръжаваме с такова лошо оръжие вашите момчета. Изложих и себе си на неприятности, защото по този повод турското правителство направи дипломатически постъпки пред румънското и бях разтакаван пред разни следствени комисии. Ходих даже при тогавашния министър Братияну, докато се откача. Притеглих много, господине, но затова не съжалявам. Тежко ми е само, че станах причина да бъдат избити толкоз много ваши млади хора“. Неприятностите на фирмата „Якобсон“ са от дипломатически характер. Те са предизвикани от официалния протест на турските власти. Самите румънски власти не спазват стриктно неутралитета. Доказателство за това е излезлия в Букурещ на 5 май 1876 г. вестник „Нова България“, редактиран от Христо Ботев. Във вестника се призовава за подкрепа на българското въстание. Дори местната румънска власт негласно е помагала на българите. Действията ѝ не са стриктни.

Последната глава е озаглавена „Драмата на Мито Цветков“. В нея се разказва как Цветков дочаква свободата на България, но е осъден да изплати дълг от 20 000 гроша за продадената лой на търговците. Комитетският заем тежи на неговите плещи. Разпродава всичките си имоти, бащината си къща, където е основан революционният комитет от В. Левски. До последните си дни изплаща заема. Многократно повтаря: „Ботев, Ботев, защо не ме убиха турците!“. Не помагат застъпничествата на революционерите. Прибира го да живее във воденицата си турчинът Ахмед бег Лазов. Все пак той си остава един почтен човек, който изплаща до стотинка дълга си към търговците.

В заключение искам да отбележа, че изследването на Николай Иванов почива изцяло на документи. Авторът се позовава само на архиви, на спомени на съвременници на Христо Ботев, на други изследвания. Така разкрива и достоверно ролята на евреите във въоръжаването на четата на Христо Ботев. Тези му усилия го правят един от най-добрите съвременни документалисти изследователи.

Иванов, Николай. Ролята на евреите за въоръжаването на Ботевата чета. – В. Търново : Ивис, 2020. – 97 с. : с ил., портр., факс.